

Muqeddes Kitab

Tewrat 2-qisim

«Misirdin chiqish»

© Muqeddes Kitab 2012

CC BY-SA 4.0

www.mukeddeskalam.com

«Uyghurche Kalam Terjimisi»

Tewrat 2-qisim

«Misirdin chiqish»

Kirish söz

Mezkur kitab sheksiz Musa peyghemberning öz yazmisidur. Kitapta Xudaning Ibrahimgha éytqan: «**Sen arqiliq yer yüzidiki barliq aile-qebililer bext-beriket tapidul**» dégen wedisining emelge ashurulushning dawami xatirilengen. Mushu wede awwal Yehudiy xelqining «tughulushi», andin eng axirida Mesihning Yehudiy xelqi arqiliq dunyagha kélishi bilen emelge ashurulghan. «Yehudiy xelqining tughulushi» mezkur kitabning muhim bir témisidur.

Israil xelqi némishqa «töt dewr» Misirda musapir bolghan?

«Yaritilish»tiki «qoshumche söz»imizdiki, 38-bab toghruluq bayanlardin neqil keltürsek:

«Xuda Öz xelqining Qanaaniylarni Pelestindin heydiwetküdek küchke ige bolushighiche, (shundaqla Özi Yehudiy xelqige wede qilghan zéminni igiletküche) xelqini ularning shu yaman tesiridin we örp-adetliridin ayrip turushqa bir tedbir tépishi kérek idi. Xuda tallighan tedbir bolsa xelqini bashqa bir yerge waqitliq yötkeshtin ibaret idi. Shu yer del Misir idi; Misirliqlar charwichi xelqni mensitmeydighanliqi üçün ular Israillargha ayrim bir rayonni bölep berdi».

«Misirdin chiqish» dégen kitapta xatirilengen tarix Israillar Misirda musapir bolup turghan axirqi waqitlardin bashlinidu. Bu waqitta Israillar xélila köpiyip, chong bir qowm bolup qalghanidi — texminen ikki milyongha yetkenidi. Misirliqlar ulargha zulum qilip, ularni qul qilip ishlitishke bashlighanidi. Bu zulumning melum bir sewebi: «**Israillar bizdin köp, shundaqla ular küchlük bolup kétishi mumkin**» dégen qorqunchtin bolghanidi. Misir padishahi Pirewn ibraniylarning bowaqlirini tughulushi bilenla öltürünglar, dep yarliq chüshürgenidi. Musaning ata-anisi uningdin qorqmay, yarliqqa pisent qilmay Musani öz öyide yoshurun baqidu. Üch aydin keyin ular qomush séwetni «kéme» qilip yasap, uni Nil deryasidiki qomushluqqa yoshurup qoyidu. Pirewnning qizi uni tasadipiy uchritip, uni béqiwalidu. Musaning tarixi, shundaqla Israilning Misirdin qutulup chiqish tarixi mana shuningdin bashlinidu.

Bu waqit texminen miladiyedin ilgiriki 1525-yili idi. Misirning shu chaghdiki Pirewni Tutmos I idi (1526-1512); Musani deryada leylep turghan séwettin tapqan Pirewnning qizi del Tutmos I-ning qizi Xutshepsut bolsa kérek. Mushu dewrdiki köprek tarixiy tepsilatlar toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

Musa padishah ordisida shahzade süpitide chong qilinip terbiye köridu («Ros.» 7:22). Lékin u öz xelqini untup qalmaydu. Axirida u: Xuda özümni wasite qilip Öz xelqini qulluqtin qutquzup, ulargha wede qilghan zémingha bashlap kirgüzidu, dégendin xewerdar boldi. Uning shu xewerdin qandaq yol bilen xewerdar bolghanliqi bizge namelum, lékin shundaq bolghanliqida shek yoq («Ros.» 7:23-25). Halbuki, Israil xelqi uning yétekchilili we yardimini ret qilidu («Ros.» 7:25-29). Netijide, u chöl-bayawangha qéchishqa mejbur bolidu, andin shu yerde qiriq

«Misirdin chiqish»

yil padichi bolup turup qalidu. Peqet shu qiriq yil ötkendin kéyinla Xuda qaytidin uninggha söz qilip, öz chaqiriqi boyiche xelqini Misirning qulluqidin qutquzushqa qaytidin ewetidu.

Xudaning qandaq yol bilen öz niyetlirini emelge ashurghanliqini zéhin qoyup oqush herqachan intayin köngüllük ish bolidu, uningdin köp hékmetlerni bilgili bolidu. Xuda Israilni qutquzush yolida Musa we Harunni, Israil xelqi we Misir xelqini, Pirewn we uning emeldarlarini sinaydu, shundaqla ularning herbirige Özige ishinishi we tayinishigha qimmetlik pursetler bilen teminleydu. Bular bizning herqaysi dewrlerde paydilinishimiz üçün mezkur kitapta xatirilengen. Bularning beziliri üstide «qoshumche söz»imizde toxtilimiz.

Shuning bilen Musa peyghemberning wasitisi arqiliq Israillar «xelq bolushqa» tughulidu; ular Misirdin qutquzulidu, «Qizil Déngiz»gha chühüp birxil «chömlüdürlüş»ni qobul qilip, Xudaning muqeddes qanun-belgilimilirini tapshuruwalidu; ular Xudaning Özining ularning otturisida, yeni «muqeddes chédir»da turushigha muyesser bolidu; chöl-bayawanda Xudaning sinashlirigha uchraydu (axirida Yeshua peyghemberning yétekchilikide Xuda özlirige wede qilghan Qanaan zéminigha bashlap kelinidu). Mezkur «Misirdin chiqish» dégen kitab Xudaning bu ulugh ishining xatirisidur.

Mezmun: —

1. Israillarning Misirda qulluqta bolushi (1-bab)
2. Musa peyghemberning tughulushi we chaqirilishi (2-4-bablar)
3. Musaning Misirgha qaytishi; Misir padishahi Pirewnning jahilliq qilip Xudaning emrini ret qilishi; Xuda Misirliqlargha chühürgen apetler (5-11-bablar)
4. Ötüp kétish héyti we Misirdin chiqish (12-babtin 15-bab 21-ayetkiche)
5. Qizil déngizdin Sinay téghigha seper qilish (22:15tin 18-babqiche)
6. Muqeddes qanunning chühürülüşhi we ehdining tüzülüşhi (19-24-bablar)
7. Ibadet chédirining yasilishi, qurulushning qurulmisi we belgilimiliri (25-31-bablar)
8. Israillarning butlarga bérilip asiyliq qilishi; Musaning ular üçün qilghan dua-tilawetliri (32-34-bablar)
9. Ibadet chédirining yasilishi (35-40-bablar)

Misirdin chiqish

Israillarning Misirda tartqan azabliri

1 ¹We töwendikiler Israil bilen bille Misirgha barghan oghullirining isimliri (ular herqaysisi öz bala-chaqilirini élip, Yaqup bilen bille Misirgha barghanidi): — ²Ruben, Shiméon, Lawiy, Yehuda, ³Issakar, Zebulun, Binyamin, ⁴Dan, Naftali, Gad we Ashir. ⁵Emdi Yaqupning pushtidin bolghanlar jemi bolup yetmish adem idi. Bu waqitta Yüsüp Misirda idi.

⁶Kéyin Yüsüp, uning barliq qérindashliri hemde barliq zamandashliri ölüp tügidi. ⁷Shundaq-timu, Israillar köp tughulup, téz awup, intayin kücheydi; ular zémingha bir keldi. ⁸U waqitlarda Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti. ⁹U xelqige: Mana, Israillarning xelqi bizdin ziyade awup hemde bizdinmu küchlinip ketti. ¹⁰Emdi biz ulargha nisbeten aqilane ish tutayli; bolmisa, ular téximu awup kétidu, mubada urush partlap qalsa, shundaq boliduki, ular düşmenlirimiz terepke ötüp, bizge hujum qilip, yurttin chiqip kétishi mumkin, — dédi.

¹¹Shuning bilen ular ularni qattiq emgekler bilen xarlash üçün ish bashlirini teyinlep nazaret-chilikke qoydi. Shuning bilen Israillar Pirewn üçün Pitom bilen Raamses dégen maddiy eshya saqlaydighan sheherlerni yasap berdi. ¹²Lékin ularni qanche ezgenséri, bular shunche köpiyip hemme yerni qapliidi; buning bilen misirliqlar Israillargha öch bolup ketti. ¹³Shuning bilen misirliqlar Israillargha zulum qilip, ularni téximu qattiq ishlitip éghir ishlargha saldi. ¹⁴Misirliqlar ularni laychiliq, xish-késeq quyush we étizlarning herxil emgeklirige sélip, ishning qattiqliqi bilen ularning turmushigha qattiq éghirchiliq saldi; ularni néme emgekke salmisun, intayin japaliq idi.

¹⁵Misir padishahi ikki ibraniiy tughut anisigha söz qilip (ularning birining ismi Shifrah, yene birining ismi Puah idi):

¹⁶— siler qachanliki ibraniiy xotunlarni tughdursanglar, tughqanda obdan qaranglar; bowaq oghul bolsa, öltürüwétinglar; qiz bolsa, tirik qoyunglar, — dédi.

¹⁷Lékin tughut aniliri Xudadin qorqup, Misirning padishahi ulargha éytqandek qilmay, belki oghul bowaqlarni tirik qoydi.

¹⁸Shunga Misirning padishahi tughut anilirini chaqirtip ulardin: — Bu néme qilghininglar?! Oghul balilarni némishqa tirik qoydunglar? — dep soridi.

¹⁹Tughut aniliri Pirewnge jawab bérip: — Ibraniy ayallar misirliq ayallargha oxshimaydu. Ular küchlük, saghlam-timen bolghini üçün tughut aniliri ularning qéshigha yétip barghuche, özliri tughup bolidu, — dédi.

1:1 «We» — «we» dégen bu söz «Misirdin chiqish» dégen kitabning «yaritilish» dégen kitab bilen zich baghlinishliq ikenlikini körsitidu. «Yar.» 50:26ni körüng. «Israil» — oqurmenlerning éside barki, Xuda Yaqupning ismini «Israil»gha özgerkenidi («Yar.» 32:28, 35:10ni körüng).

1:1 Yar. 46:8; Mis. 6:14.

1:5 Yar. 46:27; Qan. 10:22; Ros. 7:14.

1:7 Qan. 26:5; Ros. 7:17

1:8 «Yüsüpni bilmeydighan yéngi bir padishah» — belkim «Hiksos Pirewnler» sulalisini aghdurghan kishi «Aqmos» (miladiyedin ilgiri 1570-1546-yillar) bolushi mumkin.

1:8 Ros. 7:18

1:10 Ros. 7:19

1:11 «Raamses» — bashqa yerlerde «Ramses» dep atilidu.

1:12 «Israillargha öch bolup ketti» — yaki «Israillar tüpeylidin azar yédi».

1:12 Zeb. 105:24-25

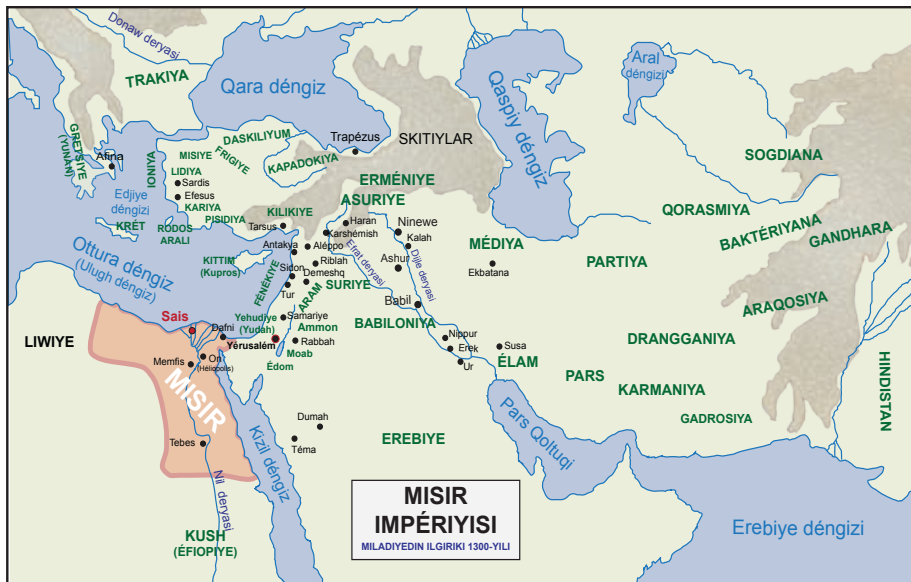
1:15 «Ibraniylar» — yehudiylarni, yeni Israillarni körsitidu.

1:16 «tughqanda obdan qaranglar» — Ibraniy tilida «toghut orundiqida sepsélip qaranglar».

«Misirdin chiqish»

²⁰ Netijide, Xuda tughut anilirigha iltipat kórsetti; Israil xelqi dawamlıq köpiyip, téximu kücheydi. ²¹ Shundaq boldiki, tughut aniliri Xudadin qorqidighan ixlasmen bolghanlıqı üçhün Xuda ularni aililik bolushqa muyesser qildi.

²² Buning bilen Pirewn barlıq puxralirigha: — Israillardin yéngi tughulghan oghul balilarning hemmisini deryagha tashlanglar, lékin qiz balilarning hemmisini tirik qaldurunglar, dep emr qildi..

Musaning dunyagha kélishi

² Lawiyning jemetidin bolghan bir kishi bérıp, Lawiyning neslidin bolghan bir qizni xotunluqqa aldi. ³ Bu ayal hamilidar bolup, bir oghul tughdi. Ana uning chiraylıq ikenlikini kórüp, uni üç ay yoshurup saqlidi. ⁴ Uni yene yoshurushqa amalsız qalghanda, qomushtin bir séwet yasap, uninggha yaryélım we mom suwap, balini ichige sélıp, deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi. ⁵ Andin balining hedisi uninggha néme bolarkin dep yiraqtin qarap turdi. ⁶ U waqıtta Pirewnning qizi sugha chömülgili derya terepke keldi; uning chöriliri derya boyida aylinip yürdi. Pirewnning qizi qomushluqning arisida turghan séwetni kórüp, xas

1:22 «derya» — mezkur kitabta «derya» peqet Nil deryasini kórsitidu. Misirda héchqandaq bashqa chong derya yoq. Búginge qeder Misirliqlar «derya» dése, peqet Nil deryasinila kórsitidu.

—Mushu weqeler yüz bergen zamanlarda Misirliqlar yene Nil deryasini «öz ilahlirimizdin biri» dep hésablap uninggha choqunatti.

1:22 Ros. 7:19

2:1 Mis. 6:20; Chöl. 26:59

2:2 1Tar. 23:13; Ros. 7:20; İbr. 11:23

2:3 «séwet» — ıbraniy tilida «sanduq» — bu söz «Yar.» 6:14de Nuh peyghember yasighan «kéme»nimu bildüridu. «deryaning qirghiqidiki qomushluq arisigha qoyup qoydi» — misirliqlar Nil deryasini ilah dep qarighachqa, misirliq ayallarning Nil deryasida daim yuyunush aditi bar idi. Shühisizki, Musaning anisining shundaq qilishi misirliq bir ayalning uni tépiwélp, uninggha rehım qılıp béqiıwalsun, dégenni meqset qilghanidi.

«Misirdin chiqish»

chörisini uni élip chiqishqa ewetti..⁶ U séwetni échip qariwidi, mana, bir oghul balini kördi we u bala yiglap ketti. Melike uninggha ich aghritip: — Bu shübhisizki ibraniylarning baliliridin biri iken, dédi.

⁷ U chaghda balining hedisi Pirewnning qizidin: — Men béríp, sili üçün balini émitip baqidi-ghan bir ibranıy inik ana tépíp kéleymu? — dep soridi.

⁸ Pirewnning qizi uninggha: — Barghin, dédi. Qiz béríp bowaqning anisini chaqirip keldi. ⁹ Pirewnning qizi uninggha: — Bu balini élip kétíp men üçün émitip béqíp ber; heqqingni bérímen, dédi. Shuning bilen ayal balini élip kétíp, uni émitip baqti.

¹⁰ Bala chong bolghanda uni Pirewnning qizining qéshigha élip bardi; u uninggha oghul boldi. U: «Men uni sudin chiqiriwalghan» dep uninggha Musa dégen isimni qoydi..

Musaning Israilni qutquzmaqchi bolushi we Midiyan dölitige qéchip kétishke mejbur bolushi

¹¹ Musa chong bolghandin káyinki künlerde shundaq boldiki, u öz qérindashlirining yénigha bardi we ularning éghir emgekke séliniwatqanliqini öz közi bilen kördi. Arida, bir misirliqning ibranıy qérindashliridin birini uruwatqanliqini kördi..¹² U töt etrapigha qarap, adem yoqluqini körüp, héliqi misirliqni urup óltürüp, qumgha kömüp yoshurup qoydi. ¹³ Etisi u yene chiqip qariwidi, mana ikki ibranıy bir-biri bilen soqushuwatatti; u yolsizliq qiliwatqan kishige: — Öz qérindashingni némishqa urisen? — dédi.

¹⁴ Héliqi kishi jawab béríp: — Kim séni bizge hakim we soraqchi qilip qoydi? Héliqi misirliqni óltürgingindek ménimu óltürmekchimusen? — dédi.

Musa bu gepni anglap qorqup öz ichide: «Men qilghan ish jezmen ashkara bolup qaptu!» dep oylidi..

¹⁵ Pirewn hem bu ishtin xewer tépíp, Musani óltürmekchi boldi; lékin Musa Pirewnning aldidin qéchip, Midiyan zéminigha béríp olturaqlashti. Bir küni, u quduqning yénigha kélip olturdi..

¹⁶ Midiyanning kahinining yette qizi bar idi; ular kélip, atisining qoylirini sughirishqa su tartip oqurlargha quyup toldurushqa bashlidi. ¹⁷ U waqıtta yerlik padichilar kélip, ularni heydidi, Musa qopup qizlarga yadrem béríp, qoylirini sughiriship berdi.

¹⁸ Ular atisi Réuelning qéshigha yénip kelgende, ulardin: — Némishqa бүгүн shunche téz yénip keldinglar? — dep soridi.

¹⁹ Ular jawab béríp: — Bir misirliq adem bizni padichilarning qolidin qutquzdi hemde biz üçün su tartip, qoy padimizni sughiripmu berdi! — dédi.

²⁰ U qizlirigha: — Undaqta u kishi hazir nede?! Uni némishqa sirtta tashlap keldinglar? Uni tamaqqa chaqiringlar, — dédi.

²¹ Musa u kishi bilen bille turushqa maqul boldi. U qizi Zipporahni uninggha xotunluqqa berdi.

²² U ayal uninggha bir oghul tughup berdi; Musa «Men yaqa yurtta musapirdurmen» dep, uning ismini Gershom dep qoydi..

2:5 «séwetni» — ibranıy tilida «sanduqni». 3-ayettiki izahatni körüng.

2:5 Ros. 7:21; Ibr. 11:23

2:10 «Musa» — ibranıy tilida «Musa» dégen söz «tartip chiqirish» dégen söz bilen ahangdashtur; qedimki Misir tilida «suning balisi» dégen menide bolushi mumkin. Axirida Musaning shereplik burchi Israilni «su (yeni, Qizil Déngiz)din yaki su arqiliq qutquzup chiqirishtin ibaret bolidu.

—Oqurmenler diqqet qilsa, Pirewnlerning isimlirining köpinche «mos» yaki «mosis» dégen qoshumche bilen axirlashqinini bayqiyalaydu.

2:11 Ros. 7:23; Ibr. 11:24,25

2:14 Ros. 7:27

2:15 Ros. 7:29

2:22 «Gershom» — mushu isim «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash. Musaning tunji balisigha bu isimni qoyushi belkim Xuda uninggha tapshurmaqchi bolghan xizmet ornining shu yerde emeslikini bildürüş üçün bolushi mumkin.

2:22 Mis. 18:2, 3

«Misirdin chiqish»

²³ Nurhun künler ötüp, Misirning padishahi öldi. Israillar öz qulluq haliti tüpeylidin ah-zar urup, nale-peryad kötürdi; qulluqtin bolghan peryadi Xudaning huzurigha bérıp yetti. ²⁴ Xuda ularning ah-zarlırını anglap, Özining Ibrahim bilen, Ishaq bilen we Yaqup bilen tüzgen ehdisini ésiğe aldı. ²⁵ Shuning bilen Xuda Israillarning hal-ehwalını kördi we Xuda ulargha köngül böldi.

Xudaning Musani chaqirishi

3 ¹ Musa bolsa qéynatısı Midiyaning kahini Yetroning qoy padısını baqatti. U qoylarnı bashlap chölning eng chétige Xudaning téghi, yeni Horeb téghining baghrigha keldi. ² Shu yerde bir azghanlıqtin örlep chiqiwatqan ot yalquni ichidin Perwerdigarning Perishtisi uninggha köründi. Mana, azghanlıq otta köyüwatqan bolsimu, lékin azghan özi köyüp ketmigenidi. ³ Musa: — Men bérıp, bu ajayıp uningirni körüp baqay; azghanlıq némishqa köyüp ketmeydighandu? — dep oyıldı. ⁴ Perwerdigar uning buni körgili yoldin chetnep azghanlıqqa kelginini kördi; Xuda azghanlıq ichidin uni: — Musa! Musa! — dep chaqirdi. U: Mana men! — dep jawab berdi.

⁵ U uninggha: — Bu yerge yéqin kelme; putliringdin keshingni salghin; chünki sen turghan bu yer muqeddes jaydur. ⁶ Men atangning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasidurmen, — dédi.

Buni anglap Musa Xudagha qarashtin qorqup, yüzini étiwaldi.

⁷ Perwerdigar uninggha mundaq dédi: — Berheq, Men Misirda turuwatqan qowmimning tartiwatqan azab-oqubetlirini kördüm, nazaretchilerning ularni xarlawatqanliqidin qilghan peryadini anglidim; chünki Men ularning derdlirini bilimen. ⁸ Shunga Men ularni misirliqlarning qolidin qutquzup, shu zémindin chiqirip, yaxshi hem keng bir zémingha, süt bilen hesel éqip turidighan bir zémingha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Perizziy, Hiwiylar we Yebusiylarning yurtigha élip bérishqa chüshütüm. ⁹ Mana emdi Israillarning nale-peryadi Manga yetti, misirliqlarning ulargha qandaq zulüm qilghanlıqinimu kördüm. ¹⁰ Emdi sen kel, Men seni xelqim Israillarnı Misirdin élip chiqirish üçün Pirewnning aldigha ewetimen, — dédi.

¹¹ Lékin Musa Xudagha: — Men kim idim, Pirewnning aldigha bérıp Israillarnı Misirdin chiqiralighudek? — dédi.

¹² U jawab bérıp: — Berheq, Men sen bilen bille bolimen; sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özüngge Méning seni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu, — dédi.

¹³ Shuning bilen Musa Xudagha: — Men Israillarning qéshigha bérıp ulargha: «Ata-bowilirlarning Xudasi méni qéshinglarga ewetti» désen, ular mendin: «Uning nami néme?» — dep sorisa, ulargha néme dep jawab bérimen? — dédi.

2:24 Yar. 15:14

3:1 «Yetro» — Réuelning yene bir ismi. Bezide «Yeter» depmu yézilidu. «U qoylarnı bashlap...» — Ottura Sherqte padichilar adette qoylirini bashlap ularning aldida mandidu. «Horeb» — Sinay téghining yene bir nami.

3:2 «Perwerdigarning Perishtisi» — Tewrat dewride intayin alahide bir shexs idi. Bezi ishlarda u Xudaning ornida körünetti. «Tebirler» hem «Qoshumche söz»imiznımu körüng.

3:4 «Musa, Musa» — ademning ismini ikki qétim chaqirish — Xudaning uninggha bolghan chongqur méhir-muhebbitini we öziğe tolimu eziz ikenlikini körsitidu.

3:5 «Muqeddes jay» — «Muqeddes Kitab»ta, «muqeddes» dégen söz «Xudagha mexsus atalghan», «Xudaning ishlitishige mexsus ayrılghan», «Xudaghıla mensup» dégende menide ishlitilidu.

3:5 Ye. 5:15

3:6 Mat. 22:32; Mar. 12:26; Luqa 20:37; Ros. 7:32

3:7 Ros. 7:34

3:10 Zeb. 105:26; Hosh. 12:14; Mik. 6:4; Ros. 7:35

3:12 «sen qowmni Misirdin élip chiqqandin kéyin bu taghda Xudagha ibadet qilisiler; bu ish mana özüngge Méning seni ewetkinimning ispat-belgisi bolidu» — qiziq ish shuki, Xuda Musagha körsetmekchi bolghan ispat-belge u Xudaning emrige itaet qilip, uzun waqıt ötkendin kéyin andin körüldi; démek, Musaning iman-étiqadi shuning bilen sinilidu.

3:12 Ye. 1:5

«Misirdin chiqish»

¹⁴ Xuda Musagha: — Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen — dédi.

Andin U: — Bérip, Israillarga: ««Ezeldin bar Bolghuchi» méni qéshinglarga ewetti» dep éytqin, dédi.

¹⁵ Xuda Musagha yene: — Israillarga: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan «Yahweh» méni qéshinglarga ewetti; U: Yahweh dégen bu nam ebedgiche Méning namim bolidu, dewrdin-dewrgiche Men shu nam bilen eske élinimen, deydu» — dégin..

¹⁶ — Bérip, Israilning aqsaqallirini yighip ulargha: — «Ata-bowiliringlarning Xudasi, yeni Ibrahim, Ishaq we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigar manga körünüp: — Men silerni yoqlap keldim, Misirda silerge qandaq muamile qiliniwatqanliqini kördüm; ¹⁷ shuning üçün sözüüm shudurki, Men silerni Misirning zulumidin chiqirip, Qanaaniylar, Hittiylar, Amoriylar, Perizziylar, Hiwiylar we Yebusiylarning zémini, yeni süt bilen hesel éqip turidighan zémingha élip barimen, dédi, — dégin, dédi.

¹⁸ — Shuning bilen ular séning sözüngge qulaq salidighan bolidu. U waqitta sen, özüng we Israilning aqsaqalliri bilen birge Misir padishahining aldigha bérip, uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar biz bilen körüshti. Emdi sizdin ötünimizki, bizge üç künlik yolni bésip, chölge bérip, Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa ijazet bergeysiz» — denglar.

¹⁹ Lékin Misir padishahining hetta qudretlik bir qolning astida turupmu, silerni yenila qoyup bermeydighinini bilimen. ²⁰ Shunga qolumni uzitip, misirliqlarni Men öz zémini ichide körsetmekchi bolghan herxil karamet-möjizilirim bilen urimen; andin Pirewn silerni qoyup béridu.

²¹ Bu qowmnı misirliqlarning aldida iltipat tapturimen we shuning bilen shundaq boliduki, siler shu yerdin chiqqininglarda, quruq qol chiqmaysiler. ²² Belki herbir ayal kishi öz qoshnisidin we öz öyide olturushluq yat ayaldin kümüş zinnet buyumliri, altun zinnet buyumliri we kiyim-kéçeklerni telep qilidu. Bu nersilerni oghul-qizliringlarga taqaysiler, kiydürisiler; shu teriqide misirliqlardin olja alghan bolisiler, — dédi..

Xudaning Musagha alahide iqtidar ata qilishi

4 ¹ Musa jawab bérip: — Mana, ular manga ishenmey turup, sözümgge qulaq salmaydu, belki: «Perwerdigar sanga körünmidi», déyishi mumkin, dédi.

² Perwerdigar uninggha: — Qolungdiki bu néme? — dep soridi.

U: — Bu bir hasa, dep jawab berdi.

³ U: — Uni yerge tashla, dédi. Uni yerge tashliwidi, u bir yilangha aylandi; Musa uning aldidin qachtı. ⁴ Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni uzitip, uni quyruqidin tut, déwidi, u qolini uzitip, uni tutti. U yene uning qolida hasigha aylandi.

⁵ Perwerdigar yene: — Buning bilen ular ata-bowiliringning Xudasi, yeni Ibrahimning Xudasi, Ishaqning Xudasi we Yaqupning Xudasi bolghan Perwerdigarning sanga körünginige ishinidu, — dédi.

⁶ Perwerdigar uninggha yene: — Qolungni qoynunggha salghin, déwidi, u qolini qoyningha sélip chiqiriwidi, mana, qoli pése-maxaw késilige giriptar bolup qardek aqirip ketti.

⁷ Andin uninggha: — Qolungni yene qoynunggha salghin, déwidi, qolini qoyningha saldı. Uni

3:14 «Men «Ezeldin bar Bolghuchi»durmen» — yaki «Men esli Özümdurmen» yaki «Hemishe barnıg Özi Mendurmen». Bu nam (ibraniy tilida «Yahweh»), shübhısizki, Xudaning héch özgermeydighanliqi, uning herdaim «waqittin sirt»ta turuwatqanliqi, ötmüş, hazir yaki kelgüsü waqıtlar bilen cheklenmeydighanliqini körsitip tekitleydu. Adette terjimimizde bu nam «Perwerdigar» dep terjime qilinidu.

3:15 «Yahweh» — daim terjimimizde «Perwerdigar» dégen nam bilen tilgha élinidu. U toghruluq 3:14tiki izahatni köring.

3:16 «Yoqlash» — bu péil Xuda bilen munasiwetlik ishliitilgen bolsa, ghemxorluq qilish, insanning halidin xewer élishni öz ichige alidu.

3:22 Mis. 11:2; 12:35; Ez. 39:10

«Misirdin chiqish»

yene qoynidin chiqiriwidi, mana, öz eksige kélip etlirining bashqa yerliridek boldi.

⁸ Perwerdigar yene: — Shundaq boliduki, eger ular sanga ishenmey, aldinqi möjizilik alametge köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametge ishinidu..⁹ Halbuki, ular bu ikki möjizige yenila ishenmise we ya sözüngge qulaq salmisa, undaqta sen Nil deryasining süyidin élip, quruq yerge tökkin. Shuning bilen sen deryadin alghan su quruq yer üstide qangha aylinidu, dédi.

¹⁰ Andin Musa Perwerdigargha: — Ey Igem, men eslidinla gepke usta emestim, sen qulunggha söz qilghandin kéyinmu yenila shundaq; chünki men aghzim kalwa we tilim éghir ademmen, — dédi.

¹¹ Perwerdigar uninggha: — Kim insangha éghiz bergen? Kim ademni gacha yaki gas, körgüchi yaki kor qilghan? Shundaq qilghuchi Men Perwerdigar emesmu? ¹² Emdi sen barghin, Men Özüm séning aghzing bilen bille bolimen, néme sözleydighiningni sanga ögitip turimen, — dédi..

¹³ Lékin u: — Ey Igem! Sendin ötünüp qalay, Sen bu ishqa xalighan bashqa birsini ewetip, shuning qoli bilen qilghin! — dédi.

¹⁴ Buni anglap Perwerdigarning ghezipi Musagha tutiship: — Lawiylardin bolghan akang Harun bar emesmu? Uning gepni obdan qilalaydighinini bilimen. Mana, u emdi séning aldinggha chiqishqa alliqachan yolgha chiqti; u séni körse, köngli tolimu xush bolidu. ¹⁵ Emdi deydighan geplerni uninggha éyt; Men Özüm séning aghzing bilen bille we uning aghzi bilen bille bolimen, néme qilish kérekliklarni silerge ögitimen..¹⁶ Harun séning ornungda xelqge sözleydu; shundaq boliduki, u sanga éghiz bolidu, sen uninggha Xudadek bolisen. ¹⁷ Bu hasini qolunggha élip, uning bilen shu möjizilik alametlerni körsitisen, — dédi.

Musaning Misirgha qaytishi

¹⁸ Shuning bilen Musa qéynatisi Yetroning qéshigha yénip béríp, uninggha: — Manga ijazet bergeyila, Misirdiki qérindashlirimning qéshigha baray, ular hayatmu, emesmu körüp kéley, dédi. Yetro Musagha: — Aman-ésen béríp kelgin, — dédi.

¹⁹ Musa téxi Midiyandiki waqtida, Perwerdigar uninggha yene: — Misirgha yénip barghin! Chünki séning jéningni istigen kishiler ölüp ketti, — dédi.

²⁰ Shuning bilen Musa ayali we oghullirini élip, ularni bir éshekke mindürüp, Misir zéminigha bérishqa yolgha chiqti. Mangghanda Musa Xudaning hasisini alghach ketti.

²¹ Perwerdigar Musagha: — Misirgha yénip barghiningda sen agah bol, Men qolunggha taps-hurghan barliq karametlerni Pirewnning aldida körsetkin. Lékin Men uning könglini xelqni qoyup bermigüdek qattiq qilimen.

²² Sen Pirewnge: — «Perwerdigar mundaq deydu: — Israil Méning oghlum, Méning tunji oghlum bolidu. ²³ Shuning üçün Men sanga: Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — dégin, — dédi..

²⁴ Emma Musa seper qilip bir qonalghugha kelgende, Perwerdigar uninggha uchap, uni öltürüwetmekchi boldi. ²⁵ Shuning bilen Zipporah bir chaqmaq téshini élip, oghlining xetnilikini

4:8 «Aldinqi möjizilik alametge köngülshimise, ular ikkinchi möjizilik alametge ishinidu» —Ibraniy tilida «aldinqi möjizilik alametning gépige qulaq salmisa, ular ikkinchi möjizilik alametning gépige ishinidu».

4:9 Mis. 7:19

4:12 Mat. 10:19; Mar. 13:11; Luqa 12:12

4:15 «Emdi deydighan geplerni uninggha éyt» — ibraniy tilida «uninggha gep qilip aghzigha deydighan sözlerni salghin».

4:15 Mis. 7:2

4:23 «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup ber, dédim. Uninggha yol qoyushni ret qilidighan bolsang, séning tunji oghlungni öltürimen» — yaki «Oghlumni Özümge ibadet qilishqa qoyup bergin dégen bolsammu, sen uni qoyup bermiding. Bu sewebtin Men emdi séning tunji oghlungni öltürimen».

«Misirdin chiqish»

késip, uni érinig ayighigha tashlap: — Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen! — dédi..

²⁶ Shuning bilan Perwerdigar uni qoyup berdi (bu chaghda Zipporah uninggha: «Sen derweqe aldimda qan töker bir er ikensen!» — dédi. Bu sözini u xetne tüpeylidin éytti)..

²⁷ Perwerdigar Harungha: — Sen chöl-bayawangha béríp, Musa bilen körüşkin, déwidi, u béríp Xudaning téghida uning bilen uchriship, uni sóydi.

²⁸ Musa özini ewetken Perwerdigarning hemme sözliri bilen qilishqa buyrughan barliq möjizilik alametlerni Harungha dep berdi. ²⁹ Andin Musa bilen Harun béríp, Israillarning barliq aqsqaqallirini yighdi. ³⁰ Harun Perwerdigarning Musagha éytqan hemme sözlirini bayan qildi we xelqning köz aldida shu möjizilik alametlerni körsetti. ³¹ Buni körüp, xelq ishendi; Perwerdigarning Israillarni yoqlap, ular uchrichan xarliqlarni körgenlikini anglighan haman, bashlirini égip sejde qilishdi.

Musa we Harunning Pirewn bilen körüşüshi

5 ¹ Andin Musa bilen Harun Pirewnning aldigha béríp, uninggha: — Israilning Xudasi Perwerdigar sanga: — «Ularning béríp chölde Manga ibadet qilip, héyt ötküzüshige qowmimgha yol qoysun» deydu, — dédi.

² Lékin Pirewn jawab béríp: — Uning sözige qulaq sélip, méni Israilgha yol qoyghuzidighan qandaq Perwerdigar iken u? Men u Perwerdigarni tonumaymen hem Israilghimu yol qoymaymen, dédi..

³ Ular söz qilip: — Ibraniylarning Xudasi biz bilen körüshti. Shunga ötünimizki, bizge Perwerdigar Xudayimizgha qurbanliq sunush üçün bizge chölge bérishqa üç künlük yolgha ruxset bergeysiz. Bolmisa, U bizni waba yaki qilich bilen urushi mumkin, — dédi.

⁴ Lékin Misirning padishahi ulargha jawab béríp: — Ey Musa we Harun, némishqa ikkinglar xelqni ishloridin toxtitip qoymaqchi bolisiler? Béríp öz epkishinglarni kötürünglar! — dédi.

⁵ Pirewn yene: — Mana, xelq yurtta ziyade awup ketti. Siler bolsanglar, ularni epkeshloridin xalas qilmaqchisiler, dédi.

⁶ Shu küni Pirewn nazarethchilerge we nazarethchilerning qol astidiki ish bashlirigha buyruq chüshürüp: —

⁷ Hazirdin bashlap xelqge ilgirikidek kések quyushqa saman bermenglar! Ular samanni özliri yighsun. ⁸ Lékin ilgiri qanchilik kések quyup kelgen bolsa, hélihem kem qilmay shunchilik kések quydurunglar; chünki ular hurunliship: «Xudayimizgha qurbanliq ötküzüshke bizni barghili qoy» dep ghelwe qilishiwatidu. ⁹ Emdi ularni öz ishigha toluq bend bolup, yalghan-yawidaq geplerge qulaq salmasliqi üçün, bu ademlerning üstige téximu éghir emgeklerni yüklenglar, — dédi.

¹⁰ Shuning bilen xelqning üstidiki nazarethchiler bilen ish bashliri chiqip xelqge: Pirewn shundaq dédiki, men emdi silerge saman bermeydighan boldum. ¹¹ Özünglar béringlar, özünglar üçün qeyerdin saman tapalisanglar, shu yerdin élip kélinglar; lékin qilidighan ishlinglar bolsa qilchilikmu kémeyleftmeydu, — dédi.

¹² Buning bilen xelq pütkül Misir zéminigha tarilip, samanning ornigha paxal yighishqa bashlidi.

¹³ Nazarethchiler bolsa ularni qistap: Silerge saman bérilgen chaghdikidek hazirmu her künlük ishni shu küni qilinglar, dédi.

4:25 «xetnilikini... ayighigha tashlap» — yaki «xetnilikini... ayighigha tegküzüp». «Sen derweqe aldimda qan töker er ikensen!» — Zipporahning bu sözi we bu sirliq weqe toghruluq «qoshumche söz»imizde azraq toxtilimiz.

4:26 «xetne tüpeylidin» — mushu yerde ibraniy tilida «xetne» köplük sheklide — «xetniler».

5:2 Mis. 3:19; **Ayup** 21:15

5:3 Mis. 3:18

«Misirdin chiqish»

¹⁴ Israillarning üstige Pirewnning nazarechiliri teripidin qoyulghan Israilliq ish bashliri tayaq yédi we: — Tünügün we бүгүн némishqa kések quyush wezipsini burunqidek toshquzup orunlimidinglar?! — dep til ishatti.

¹⁵ Andin Israilliq ish bashliri Pirewnning aldigha béríp: Némishqa öz qullirigha mundaq muamile qilidila? ¹⁶ Öz qullirigha héch saman bérilmidi. Lékin nazarechiler yenila «kések quydurunglar» dep bizni buyruydu. Mana, öz qulliri tayaq yewatidu, emma eyib bolsa özlirining ademliride, dep peryad qildi.

¹⁷ Lékin u yene: — Siler hurun ikensiler! Hurun ikensiler! Shunga siler: «Béríp Perwerdigar-gha qurbanliq ötküzüshimizge ijazet ber dewatisiler. ¹⁸ Qaytip béríp ishingni qilish! Silerge saman bérilmeydu, biraq késeklerni belgilengen san boyiche awwalqidek toluq tapshurushisen, dédi. ¹⁹ Israilliq ish bashliri Pirewnning: «Siler herkünlik wezipenglarni, yeni telep qilghan késeklerni belgilengen sandin kémeysenglar qet'iy bolmaydu» déginige qarap, béshigha balaqazaning chüshidighanliqini bilishti. ²⁰ Ular Pirewnning aldidin chiqip kéliwatqinida, ular bilen körüshüshke kélip shu yerde saqlap turghan Musa we Harun bilen uchriship qaldi. ²¹ Ular Musa bilen Harungha: — Bizni Pirewnning neziride we uning emeldarlırining neziride sésitip, bizni öltürüshke ularning qoligha qilich tutquzghininglar üçün, Perwerdigar silerning üstünglar-gha höküim qilsun! — dédi.

Xudaning Israillarni azad qilishqa wede qilishi

²² Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip béríp uninggha: — Ey Igem, némishqa bu xelqni balagha tiqting? Sen néme üçün méni ewetting? ²³ Chünki men Pirewnning aldigha kirip Séning naming bilen söz qilghinimdin tartip, u bu xelqning üstige téximu ziyade azab qilghili turdi. Emma Sen téxiche qowmingni héch qutquzmiding, — dédi.

6 ¹ Lékin Perwerdigar Musagha: — Emdi sen Méning Pirewnge qilidighanlirimni körisen; chünki u qudretlik bir qoldin mejburlinip, ularni qoyup béridu, qudretlik bir qolning sewebidin özining zéminidin ularni qoghlap chiqiriwétidu, — dédi.

² Andin Xuda Musagha yene söz qilip mundaq dédi: — Men Perwerdigardurmen. ³ Men Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa Qadir-mutleq Tengri süpitide köründüm; lékin «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim. ⁴ Men ular bilen: — «Siler musapir bolup olturghan zéminni, yeni Qanaan zéminini silerge bérimen» dep, ular bilen ehde baghliship wede qilghanmen. ⁵ Emdi Men misirliqlar qul qilip zulum salghan Israillarning ah-zarlırini anglap, qilghan shu ehdemni ésimge aldim.

⁶ Shunga Israillargha mundaq dégin: — «Men Perwerdigardurmen; Men Özüm silerni misirliqlarning éghir yükliri astidin chiqirip, ularning qulluqidin azad qilip, qolumni uzitip ulargha chong balayı'apetlerni chüshürüp, silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen. ⁷ Silerni Öz qowmim bolushqa qobul qilimen we Özüm Xudayinglar bolimen; shuning bilen siler özünglarni misirliqlarning yüklirining astidin qutquzup chiqarghuchining Men Xudayinglar Perwerdigar ikenlikini bilisiler. ⁸ Men shuning bilen silerni qol kötürüp Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa bérishke qesem qilghan zémingha élip barimen; Men u yerni silerge miras qilip zéminliqqa bérimen; Men Perwerdigardurmen».

5:21 «Emeldarliri» — ibraniy tilida «xizmetkarlırı» yaki «qulliri». Gerche mushu kishiler Pirewnning ordısında emeldarlıq orunda turghan bolsimu, lékin ular yenila Pirewnning «qulliri» dep hésablangan bolsa kérek.

6:3 «Yahweh» — mushu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. «Yahweh» dégen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim» dégen sözler toghruluq «qoshumche söz»imizni körüng.

6:6 «silerge hemjemet bolup hörlükke érishtürimen» — ibraniy tilida «gaal» dégen bir péil bilenla ipadiliniidu. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng.

«Misirdin chiqish»

⁹ Bularning hemmisini Musa Israillarga dep berdi; lékin ular éghir qulluq azabidin pighangha chüshken bolup, uninggha qulaq salmidi.

¹⁰ Andin Perwerdigar Musagha yene: — ¹¹ Bérip Misirning padishahi Pirewnge: «Israillarning zéminingdin kétishige yol qoy», dep éytqin, dédi.

¹² Lékin Musa Perwerdigarning aldida: Mana, Israillar manga qulaq salmighan yerde, Pirewn qandaqmu mendek kalpuki xetne qilinmighan bir ademge qulaq salsun? — dédi.

¹³ Emma Perwerdigar Musa we Harungha sözlep, ularning Israillarga we Misirning padishahi Pirewnge Israillar toghruluq: — «Ular Misir zéminidin élip chiqirilsun» dégen emr yetküzüshini buyrudi.

Musa bilen Harunning ejdadliri, nesebnamisi

¹⁴ Töwendikiler jemet bashliqliri: — Israilning tunji oghli bolghan Rubenning oghulliri Hanuq, Pallu, Hezron we Karmi. Bular bolsa Rubenning nesilliri idi.

¹⁵ Shiméonning oghulliri: — Yemuel, Yamin, Ohad, Yaqin, Zohar we qanaanliq ayaldin bolghan Saullar idi; bular Shiméonning nesilliri idi.

¹⁶ Lawiyning oghullirining isimliri, nesebnamilirige asasen: Gershon, Kohat we Merari; Lawiyning ömrining yilliri bir yüz ottuz yette yil boldi.

¹⁷ Gershonning oghulliri aililiri boyiche: — Libni we Shimey.

¹⁸ Kohatning oghulliri: — Amram, Yizhar, Hébron bilen Uzziel. Kohat bir yüz ottuz üç yil ömür kördi.

¹⁹ Merarining oghulliri: — Mahli we Mushi. Bular nesebnamiliri boyiche Lawiyning nesilliri idi.

²⁰ Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi, Yokebed uninggha Harun we Musani tughup berdi. Amram bir yüz ottuz yette yil ömür kördi.

²¹ Yizharning oghulliri: — Korah, Nefeg we Zikri idi.

²² Uzzielning oghulliri: — Mishaél, Elzafan we Sitri idi.

²³ Harun bolsa Nahshonning singlisini, yeni Amminadabning qizi Élishébani xotunluqqa aldi. U uninggha Nadab bilen Abihuni, we Eliazar bilen Itamarni tughup berdi.

²⁴ Korahning oghulliri: — Assir, Elkanah we Abiasaf; bular Korahlarning nesilliri idi.

²⁵ Harunning oghli Eliazar Putielning qizlirining birini xotunluqqa aldi; u uninggha Finihasni tughup berdi; bular bolsa öz nesebi boyiche hemmisi Lawiylarning jemet bashliqliri idi.

²⁶ Perwerdigarning: — Israillarni qoshunlardek top-topi bilen Misir zéminidin élip chiqinglar, dégen emrini tapshuruwalghuchilar del mushu Harun bilen Musa idi. ²⁷ Israillar Misirdin chiqirilsun, dep Misirning padishahi Pirewnge söz qilghanlar del bu kishiler, yeni mushu Musa bilen Harun idi.

6:9 «pighangha chüshken bolup,...» — yaki «sewsizliktin chidimay,...»

6:12 «kalpuki xetne qilinmighan» — bu sözler bilen Musa özining aghzi kalwa bolupla qalmay, yene (özüning 4:10-17de xatirilengen Xudagha bolghan qaqshashlirini eslep) özüning Xudaning aldida xéli nalayiq ishlarni qilghanliqini, gep-sözde gunahı bar adem ikenlikinimu körsetmekchi.

6:14 Yar. 46:9; Chöl. 26:5; 1Tar. 5:3

6:15 Yar. 46:10; Chöl. 26:12; 1Tar. 4:24

6:16 Yar. 46:11; Chöl. 3:17; 26:57; 1Tar. 6:1-30

6:17 1Tar. 6:2; 23:7

6:18 1Tar. 6:3; 23:12

6:19 1Tar. 6:4; 23:21

6:20 «Amram öz hammisi Yokebedni xotunluqqa aldi» — shu chaghda öz hammisini xotunluqqa élish men'i qilinghan emr («Law.» 18:12-23) téxi Israilgha bérimgenidi.

6:20 Mis. 2:1; Chöl. 26:59

6:23 Chöl. 3:2; 26:60; 1Tar. 5:29; 24:1

«Misirdin chiqish»

Harunning Musagha wakaliten sözlishi

²⁸ Perwerdigar Misirning zéminida Musagha söz qilgan waqtida ²⁹ Musagha: «Men Perwerdigardurmen. Sanga éytqinimning hemmisini Misirning padishahi Pirewnge dégin», dep emr qildi.

³⁰ Lékin Musa Perwerdigarning aldida: — Mendek kalpuki xetne qilinmighan bir kishige Pirewn qandaqmu qulaq salsun?» — dep jawap bergenidi..

7¹ Shuningbilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men Pirewnning aldida séni Xudaning ornida qildim. Akang Harun bolsa séning peyghembiring bolidu. ² Men sanga buyrughinimning hemmisini uninggha deysen; andin akang Harun Pirewnge uning öz zéminidin Israillarni qoyup bérishi kéreklikli toghrisida söz qilidu. ³ Lékin Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; buning bilen Men Misir zéminida möjizilik alametler we karametlirimni köplep körsitimen.

⁴ Shundaqtimu, Pirewn silerge qulaq salmaydu. Emma Men Misirning üstige höküm chiqirip qolumni uzitip, chong balayi’apetlerni chüshürüp, qoshunlirim bolghan Öz qowmim Israillarni Misir zéminidin chiqirimen. ⁵ Öz qolumni Misirning üstige sozghinimda, Israillarni ularning arisidin chiqarghinimda misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni tonup yétidu, — dédi.

⁶ Musa bilen Harun shundaq qildi; Perwerdigar ulargha qandaq tapilighan bolsa, ularmu shundaq qildi.

⁷ Ular Pirewnge söz qilgan waqitta Musa seksen yashqa, Harun seksen üç yashqa kirgenidi.

Harunning hasisi

⁸ Perwerdigar Musa bilen Harungha söz qilip: —

⁹ Emdi Pirewn silerge: — Özünglarni testiqlap bir möjize körsitinglar, dése, sen Harungha: — Hasangni élip Pirewnning aldigha tashlighin, dep éytqin. Shundaq qilishi bilenla hasa yilangha aylinidu, dédi.

¹⁰ Shuningbilen, Musa bilen Harun Pirewnning aldigha béríp, Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun hasisini Pirewn bilen uning emeldarlirining aldigha tashliwidi, u yilangha aylandi..

¹¹ U waqitta Pirewn danishmenliri we séhrigerlirini chaqirtip keldi; Misirning jadugerlirimu öz jadusi bilen oxshash ishni qildi. ¹² Ularning herbiri öz hasisini tashlidi; ularmu yilangha aylandi. Lékin Harunning hasisi ularning hasilirini yutup ketti. ¹³ Biraq Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiqlik bilén Perwerdigar éytqandek ulargha qulaq salmidi.

Birinchi apet — qan apiti

¹⁴ Andin Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Pirewnning köngli qattiq; u qowmni qoyup bérishni ret qilidu. ¹⁵ Emdi sen ete seherde Pirewnning qéshigha barghin (shu waqitta u su boyigha chiqidu) — Sen uning bilen körüshüshke deryaning boyida saqlap turghin; yilangha aylangan hasini qolunggha éliwal. ¹⁶ Sen uninggha mundaq dégin: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar méni aldinggha: «Chölde Manga ibadet qilishi üçün qowmimni qoyup ber» déyishke ewetkenidi; lékin mana, bu waqitqiche héch anglimiding. ¹⁷ Shunga Perwerdigar sanga: — «Sen shu alamet bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisen», deydu — Mana, men qolumdiki hasa bilen deryaning süyini ursam, su qangha aylinidu, ¹⁸ deryaning béliqliri ölüp, derya-

6:30 Mis. 6:12; Mis. 4:10

7:2 «Harun bolsa séning peyghembiring bolidu» — démek, Harun özi Musaning sözlirini Pirewnge yaki xelqge yetküzidu.

7:2 Mis. 4:14

7:10 «Pirewnning emeldarliri» — mezkur kitapta «Pirewnning emeldarliri» ibraniy tilida «xizmetkarliri» dégen söz bilen ipadilinu.

«Misirdin chiqish»

ning süyi sésip kétidu; misirliqlar sudin seskinip, ichelmeydighan bolup qalidu».

¹⁹ Perwerdigar Musagha yene: — Sen Harungha: — Hasangni élip misirliqlarning suliri qangha aylansun dep ularning üstige, yeni éqinliri, östengliri, kölliri we su ambarliri üstige qolungni uzatqin. Shuning bilen pütkül Misir zéminida, hetta yaghach we tash qachilardiki sularmu qangha aylinidu, dégin, dédi.

²⁰ Musa bilen Harun Perwerdigarning buyrughinidek qildi; Harun Pirewn we emeldarlirining köz aldida hasini kötürüp, deryaning süyini uruwidi, pütün deryaning süyi qangha aylinip ketti. ²¹ Deryadiki béliqlar ölüp, deryaning süyi sésip ketti. Misirliqlar deryaning süyini ichelmeydighan bolup qaldi, pütkül Misir zémini qangha toldi. ²² Lékin Misirning jadugirlirimu öz jaduliri bilen hem shundaq qildi. Bu sewebtin Perwerdigar éytqandek Pirewnning köngli qattiq bolup, ulargha qulaq salmidi, ²³ eksiche Pirewn öyige qaytip kétip, bu ishqa héch pisent qilmidi. ²⁴ Deryaning süyini ichelmigini üçhün barliq misirliqlar ichküdek su tépish üçhün deryaning etraplirini kolidi.

²⁵ Perwerdigar deryani urup, yene yette kün ötti.

Ikkinchi apet — paqa apiti

8 ¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha bérup uninggha: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Manga ibadet qilishqa Öz qowmimni qoyup ber. ² Lékin ularni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men dölitingning hemme yérini paqilar bilen basturup urimen. ³ Deryada top-top paqilar peyda bolup, deryadin chiqip ordanggha, hujranggha, orunkörpengerge, emeldarliringning öylirige kiriwalidu, shuningdek xelqingning uchisigha, tonur we tengniliringge yamiship chiqiwalidu. ⁴ Paqilar özüngning üstibéshigha, xelqingning üstibéshigha we hemme emeldarliringning üstibéshigha yamiship chiqiwalidu» — dégin, — dédi. ⁵ Perwerdigar Musagha: — Sen Harungha: Paqilarning Misir zéminining üstige chiqishi üçhün qolungni uzitip, hasangni éqinlar, östengler we köllerning üstige shiltighin, dégin — dédi. ⁶ Shuning bilen Harun qolini Misirning suliri üstige uzatti; shundaq qiliwidi, paqilar chiqip Misir zéminini qaplidi. ⁷ Lékin jadugirlermu öz jaduliri bilen oxshash ishni qilip, Misir zémini üstige paqilarni peyda qildi. ⁸ Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip: — Paqilarni mendin we xelqimdin néri qilish üçhün Perwerdigardin ötününglar. Shundaq bolsa, men xelqingni Perwerdigargha qurbanliq qilsun dep qoyup bérimen, dédi.

⁹ Musa Pirewnge: — Boptu, men izzitingni qilay, peqet deryadiki paqilarla qélip, bashqiliri özüngdin we öyliringdin ayrilsun dep, sen, emeldarliring we xelqing üçhün méning dua qilidighan waqitimi békitkin, dédi.

¹⁰ U jawab bérup: — Ete bolsun, dédi.

Musa uninggha: — Xudayimiz Perwerdigargha oxshash héchbirining yoqluqini bilishing üçhün séning dégingdek bolsun. ¹¹ Paqilar sendin, öyliringdin, emeldarliring we xelqingdin chiqip kétidu; peqet deryadila qalidu, dédi.

¹² Shuning bilen Musa we Harun Pirewnning aldidin chiqip ketti. Andin Musa Pirewnning üstige ewetilgen paqilar toghrisida Perwerdigargha nida qildi.

¹³ Perwerdigar Musaning tiliginidek qildi. Buning bilen öylerdiki, hoylilardiki we étizlardiki paqilar öldi.

¹⁴ Xelq ularni yighip döwe-döwe qildi, pütkül yurt-zémin sésiqchiliqqa toldi. ¹⁵ Lékin Pirewn apetin xalas bolghinini körgende, könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi.

7:20 Mis. 17:5; Zeb. 78:44; 105:29

8:3 «ordanggha» — yaki «öytingge».

8:9 «men izzitingni qilay» — ibraniy tilida «mendin izzetke muyesser bolghin».

8:15 Mis. 7:14

«Misirdin chiqish»

Üchinchi apet — pasha apiti

¹⁶ Andin Perwerdigar Musagha: — Sen Harungha: — Hasangni uzitip, yerning topisini urghin. Buning bilen u pashigha aylinip, pütkül Misir zéminini qaplaydu, dégin, — dédi.

¹⁷ Ular shundaq qildi; Harun qolini uzitip hasisi bilen yerning topisini uruwidi, ademler we haywanlarning üstibéshini pasha basti; pütkül Misir zéminidiki topa-changlar pashigha aylandi..

¹⁸ Jadugerlermu öz jaduliri bilen shundaq qilip pasha peyda qilishqa urunghan bolsimu, peyda qilalmidi. Pashilar bolsa hem ademlarning hem haywanlarning üstibéshini qaplap kettti.¹⁹ Andin jadugerler Pirewnge: — Bu ish Xudaning barmiqining qilghini! — déyishti. Lékin Pirewn könglini qattiq qilip, Perwerdigar éytqinidek ulargha qulaq salmidi.

Tötinchi apet — köküyünler apiti

²⁰ Perwerdigar Musagha: — Ete seher qopup Pirewnning aldigha bérir turghin — (shu waqitta u su boyigha chiqidu) uninggha: «Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet qilishi üçün Öz qowmimni qoyup ber!

²¹ Chünki eger qowmimni qoyup bermiseng, mana Men séning we emeldarliring, xelqing üstige, öyliringge köküyünlerni ewetimen; shuning bilen misirliqlarning öyliri we hetta ular turawatqan tupraqmu köküyünler bilen tolidu..

²² Lékin shu künide Öz qowmim turawatqan Goshen yurtini bashqiche qilimen; shundaq boliduki, u yerde köküyünler tépilmaydu. Shuning bilen sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliqimni bilisen..

²³ Shundaq qilip Men Öz qowmimni séning xelqingdin perqlendürimen; bu möjizilik alamet ete yüz béridu», dep éytqin, dédi.

²⁴ Perwerdigar déginini qildi. Pirewnning öylirige, emeldarlirining öylirige köküyünler top-top bolup kirdi; pütkül Misir zéminining hemme yéri köküyünler teripidin xarab bolushqa bashlidi. ²⁵ Pirewn Musa bilen Harunni chaqirtip kélip ulargha: Bérir mushu zéminda Xudayinglarga qurbanliq ötküzünglar, — dédi.²⁶ Lékin Musa jawab bérir: — Bundaq qilish bizge taza muwapiq bolmaydu; chünki biz Perwerdigar Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur. Emdi eger biz misirliqlarning köz aldida yaman körünge nersini qurbanliq qilsaq ular bizni chalma-késeq qiliwetmemdu? ²⁷ Biz üç künlik yolni bésip, chölde Perwerdigar Xudayimiz bizge buyrughinidek uninggha qurbanliq sunushimiz kérek, dédi.

²⁸ Pirewn: — Silerni Perwerdigar Xudayinglarga chölde qurbanliq ötküzüshke barghili qoyimen; peqet bek yiraq kétip qalmanglar, méning üçün dua qilinglar, dédi.²⁹ Musa jawab bérir: — Mana, men séning aldingdin chiqip Perwerdigargha iltija qilimen we köküyünler sen Pirewndin, emeldarliringdin we xelqingdin ete chiqip kétidu; lékin Pirewn yene hiyle ishlitip, xelqni Perwerdigargha qurbanliq qilishqa bérishtin tosquchi bolmisun, dédi.

8:16 «pashigha» — bashqa xil terjimisi: «pitlarga». Bashqa xil hasharetlernimu körsitishi mumkin.

8:17 Zeb. 105:31

8:21 «köküyünler» — bularning qaysi hasharet ikenliki hazir bizge namelum. «Zeb.» 78:45de bu hasharetler ademlerni chaqidighanliqi éytildi, shunga bu hasharet köküyün yaki shuninggha oxshap kétidighan bir xil chiwin bolsa kérek.

8:22 «...sen Men Perwerdigarning bu zéminda bolghanliqimni bilisen» —Yaki «...sen Men Perwerdigarning yer yüzide mewjut ikenlikimni bilisen».

8:24 Zeb. 78:45; 105:31

8:26 «Xudayimizgha sunmaqchi bolghan qurbanliq mal misirliqlargha nisbeten yirginchliktur» — misirliqlargha nisbeten «yirginchlik bolghini» qoylardin ibaret idi. Ular qoylarni, shundaqla qoychilarnimu yirginchliq dep qarighan; lékin paydini közlep Misirdiki bezi yerlerde qoy béqilatti («Yar.» 46:34ni köring).

—Mushu ayetning bashqa birxil chüshendürülüshi boyiche, misirliqlar bezi mallargha (mesilen, kalilarning bezi xillirigha) choqunatti. Eger Israilar ular choqunghan birxil malni qurbanliq qilsa, ular ghezeplinetti, elwette.

8:26 Yar. 43:32; 46:34

«Misirdin chiqish»

³⁰ Musa Pirewnning aldidin chiqip, Perwerdigargha shundaq iltija qildi.³¹ Perwerdigar Musa tiliginidek qildi; u köküynlarni Pirewn, emeldarliri we xelqidin chiqiriwetti; hetta bir tal köküynmu qalmidi.

³² Lékin Pirewn bu qétimmu könglini qattiq qilib, qowmni qoyup bermidi.

Beshinchi apét — waba apiti

9¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha béríp uninggha: — «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Manga ibadet qilishigha Öz qowmimni qoyup ber. ²Eger ularni qoyup bérishni ret qilib, yenila tutup turuwalidighan bolsang, ³mana, Perwerdigarning qoli étizliqtiki charpayliringning üstige, at-éshekler, tögiler, we qoy-kaliliringning üstige chüshüp intayin éghir bir waba keltüridu. ⁴Lékin Perwerdigar Israilning charpaylirini misirliqlarning charpayliridin perqlendüridu. Netijide, Israilning charpayliridin héchbiri ölmeydu» — dégin, dédi.⁵ Perwerdigar waqitni békitip: — Ete Perwerdigar zéminda bu ishni qilidu, dédi.⁶ Etisi Perwerdigar shundaq qildi; misirliqlarning barliq charpayliri öldi; lékin Israillarning charpayliridin birimu ölmidi. ⁷Pirewn adem ewetip tekshüriwidi, mana, Israillarning charpayliridin birimu ölmigenidi. Lékin Pirewnning köngli qattiq qilinip, u qowmni qoyup bermidi.

Altinchi apét — chaqa apiti

⁸ Andin Perwerdigar Musa we Harungha: — Xumdanning külidin changgilinglarni toshquzup élinglar, andin Musa uni Pirewnning köz aldida asmangha qaritip chachsun. ⁹Shundaq qilishi bilen kül pütkül Misir zéminini qaplaydighan chang-tozan bolidu we Misir zéminidiki hemme yerde ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqiridu, — dédi.¹⁰ Shuning bilen ular xumdanidin kül élip, Pirewnning aldigha béríp turdi we Musa uni asmangha qaritip chachti; u ademler we haywanlarning bedinige chüshüshi bilen hürrek-hürrek chaqa chiqardi.¹¹ Jadugerler chaqilar destidin Musaning aldida turalmay qaldi; chünki jadugerlarning bedininimu, bashqa barliq misirliqlarnimu oxshash chaqa bésip ketkenidi. ¹²Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; shunga Perwerdigar del Musagha éytqinidek u ulargha qulaq salmidi.

Yettinchi apét — möldür apiti

¹³ Andin Perwerdigar Musagha: — Ete tang seher qopup, Pirewnning aldida turup uninggha: «Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — Qowmimni Manga ibadet qilishqa qoyup ber; ¹⁴chünki Men bu qétim hemme balayi'apetlirimni yürikingge, emeldarliring we puqraliringning üstige ewetimen. Buning bilen sen pütkül yer yüzide Mendek bashqa birining yoq ikenlikini bilisen. ¹⁵Chünki Men qolumni uzitip, özüng we qowmingni waba bilen urghan bolsam'idi, bu waqitqiche sen yer yüzidin yoqilip kététing. ¹⁶Halbuki, Méning séni ornunggha tiklishimdiki meqsitim shu idiki, del Öz qudritimni sanga körsitish, shundaqla namimning püt-kül yer yüzide jakarlinishi üçün idi..

¹⁷ Sen yene qowmingha chongchiliq qilib, ularni qoyup bérishni ret qiliwéremsen? ¹⁸Mana, ete mushu waqitlarda Misir döliti bina bolghandin buyan héch körülüp baqmighan qattiq möldürni yaghdurimen. ¹⁹Shuning üçün adem ewetip, haywan we étizda bar-yoqungni yighip ichkiri solighin; chünki öyge qayturulmay sirtta qalghan adem we haywanlarning hemmisi möldürning astida qélip ölüp kétidu! — dégin, dédi.

8:32 Mis. 8:11

9:16 Rim. 9:17

«Misirdin chiqish»

²⁰ Buni anglap Pirewnning emeldarlirining arisidin Perwerdigarning sözidin qorqqan herbir adem öz qulliri we charpaylirini yügürtüp öylirige élip keldi. ²¹ Lékin Perwerdigarning sözini étibargha almighanlar öz qul we mallirini tashqirida qaldurup qoydi.

²² Perwerdigar Musagha: — Misir zéminidiki her yerde, ademler üstige, mallarning üstige, shundaqla Misir zéminidiki dalalarning hemme ot-chöplirining üstige möldür yaghsun dep, asmangha qarap qolungni kötürgin, dédi. ²³ Musa shuning bilen hasisini asmangha qaritip kötürüwidi, Perwerdigar güldürmamini güldürlitip, möldür yaghdurdi, yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti. Shundaq qilip Perwerdigar Misir zémini üstige möldür yaghdurdi..

²⁴ Möldür yéghip, möldür bilen ot arilash chüshti; möldür shunche éghir boldiki, Misir döliti bina bolghandin tartip undaq qattiq möldür yéghip baqmighanidi. ²⁵ Möldür pütkül Misir zéminining her yéride chühshüp, insan bolsun, haywan bolsun, hemmisini urdi; möldür étizdiki hemme ot-chöpnü urup, yerdiki hemme del-derexlernimu sunduruwetti. ²⁶ Peqet Israillar olturushluq Goshen zéminidila möldür yaghmidi.

²⁷ Pirewn adem ewetip Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men bu qétim gunah qildim! Perwerdigar heqqaniydu; Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti. ²⁸ Yene béríp Perwerdigardin ötünpü iltija qilinglar! Xudadin chiqqan bu qattiq güldürmamilar we möldür yétip ashti! Silerni qoyup bérey; siler emdi mushu yerde turuwersenglar bolmaydu, — dédi.

²⁹ Musa uninggha jawab béríp: — Men sheherdin chiqqanda, Perwerdigar terepke qarap qolirimni yéyip kötürimen; güldürmamilar shu hamán bésiqip möldür yene yaghmaidu. Yer yüzide Perwerdigarningkidur, dep bilishing üçün shundaq bolidu. ³⁰ Lékin sen we séning emeldarliring, silerning Perwerdigar Xudadin téxiche qorqmaywatqininglarni bilimen, dédi.

³¹ Shu chaghda arpa bash chiqirip, zighir ghunchilighan bolghachqa, zighir we arpa möldürdin weyran qilindi. ³² Lékin bughday bilen qara bughday kéyinrek bix chiqarghachqa, weyran qilinmidi.

³³ Musa Pirewnning aldidin kétip, sheherdin chiqip Perwerdigar terepke qarap qollirini yéyip kötürdi. Shuning bilen güldürmama we möldür toxtap, yamghur yerge yene tökülmedi.

³⁴ Emma Pirewn yamghur, möldür we güldürmamilarning toxtighinini körgende, yene gunah sadir qildi; umu, emeldarlirimu könglini qattiq qilishti. ³⁵ Bu teriqide Pirewnning köngli qattiq turuwérip, Perwerdigar Musaning wasitisi bilen éytqandek, Israillarni qoyup bérishni ret qildi..

Sekkizinchi apét — chéketke apiti

10¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Pirewnning aldigha barghin; chünki ularning arisida bu möjizilik alametlerni körsitishim üçün Pirewnning könglini we emeldarlirining könglini qattiq qilip qoydum. ² Bu ish bilen Méning misirliqlarni qandaq reswa qilghanliqim we ularning arisida körsetken möjizilik alametlirimni sen oghlungning andin newrengning quliqigha yetküzisen. Buning bilen Méning Perwerdigar ikenlikimni bilisiler, dédi. ³ Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha béríp, uninggha: — Ibraniylarning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: «Özüngni aldimda töwen tutushni qachanghiche ret qilisen? Manga ibadet qilish üçün qowmimni qoyup ber.

⁴ Chünki eger sen qowmimni qoyup bérishni ret qilsang, mana, Men ete séning yurtunggha chéketke ewetimen. ⁵ Ular siler zémin yüzini körmigüdek qilip yépiwétidu, silerning möldürdin aman qalghan nersiliringlarnimu, dalalarda ösken hemme del-derexliringlarnimu yep ké-

9:23 «yer yüzide chaqmaq chéqindiliri chépip yüretti» — yaki «ot yer yüzige toxtawisiz chüshti».

9:27 «Sewenlik bolsa men we xelqimdin ötti» — yaki «men özüim we xelqim rezildur».

9:35 Mis. 4:21; 7:3

10:1 Mis. 4:21; 9:34

10:2 «qandaq reswa jazalighanliqim» — yaki «qattiq jazalighanliqim».

tidu. ⁶ Ular orda-sarayliringgha, emeldarliringning sarayliri, shundaqla barliq misirliqlarning öylirige tolup kétidu; bundaq apetni ata-bowangliring we ata-bowiliringning ata-bowilirimu yer yüzide apiride bolghandin tartip körüp baqmighan» — dédi-de, burulup Pirewnning aldidin chiqip ketti. ⁷ Pirewnning emeldarliri uninggha: — Bu adem bizge qachanghiche tuzaq bol-ar? Öz Xudasi Perwerdigargha ibadet qilishqa bu ademlerni qoyup bergeyla! Misirning xarab bolghinini téxiche körmeywatamdila? — dédi.

⁸ Shuning bilen Musa bilen Harun Pirewnning aldigha yene chaqiritip kélindi. U ulargha: — Perwerdigargha ibadet qilish üçün béringlar; lékin baridighanlar zadi kimler? — dédi.

⁹ Musa jawab bérir: — Yashlirimiz we qéri-chüriler bilen, oghullirimiz we qizlirimiz bilen, qoy we kala padilirimizni élip hemmimiz barimiz; chünki biz Perwerdigar üçün héyt ötküzüshimiz kérek, dédi.

¹⁰ U ulargha: — Silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup berginimde, Perwerdigar siler bilen bille bolghay! Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu! ¹¹ Yoqsu, bundaq qilishinglarga bolmaydu! Perwerdigargha ibadet qilishqa peqet aranglardin er kishilerla barsun! Chünki silerning telipinglar del shu emesmidi! — dédi-de, ular Pirewnning aldidin qoghlap chiqirildi.

¹² Andin Perwerdigar Musagha: — Misir zéminining üstige qolungni uzatqin. Shundaq qilsang, chéketkiler Misir zéminini bésip, zémindiki herxil otyashlarni, yeni möldürdin aman qalghan-ning hemmisini yep kétidu, dédi.

¹³ Musa hasisini Misir zéminining üstige uzatti; Perwerdigar shu küni we kéchisi zémin üstige sherq shamili chiqardi. Seherde, sherq shamili chéketkilerni uchurup keldi. ¹⁴ Chéketkiler Misirning pütkül zéminigha yéyilip, Misirning pütün chégrisinimu basti. Apet intayin éghir boldi; ilgiri bundaq chéketke apiti bolup baqmighan, mundin kéyinmu uningdek bolmaydu.

¹⁵ Ular pütkül zéminning yüzini qaplidi, yer qarangghuluship ketti; ular möldürdin aman qalghan zémindiki hemme otyashlarni we del-derexlarning barliq méwilirini yep ketti. Shuning bilen pütkül Misir zémini tewesidiki del-derexlarda yaki daladiki gül-giyahlarda héch yéshilliq qalmidi.

¹⁶ Andin Pirewn aldirap-téneP Musa bilen Harunni chaqirtip ulargha: — Men hem Xudayinglar Perwerdigar aldida hem silerning aldinglarda gunah qildim. ¹⁷ Emdi mushu bir qétim gunahimdin ötüp Perwerdigar Xudayinglardin bu ölümni mendin élip kétishini iltija qilishinglarni ötünimen, — dédi.

¹⁸ Shuning bilen Musa Pirewnning aldidin chiqip Perwerdigargha iltija qildi. ¹⁹ Shuning bilen Perwerdigar shamalni burap gherb tereptin intayin küchlük boran chiqirip, chéketkilerni uchurup, Qizil Déngizgha gherq qildi; Misirning pütkül teweside bir talmu chéketke qalmidi. ²⁰ Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üçün u Israilarni qoyup bermidi.

Toqquzinchi apet — qarangghuluq apiti

²¹ Andin Perwerdigar Musagha: — Qolungni asmangha qaritip uzatqin; shuning bilen qattiq bir qarangghuluq bolidu, hetta adem silisa qoligha tuyulghudek qoyuq qarangghuluq Misir zéminini qaplaydu, — dédi.

²² Andin Musa qolini asmangha qaritip uzitiwidi, qoyuq bir qarangghuluq Misir zéminini üç küngiche qaplap turdi. ²³ Üch küngiche biri yene birini körelmes we ya héchkim öz jayidin

10:10 «Perwerdigar siler bilen bille bolghay!» — bu tehdit salidighan, nahayiti kinayilik, hejwiy gep, elwette.

—Bashqa birxil terjimisi «Perwerdigarni siler bilen bolsun dep, silerni bala-chaqanglar bilen qoshup qoyup béremdim?». «Mana, aldinglarda balayi'apet turuptu!» — ibraniy tilida «yamanliq», «apet» yaki «balayi'apet» «ra» dégen söz bilen ipadiliniidu. Lékin misirliqlarning muhim ilahi — «quyash ilahi»ning namimu «Ra» bolghachqa, Pirewnning sözi ikki bisliq bolushimu mumkin; undaq bolghanda ikkinchi menisi: «Méning ilahim «Ra» silerni jazalaydu!» dégenlik bolidu («al dinglarda «ra» turuptu!»).

—Mushu ibare bashqa terjimilerde «Mana, silerde yaman niyet bar!» depmu terjime qiliniidu.

10:13 Zeb. 78:46; 105:34,35

10:22 Zeb. 105:27,28

«Misirdin chiqish»

qozghilalmas boldi; lékin barliq Israillar olturghan jaylarda yoruqluq bar idi. ²⁴ Pirewn Musani chaqirtip uninggha: — Bérip, Perwerdigargha ibadet qilinglar. Peqet qoy we kala padiliringlar qalsun; bala-chaqiliringlarnimu élip barsanglar bolidu, dédi. ²⁵ Musa jawaben: — Undaqta Xudayimiz Perwerdigargha qurbanliq qilishqa inaqliq qurbanliq we köydürme qurbanliqigha lazimliq charpaylarni sen bizge béremsen?.

²⁶ Özimizning charpaylirimiz biz bilen birge kêtishi kérek, bir tuyiqimu keynide qalsa bolmaydu; chünki Xudayimiz Perwerdigargha ibadet qilishqa qurbanliq qilidighinimizni bulardin talishimiz lazim. U yerge yétip barmighuche, Perwerdigargha qaysi qurbanliqlar bilen ibadet qilidighinimizni bilmeymiz, — dédi.

²⁷ Lékin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qildi; u ularni yenila qoyup bermidi. ²⁸ Pirewn Musagha: — Aldimdin yoqal! Hézi bol, ikkinchi manga körüngüchi bolma! Chünki yüzümnı yene körgen kününg jéningdin ayrılisen, — dédi.

²⁹ Musa uninggha: — Rast éytting! Men séning yüzüngni ikkinchi körgüchi bolmaymen, — dédi..

Oninchi apet — pütün Misirdiki tunji balilarning ölüshi. Musaning Pirewnge éytqan axirqi sözliri

11 ¹ Shuning bilen Perwerdigar Musagha: — Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chühürimen. Andin u silerni bu yerdin kêtishke yol qoyidu we u silerni hemme nersiliringlar bilen qoshup qoyup bérip, bu yerdin mutleq qoghlap chiqiridu. ² Emdi sen xelqqe tapilap: — Her biringlar, er kishilarning herbiri öz qoshnisidin, ayal kishilarning herbiri öz qoshnisidin kümüş buyumlarni, altun buyumlarni sorap alsun, dégin, — dédi. ³ (Perwerdigar xelqini misirliqlarning aldida iltipap tapquzdi. Shuningdek Musa dégen bu adem Misir zéminida Pirewnning emeldarlırining neziride bolsun, puqralarning neziride bolsun, nahayiti ulugh zat boldi). ⁴ Andin Musa yene: — Perwerdigar mundaq deydu: — «Men yérım kéchide chiqip Misirni kézip chiqimen». ⁵ Shu waqitta textte olтуруwatqan Pirewnning tunji oghlidin tartip yarghunchoq tartidighan dédekning tunji oghlighiche, shundaqla barliq charpaylarning tunjiliri, yeni Misirdiki barliq tunji jan igiliri ölidu. ⁶ Bu sewebtin pütkül Misir zéminida qattiq bir peryad kótürüldü; uningdin ilgiri shundaq peryad bolup baqmighanidi, mundin kéyinmu bundaq peryad anglanmaydu. ⁷ Lékin Israillargha, meyli adamliri, meyli haywanatlırigha bolsun, hetta bir tal itmu qawap qoymaydu. Buningdin Perwerdigarning misirliqlar bilen Israilni perqlendüridighanliqini bilisiler).

⁸ — Shuning bilen bu emeldarlıriningning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: «Sili özliri we silige egeshken barliq qowmliri chiqip kêtishkeyla!» dep éytidu, andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti..

⁹ Perwerdigar Musagha: — Misir zéminida Méning karamet möjizilirimning köplep körsitilishi üçün Pirewn silerge qulaq salmaydu, — dégenidi.

10:25 «bizge» — ibranıy tilida «qolimizgha». «bizge béremsen?» — yaki «bizge bérishing kérekl!».

10:29 İbr. 11:27

11:1 «Yene bir apetni Pirewnning üstige we Misirning üstige chühürimen...» — bu sözlerni Musa téxi Pirewnning aldidin chiqmay turup Perwerdigar uninggha éytqan bolsa kérek (8-ayetni körüng).

11:2 «xelqqe tapilap...» — ibranıy tilida «xelqning qulaqlirigha söz qilip...».

11:2 Mis. 3:22; 12:35

11:3 Mis. 12:36

11:4 Mis. 12:29

11:5 Mis. 12:12

11:8 «Shuning bilen bu emeldarlıriningning hemmisi aldimgha kélip, manga tezim qilip: .. andin chiqip kétimen» — dédi-de, qattiq ghezep bilen Pirewnning aldidin chiqip ketti — 1-8 ayette xatirlengenler Musa bilen Pirewnning otturısında bolghan jédel (10-babta xatirligen)ning dawami bolsa kérek.

11:8 Mis. 12:30

¹⁰ Musa bilan Harun bu karamet möjizilarning hemmisini Pirewnning aldida körsitip boldi; lé-kin Perwerdigar Pirewnning könglini qattiq qilip qoyghini üçhün u Israillarni uning zéminidin ketkili qoymidi..

Ötüp Kétish héyti

12¹ Perwerdigar Misir yurtida Musa we Harungha mundaq dédi: —
² Bu ay silerge aylarning ichide béshi, yilning tunji éyi bolidu..³ Siler pütün Israil jamaitige söz qilip: — Bu aynning oninchi küni hemminglar atilirlarning ailisi boyiche bir qozini élinglar; herbir ailige birdin qoza élinglar..⁴ Eger melum bir aile bir qozini yep bolalmighudek bolsa, undaqta öy igisi yénidiki qoshnisi bilen birliship adem sanigha qarap bir qoza élinglar; herbir kishining ishtilhasigha qarap hésablap muwapiq bir qoza hazirlanglar..⁵ Herbiringlar tal-laydighan qozanglar béjirim, bir yashliq erkek bolsun; qoy yaki öchke padiliridin tallansimu bolidu..⁶ Qozini bu aynning on tötinchi künigiche yéninglarda turghuzunglar, — dégin.
— Shu küni Israilning pütkül jamaiti tallighan mélini gugumda soysun..⁷ Andin ular uning qé-nidin élip gösh yéyilgen öyning ishikning bash teripige hem ikki yan késhikige sürkep qoysun.
⁸ Ular shu kéchisi göshini otta kawap qilip yésun; uni pétir nan we achchiq-chüchük köktat bilen qoshup yésun..⁹ Qet'iy xam yaki suda pishurup yémenglar, belki uni bash, put we ich-qarinliri bilen otta kawap qilip yenglar..¹⁰ Uning héchnémisini etige qaldurmanglar. Eger etige éship qalghanliri bolsa, uni otqa sélip köydürüwétinglar.

¹¹ Siler uni mundaq halette yenglar: — Uni yégende belliringlarni ching baghlap, ayaghliring-largha kesh kiyip, qolliringlarda hasa tutqan halda téz yenglar. U bolsa Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur..¹² Chünki Men u kéchisi Misir zéminini kézip ötimen; Men Misir zéminida meyli insan bolsun, meyli haywan bolsun ularning tunji tughulghan erkikining hemmisini öl-türimen; shuning bilen Men Misirning barliq but-ilahlirining üstidin höküm chiqirimen; Men Perwerdigardurmen..¹³ Shu qurbanliqning qéni siler olturghan öylerde silerge nijat belgisi bo-lidu; bu qanlarni körginimde silerge ötüp turimen. Shuning bilen Misir zéminini urghinimde halaket élip kélidighan waba-apet silerge tegmeydu..

11:10 Mis. 9:16; Rim. 9:17

12:2 «Bu ay silerge ... yilning tunji éyi bolidu» — bu waqittin ilgiri Xudaning xelqi üçhün yilning béshi küzde (Séntebrde) bashlinatti (Muqeddes Kitapta buningdin ilgiriki barliq waqitlar shundaq hésablinatti). Ottura sherqtiki ellarning hemmisining shundaq kaléndari bar idi.

12:3 «qoza» — ibraniiy tilida «qoza» dégen söz oghlaqnimu körsitidu.

12:5 Law. 1:3; 22:21; Mal. 1:8; 1Pét. 1:19

12:6 «gugum» — ibraniiy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadiliniidu — démek, kün pétivatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqit. «Birinci kech» kechqurun yaki kün pétish, «ikkinchi kech» kéchini körsetse kérek.

—Israilda ishlatilgen kaléndar boyiche yéngi kün kech kirishi bilen bashlinidu. Shunga shu kéche bilen birinci aynning on beshinchi küni bashlinidu.

12:8 Chöl. 9:11; 1Kor. 5:8

12:11 «U bolsa Perwerdigarning «ötüp kétish» qozisidur» — ibraniiy tilida «Bu Perwerdigarning «pasxa»sidur». Ibraniy tilida «pasxa» yaki «pésax» «ötüp kétish» dégen uqumni bildüridu. «Ötüp kétish» dégenning mushu yerde némini körsétkini toghrisida 13-ayet we izahatini köring.

12:12 «Misirning barliq ilahlirining üstidin höküm qilimen» — bu muhim ish toghruluq «qoshumche söz»imizni köring. Misirliqlarning 80din köp ilahliri bar idi.

12:13 «silerge ötüp turimen» — yaki «silerdin ötüp kétimen» dégen sözler toghruluq ikki xil pikir bar: — (1) Perwerdigarning «ötüp kétish»i uning Israillarni jazalimay öyige kirmey «ötüp kétishi», (2) Perwerdigar ewetken «halak perishtisi» (23-ayet we «Zeb.» 78:49ni köring) Israillarning öylirige yétip kelgende Perwerdigar Özi ularning öylirining ishikining aldigha «ötüp turush»i bilen halak perishtisining yolini tosup, muhapizet qilip saq qaldurushini körsitishi mumkin. Biz ikkinchi pikirge qayil bolduq («Yesh.» 31:5ni we izahatinimu köring).

«Misirdin chiqish»

Pétir nan héyti

¹⁴ Bu kün silerge xatire kün bolsun; uni Perwerdigarning héyti süpitide ötküzüp tebriklen-
glar; ebediy belgilime süpitide nesildin-nesilge menggü ötküzünglar. ¹⁵ Yette kün pétir nan
yenglar; birinchi kün öyünglardin barlıq xémirturuchlarni yoq qilinglar; chünki kimki bi-
rinchi kündin tartip yettinchi küngiche boldurulghan nan yése, shu kishi Israil qataridin
üzüp tashlinidu. ¹⁶ Birinchi kün siler muqeddes ibadet soruni tüzünglar; yettinchi künimu
hem shundaq bir muqeddes ibadet soruni ötküzülsun. Bu ikki kün ichide héchqandaq ish-
emgek qilinmisun; peqet her kishining yeydighinini teyyarlashqa munasiwetlik ishlarnila
qilsanglar bolidu. ¹⁷ Men del shu kün silerni qoshun-qoshun boyiche Misir zéminidin chi-
qarghinim üçün siler pétir nan héytini ötküzünglar; shu künni nesildin-nesilge ebediy bel-
gilime süpitide héyt kün qilip beketinglar. ¹⁸ Birinchi ayning on tötinchi kün, kechqurundin
tartip shu aynig yigirme birinchi kün kechqurunghiche, pétir nan yenglar. ¹⁹ Yette kün
ichide öyliringlarda héch xémirturuch bolmisun; chünki musapir bolsun, zéminda tugul-
ghan bolsun, kimki boldurulghan nersilerni yése shu kishi Israil jamaitidin üzüp tashlinidu. ²⁰
Siler héchqandaq boldurulghan nersini yémey, qeyerdila tursanglar, pétir nan yenglar.

Tunji «ötüp kétish héyti», yeni «pasxa héyti»

²¹ Musa Israilning barlıq aqsqaallirini chaqirip ulargha: — Bérip herbiringlarning ailisi boyi-
che özünglarga bir qozini tartip chiqirip pasxa qozisini soyunglar. ²² Andin bir tutam zupa
élip uni qachidiki qangha chilap, qachidiki qanni ishikning béshi we ikki keshikige sürkenglar.
Silerdin etigengiche héchkim öyining ishidin qet'iy chiqmisun. ²³ Chünki Perwerdigar mi-
sirliqlarni urup halak qilish üçün, zéminni kézip ötidu; U ishikning béshi we ikki keshikidiki
qanni körgende, Perwerdigar halak qilghuchining öyliringlarga kirip silerni urushidin tosush
üçün muhapizet qilip ishikning aldigha ötüp turidu. ²⁴ Bu resim-qaidini özünglar we baliliringlar üçün ebediy bir belgilime süpitide tutunglar. ²⁵
Siler Perwerdigar Öz wedisi boyiche silerge béridighan zémingha kirgininglarda bu héytliq
ibadetni tutunglar. ²⁶ Baliliringlar silerdin: «bu ibaditlinglarning menisi néme?» — dep sorisa, ²⁷
siler: «Bu misirliqlarni urghinida, Misirda Israilning öylirining aldigha ötüp turup, bizning
öydikilirimizni qutquzghan Perwerdigargha bolghan «ötüp kétish» qurbanlıq bolidu» — deng-
lar. Shuni anglighanda, xelq éngiship Xudagha sejde qildi.

12:14 Mis. 5:1

12:16 «ibadet soruni» — mushu yerdiki «sorun» dégen söz «sorungha chaqirilish» dégenni bildüridu. Nege chaqirilidu?
Muqeddes Kitabta adette tekitlinidighan ish xelqning jem bolushi emes, belki «Xudaning yénigha yighilishqa
chaqirilish»tin ibaret bolidu. Lékin mushu yerde, bolupmu chöl-bayawandin ötüp seper qilghan waqtda, pütkül jamaet
«muqeddes chédir»ning aldigha yighilishi mumkin, we kéyin Pelestin zéminida turghanda, erkekle bu emr boyiche her
yili «muqeddes chédir»gha, andin muqeddes ibadetxanigha yighilidighan bolidu («Qan.» 16:16).

12:18 Law. 23:5; Chöl. 28:16

12:19 «Israil jamaitidin üzüp tashlinidu» — «öz xelqidin üzüp tashlinidu» yaki «jamaettin üzüp tashlinidu» dégenning
mundaq birneche chüshenchisi bolushi mumkin: (1) Perwerdigar Özini öltüridu; (2) jamaet uni öltürüshi kérek;
(3) jamaet uni ibadet sorunliridin heydiwétishi yaki pütkül jemiyyet uni palıwétishi kérek; (4) uningdin héch nesil
qaldurulmaydu. Bizningche bashqa ayyette éniq buyruq körsitilmigeche, birinchi chüshenche (Xuda Özini shu ademni
dunyadin ketküzidu) toghra bolushi mumkin, dep qaraymiz.

12:20 Qan. 16:3

12:21 «pasxa» — yeni «ötüp kétish héyti».

12:21 Ibr. 11:28

12:22 «zupa» — zupa birxil ösümlük; bashqa bir ismi «lépekgül».

12:23 «halak qilghuchi» — belkim birxil perishtini körsetse kérek («Zeb.» 78:49ni körüng). «ötüp turush» — «ötüp
turush» yaki «ötüp kétish» dégenning menisi toghruluq 12:13tiki izahatni körüng.

12:23 Ibr. 11:28

12:24 «bu resim-qaide» — Xudaning kéyinki emrliri boyiche, «ötüp kétish héyti»da (1) herbir ailing bir qozini qurbanlıq
qilishi; (2) uning göshini kéchide yéyishi; (3) bu göshni pétir nan we achchiq köktatlar bilen bille yéyishi qatarliqlar telep
qilinidu («Chöl.» 9:1-14, «Qan.» 16:1-8ni körüng).

12:26 Ye. 4:6

«Misirdin chiqish»

²⁸ Andin Israillar qaytip béríp, Perwerdigar del Musa bilen Harungha emr qilghandek ish kórdi...

Tunji tughulghan erkeklarning öltürülüşü

²⁹ We shundaq boldiki, yérím kéche bolghanda, Perwerdigar Pirewnning textide olturawatqan tunjisidin tartip zindanda yétiwatqan mehbusing tunjisighiche, Misir zéminidiki tunji oghullarning hemmisini urup öltürdi, shundaqla u haywanatlarning tunji tughulghanliriningmu hemmisini öltürdi...³⁰ Adem ölmigen birmu öy qalmighachqa, shu kéchisi Pirewnning özi, uning barliq emeldarliri we barliq misirliqlar kéchide ornidin qopti; Misir zéminida intayin qattiq peryad kötürüldi...³¹ Pirewn kéchide Musa bilen Harunni chaqirtip: — Turunglar, siler we Israillar bilen bille méning xelqimning arisidin chiqip kétinglar; éytqinlardek béríp, Perwerdigargha ibadet qilinglar!³² Silerning dégininglar boyiche qoy, öchke, kala padilirimu élip kétinglar; men üçünmu bext-beriket tilenglar, — dédi.³³ Misirliq puqralarmu «hemmimiz ölüp ketküdekmez» déyiship, xelqni zémindin téz chiqiriwétish üçün ularni kétishke aldiratti.³⁴ Xelq téxi bolmighan xémirlirini élip, uni tengnilerge sélip, kiyim-kéçekliri bilen yögep, mürilirige élip kötürüp méngishti.³⁵ Israillar Musaning tapilighini boyiche qilip, misirliqlardin kümüş buyumlar, altun buyumlar we kiyim-kéçeklerni sorap élishti...³⁶ Perwerdigar xelqni misirliqlarning köz aldida iltipap tapquzghini üçün misirliqlar ularning özliridin sorighanlirini berdi; shundaq qilip Israillar misirliqlardin gheniyetlerni élip ketti.

Israillarning Misirdin chiqip kétishi

³⁷ Shuning bilen Israillar balilarni hésabqa almighanda alte yüz mingche erke bolup, Ramsestin chiqip, Sukkot shehirigiche piyade mandí.³⁸ Ular bilen bille chong bir top shalghut xelqmu ulargha qoshulup mandí, yene nurghun charwilar, köpligen kala-qoy padiliri bilen bille chiqti...

³⁹ Misirdin alghach chiqqan xémirdin ular pétir nan-toqachlarni etti; chünki ular Misirda bir-dem-yérím dem turghuzulmay heydelgini üçün xémir bolmighanidi; ular özliri üçün yémeklik teyyarliwélishqimu ülgürelmigenidi.

⁴⁰ Israillarning Misirda turghan waqti jemiý töt yüz ottuz yil boldi...⁴¹ Shundaq boldiki, shu töt yüz ottuz yil toshqanda, del shu künide Perwerdigarning barliq qoshunliri Misir zéminidin chiqip ketti.⁴² Shu küni kéchide ular Misir zéminidin chiqirilghini üçün, shu kéchini ular Perwerdigarning kéchisi dep tutushi kérek; shu kéchini barliq Israillar ewladtin ewladqiche Perwerdigargha atap tutup, tünishi kérek.

Ötüp kétish héytining qaide-tüzümliri

⁴³ Perwerdigar Musa bilen Harungha mundaq dégenidi: — Pasxa qozisi toghrisidiki belgilime shu bolsunki: — Héchqandaq yat ellik adem uningdin yémisun.⁴⁴ Lékin herkimning pulgha sétiwalghan quli bolsa, u xetne qilinsun, andin uningdin yésun.

⁴⁵ Emma öyünglarda waqitliq turawatqan musapir yaki medikar buningdin yése bolmaydu.

⁴⁶ Göshni bashqa bir öyge élip chiqmighin; birla öyde yéyilsun; qozining héchbir söngiki sundurulmisun...

12:28 Ibr. 11:28

12:29 Zeb. 78:51; 105:36; 135:8; 136:10

12:30 Zeb. 105:36,38

12:35 Mis. 3:21; 11:2; Zeb. 105:37

12:38 «shalghut xelq» — kéyinki weqelerdin (mesilen, «Chöl.» 11:4 qatarliqlar) qarighanda, Israillardin bashqa birnechche milletlerdin bolghan bir türküm kishilerni körsetse kérek.

12:40 Yar. 15:13; Ros. 7:6; Gal. 3:17

12:46 Chöl. 9:12; Yuh. 19:36

«Misirdin chiqish»

⁴⁷ Pütkül Israil jamaiti bu héytini ötküzsun.

⁴⁸ Eger séning bilen birge turghan musapir bolsa, Perwerdigargha atap pasxa héytini ötküz-mekchi bolsa, undaqta aldi bilen barliq erkekliri xetne qilinsun; andin kélip héyt ötküzsun. U zéminda tughulghan kishidek sanalsun. Lékin héchbir xetnisiz adem uningdin yémisin. ⁴⁹ Zé-minda tughulghan kishi hem aranglarda turghan musapir üçün oxshash qanun-belgilime bolsun.

⁵⁰ Shuning bilen Israillarning hemmisi del Perwerdigar Musa bilen Harungha buyrughandek shu ishlarni ada qildi. ⁵¹ Shu künning özi Perwerdigar Israillarni qoshun-qoshun boyiche Mi-sir zéminidin chiqardi.

Tunji tughulghanni Xudagha atash

13 ¹ Perwerdigar Musagha: ² — Israillar arisida baliyatquning barliq tunji erkekek méwisini, meyli u insanning yaki haywanning bolsun, Manga atap muqeddes qilghin; u Manga mensuptur, dégenidi..

³ Musa xelqke mundaq dédi: — Siler Misirdin ibaret «qulluq makani»din chiqqan bu künni yad étinglar; chünki Perwerdigar silerni bu yerdin qudretlik qoli bilen chiqardi. Buning üçün héch boldurulghan nerse yéyilmisun.

⁴ Abib éyining бүгүнкү күни yolgha chiqqan kün... ⁵ Emdi Perwerdigar sanga bérishke ata-bowiliringgha qesem qilghan, süt bilen hesel éqip turidighan zémingha, yeni Qanaaniy, Hittiy, Amoriy, Hiwi we Yebusiylarning zéminigha séni élip barghinida mushu Abib éyida shu ibadetni tutqin. ⁶ Yette küngiche pétir nan yenglar; yettinchi künide Perwerdigargha alahide atighan héyt ötküzülsun. ⁷ Yette kün ichide pétir nan yéyilsun; silerning aranglarda héchqandaq boldurulghan nan tépilmisun we ya chégriliring ichide héch xémirturuchmu körünmisun. ⁸ Shu küni sen öz oghlunggha: «Misirdin chiqqinimda Perwerdigarning manga körsetken iltipatini yad qilip teshekkur bildürüş üçün, bu héytini ötküzimen», dep chüshendürgin.

⁹ Perwerdigarning qanun-telimining hemishe aghzingdin chüshmesliki üçün, bu belgilimini qolunggha belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal; chünki Perwerdigar séni qudretlik qoli bilen Misirdin chiqardi. ¹⁰ Emdi bu belgilimini yilmu-yil bé-kitilgen waqtida tutqin.

¹¹ Perwerdigar sen bilen ata-bowiliringgha qilghan qesimi boyiche séni Qanaaniylarning zéminigha élip bérup, uni sanga teqdim qilghandin kéyin, shundaq qilishing kérek: — ¹² barliq baliyatquning tunji méwisini Perwerdigargha atap sunisen; shundaqla charpay mélingning hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun..... ¹³ Emma ésheklerning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin. Eger uning ornigha birnerse bermiseng, uning boynini sunduruwetkin. Oghulliringlar arisida barliq tunjilirining ornigha hörlük bedili tö-lüşüng kérek....

13:2 Mis. 22:29; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 3:13; 8:17; Luqa 2:23

13:4 «Abib éyi» — Israilning kaléndari boyiche yilning birinchi éyidur, ibraniylar ishletken kaléndar boyiche, bezi yillirida Mart éyida, bezi yillirida Aprilda bashlinidu (12:2ni körüng). «Abib» dégenning menisi: «bix urush», «ösüp chiqish»tur.

13:4 Mis. 23:15

13:12 «... Hemme tunji erkeklirimu Perwerdigargha mensup bolsun» — Perwerdigar Misirda barliq tunjilarni ölümdin qutquzghan bolup, ularning hemmisi «ölümdin tirilgende» uninggha mensup idi. Emma (insan bolsun, mal bolsun) tunji tughulghanlar bolsa pütkül ailige wekillik qilatti.

13:12 Mis. 22:30; 34:19; Law. 27:26; Chöl. 8:17; Ez. 44:30

13:13 «ésheklerning hemme tunjilirining ornigha birdin qoza bergin...» — omumen éytqanda, ulaghlarni qurbanliq qilishqa bolmaytti; peqet qoy, kala, oghlaq we kepter qatarliqlarla bolatti. Yene kélip, ulaghlarning ornigha qoylarni qurbanliq qilishqa ruxset bérilishide ulaghlarning iqtisadiy qimmitining yuqiriliqi nezerge élinghan.

«Misirdin chiqish»

¹⁴ Kéyinki künlerde oghlung sendin: «buning menisi némidur», dep sorisa, sen uninggha jawab béríp: «Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqirip, «qulluq makani»din azad qildi.

¹⁵ Shundaq boldiki, Pirewn boyni qattiqliq qilip bizni qoyup bérishni ret qilghinida, Perwerdigar Misir zéminidiki barliq tunji tughulghanlarni, insanning bolsun, malning bolsun, hem-misini urup óltürdi; buning üçün men malning baliyatqusining tunji méwisini, yeni hemme tunji tughulghan erkeklirini Perwerdigargha atap qurbanliq qilip sunimen we oghullirimning herbir tunjiliri üçün hörlük bedili tölep bérimen», dep éytqin. ¹⁶ Bu belgilimini qolunggha esletme-belge qilip séliwal, péshanengge qashqidek esletme qilip ornitiwal, chünki Perwerdigar qudretlik qoli bilen bizni Misirdin chiqardi» — dégin..

Bulut tüwrüki we ot tüwrüki

¹⁷ Emma Pirewn xelqni kétishke qoyghandin kéyin, Filistiylarning zéminidiki yol yéqin bol-simu, Xuda ularni shu yol bilen bashlimidi; chünki u: «xelqim jengge uchráp qalsa, qorqup pus-hayman qilip, Misirgha yénip kétishi mumkin» dep oylighanidi. ¹⁸ Shu sewebtin Xuda xelqni aylandurup, Qizil Déngiz tereptiki chölning yoli bilen bashlap mangdi. Shundaq qilip Israillar Misirdin chiqqinida, qorallinip jengge teyyar bolup tertip bilen mangdi.

¹⁹ Musa Yüsüning söngelkirimimu bille éliwaldi; chünki Yüsüp eslide Israilning oghulliri bol-ghan qérindashlirini: «Xuda choqum silerni yoqlap halinglardin xewer alidu; shu chaghda siler méning söngelkirimni mushu yerdin bille élip kétinglar» dep qesem qildurghanidi..

²⁰ Andin ular Sukkottin chiqip, chölning chétidiki Étam dégen yerde chédirlirini tikti. ²¹ Emdi Perwerdigar ulargha yol körsitishke kündüzi bir bulut tüwrükide, kéchisi yoruqluq bérishke ot tüwrükide bolup ularning aldida yüretti. Shuning bilen ular kéche-kündüz yol yüreleytti.

²² Bulut tüwrüki kündüzi, ot tüwrüki kéchisi xelqtin ayrilmay, aldida yüretti.

Israillarning Qizil Déngizdin ötüshi

14 ¹ Perwerdigar Musagha: ² — Sen Israillargha: «Siler burulup Migdol bilen déngizning ariliqidiki Pi-Hahirotning aldigha béríp chédir tikinglar; Baal-Zéfonning udulidiki déngizning boyida chédir tikinglar», dégin.. ³ Shuning bilen Pirewn: «Israillar zéminda ézip qaldi, chölning ichide qamiliq qaldi» dep oylaydu; ⁴ Israillarni qoghliisun dep Men Pirewnning könglini qattiq qilimen; shundaq qilip, Men Pirewn we uning pütkül qoshunliri arqiliq Öz ulughluqumni ayan qilimen; we misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, — dédi.

Israillar Xudaning sözi boyiche qildi..

⁵ «U xelq qéchip ketti» dep Misirning padishahigha xewer bériliwidi, Pirewn bilen emeldarliri xelq toghrisidiki qararidin yénip: «Israillarni qulluqtin qoyuwetkinimiz, bu zadi néme qilghinimiz?!» — déyishti.

⁶ Pirewn derhal jeng harwisini qoshturup, öz xelqini bashlap yolgha chiqti. ⁷ U yene alte yüz xillanghan jeng harwisi, shundaqla Misirdiki barliq jeng harwilirini yighdurup, ularning herbi-rige leshker bashliqlirini olturghuzup élip mangdi. ⁸ Perwerdigar Misirning padishahi Pirewnning könglini qattiq qilghini üçün, u Israillarni qoghlidi. Bu chaghda Israillar qollirini ézig kótürüşken halda Misirdin chiqip bolghanidi..

13:16 Mis. 13:9; Qan. 6:8; Pend. 3:3

13:19 «...yoqlap halinglardin xewer alidu» — bu ibranij tilida peqet «yoqlap» dégen birla söz bilen ipadiliniidu.

13:19 Yar. 50:25; Ye. 24:32

14:2 «déngiz» — «Qizil Déngiz»ni körsitidu. Xeritini körüng.

14:2 Chöl. 33:7

14:4 Mis. 4:21; 10:20

14:8 «qollirini ézig kótürüşken halda» — xushalliq, merdanilik bilen, démek.

«Misirdin chiqish»

⁹ Misirliqlarning hemmisi yeni Pirewnning barliq atliri bilan jeng harwiliri, atliq leshkerliri bilan pütkül qoshuni ularni qoghlap, Israillar déngiz boyigha chédir tikken jayda, yeni Pi-Hahirotning yénida, Baal-Zéfonning udulida ulargha yétishti..¹⁰ Pirewn yéqinlashqanda, Israillar béshini kótürüp qariwidi, mana, misirliqlar ularning arqisidin yürüş qilip qoghlap kéliwatatti! Shuni körgende Israillar tolimu qorqushup, Perwerdigargha nida-peryad kótürdi..¹¹ Ular Musagha: — Misirda göristan tépilmasmidi, sen bizni chölde ölsun dep mushu yerge élip keldingghu?! Bizni Misirdin élip chiqip, bizge mundaq qilghining némissi?!¹² Misirda turghan waqtimizda biz sanga: «Bizni misirliqlarning qulluqida bolushimizgha qoyghin, biz bilen karing bolmisun» dep éytmighanmiduq? Misirliqlarning qulluqida bolghinimiz chölge kélip ölgini-mizdin ewzel bolatti! — dédi...

¹³ Buning bilen Musa xelqge: — Qorqmay, tik turunglar, Perwerdigarning бүгүн silerge yürüzidighan nijatini körisiler; chünki siler бүгүн körgen misirliqlarni ikkinchi körmeybilesiler..¹⁴ Perwerdigar siler üçhün jeng qilidu, lékin siler bolsanglar jim tursanglarla boldi, dédi.

¹⁵ Andin Perwerdigar Musagha: — Némishqa sen Manga peryad kótürisen? Israillargha: «Al-digha ménginglar» dep buyrughin..¹⁶ Lékin sen hasangni kótürüp qolungni déngizgha uzitip, uni ikkige bölgin; shundaqta, Israillar déngizning otturisidin quruq yer bilen ötüp kétidu..

¹⁷ Mana, Men ularni qoghlisun dep misirliqlarning köngüllirini qattiq qilimen, shuning bilen Men Pirewn we uning pütkül qoshuni, jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz ulughluqimni ayan qilimen..¹⁸ Shundaq qilip, Men Pirewn we uning jeng harwiliri we atliqliri arqiliq Öz ulughluqimni ayan qilghinimda, misirliqlar Méning Perwerdigar ikenlikimni bilidu, dédi.

¹⁹ Israilning qoshunining aldida yürüwatqan Xudaning Perishtisi emdi ularning keynige ötti; shuningdek ularning aldida mangghan bulut tüwrükimu ularning keynige yötkilip..²⁰ misirliqlarning chédirgahi bilen Israilning chédirgahining ariliqida toxtidi; bu bulut bir terepte qaranghulug chüshürüp, yene bir terepte kéchini yorutti. Buning bilen pütün bir kéche bir qoshun yene bir qoshungha yéqin kélelmidi..

²¹ Musa qolini déngizning üstige uzatti; Perwerdigar pütün kéche sherqtin küchlük bir shamal chiqirip, déngizning süyini keynige yandurdi; U suni yandurup déngizni quruq yer qildi, sular ikkige bölündi..²² Shu teriqide Israillar déngizning otturisidiki quruq yerdin méngip, ötüp ketti; sular bolsa ularning ong we sol yénida kótürülüp tamdek turatti..²³ Emma misirliqlar ularni qoghlap kéliwatatti — Pirewnning barliq atliri, jeng harwiliri we atliq leshkerliri ularning keynidin déngizning otturisighiche keldi..²⁴ Tang atqanda shundaq boldiki, Perwerdigar ot bilen bulut tüwrükide turup misirliqlarning qoshunigha qaridi we misirliqlarning qoshunigha parakendichilik chüshürdi..²⁵ U ularning harwilirining chaqlirini patquzup, heydep méngishini müshkül qildi. Misirliqlar: — Yürünglar, Israilning aldidin qachayli, chünki Perwerdigar ular üçhün misirliqlargha qarshi jeng qiliwatidu, — déyishti..

²⁶ Perwerdigar Musagha: — Sular yénip misirliqlarning üstige, ularning jeng harwilirining üstige we atliqlirining üstige éqip bérup, ularni chöktürüwetsun dep qolungni déngizning üstige uzatqin, — dédi.

14:9 Ye. 24:6

14:12 Mis. 6:9

14:16 «ötüp kétidu» — bu ikkinchi «ötüp kétish»tur. «ötüp kétish héyti»da aldinqi we bu «ötüp kétish» eslinidu (12:13, 23nimu köring).

14:19 «Xudaning Perishtisi» — bu zat toghruluq 3:2 we uning izahatini köring.

14:20 «bu bulut bir terepte qaranghulug chüshürüp...» — shu waqit ayning otturisi bolghachqa, adette ayding bolatti.

14:21 Ye. 4:23; Zeb. 78:13; 106:9; 114:1-7

14:22 «ötüp ketti» — Yehudiylar «ötüp kétish» héytini tebrikligende, mushu Qizil Déngizdin «ötüp kétish»nimu eslep tebrikleydu.

14:22 1Kor. 10:1; Ibr. 11:29

14:25 «u ularning harwilirining chaqlirini patquzup,...» — bashqa birneche xil terjimilirimu uchrishi mumkin.

«Misirdin chiqish»

²⁷ Musa qolini déngizning üstige uzitiwidi, tang atqanda déngizning süyi yene esliy halitige yénip keldi. Qéchiwatqan misirliqlar éqingha qarshi yügürüshti, Perwerdigar ularni déngizning otturisida mollaq atquzdi. ²⁸ Su eslige yénip kélip, jeng harwiliri bilen atliqlarni, yeni Israillarning arqidin qoghlap déngizgha kirgen Pirewnning pütkül qoshunini gherq qiliwetti; ulardin birimu saq qalmidi. ²⁹ Lékin Israillar déngizning otturisidiki quruq yer bilen méngip ötüp ketti; sular ularning ong we sol yénida kötürülüp tamdek turatti. ³⁰ Shu teriqide Perwerdigar u küni Israillarni misirliqlarning qolidin qutquzdi; Israillar misirliqlarning déngizning boyida ölük yatqinini kördi. ³¹ Israil xelqi Perwerdigarning misirliqlargha ishletken zor qudrisini körüp, Perwerdigardin qorqti; ular Perwerdigargha we uning quli Musagha ishendi.

Musaning Xudagha medhiye oqushi

15 ¹ Shu chaghdá Musa bilen Israillar Perwerdigargha medhiye oqup munu küyni éytti: —
«Men Perwerdigarni medhiyilep küy éytay,

Chünki U karamet ulughluqini körsetti;

U at we mingüchini déngizgha tashliwetti...

² Méning küchüm hem méning küyüm Yah Özidur;

U manga nijat boldi;

U méning Tengrimdur, men Uni ulughlaymen;

U méning atamning Xudasidur, men Uni aliy dep medhiyileymen...

³ Perwerdigar jengchidur,

Yahweh Uning namidur...

⁴ Pirewnning jeng harwilirini hem qoshunlirini déngizgha tashliwetti;

Uning aliy leshker bashliqliri Qizil Déngizda gherq qilindi.

⁵ Chongqur sular ularni kömwetti,

Ular xuddi tashtek déngiz tégige chöküp ketti...

⁶ Séning ong qolung, ey Perwerdigar,

Qudriti bilen shan-sherep tapti;

Séning ong qolung, ey Perwerdigar,

Düshmenni kukum-talqan qiliwetti...

⁷ Öz ulughluqungning heywisi bilen özüngge qarshi chiqqanlarni nabut qilding,

Sen otluq ghezippingni ewetting,

U samanni köydürgen ottek ularni yutuwetti.

⁸ Dimighingning nepisi bilen sular döng bolup örlidi,

Jushqunlighan dolqunlar döng kebi tik turdi,

Déngizning otturisidiki chongqur sular qaturup qoyuldi...

⁹ Düşmen dédi: «Men ularni qoghlaymen, yétishimen, olja élip üleshtürimen,

14:28 Zeb. 78:53; 106:11

14:29 Zeb. 77:19

15:1 «U karamet ulughluqini körsetti» — yaki «U shanliq ghelibe quchti».

15:1 Zeb. 106:12

15:2 «Yah» — Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «Yehowah» dégen namini «Perwerdigar» dep terjime qilduq.

«Yah» bolsa «Yahweh» dégen bu ismining qisqartilghan sheklidir.

15:2 Zeb. 18:2; Zeb. 118:14; Yesh. 12:2

15:3 «Yahweh» — Mushu terjimide biz Xudaning «Yahweh» yaki «jehowah» dégen namini adette «Perwerdigar» dep terjime qilduq. Menisi «Ezeldin Bolghuchi». 3:13-14 we izahatni köring.

15:5 Neh. 9:11

15:6 Zeb. 118:15,16

15:8 «Dimighingning nepisi bilen» — yaki «qehringning rohi bilen».

15:8 Yesh. 63:12,13; Hab. 3:10

«Misirdin chiqish»

Ulardin derdimni chiqirimen,
Qilichimni sughurup, öz qolum bilan ularni nabut qilimen».

¹⁰ Lékin Sen nepising bilan püwlinging,

Déngiz ularni kömwewetti;

Ular jushqunluq sularda qoghushundek chöküp ketti..

¹¹ Ilahlarning arisida, ey Perwerdigar,

Kim Séning tengdishing bolsun?

Pak-muqeddeslik ichide Öz heywitingni körsitidighan,

Hemd-medhiyiler arisida dehshetlik turidighan,

Möjize-karamet yaritidighan,

Sendek kim bolsun?

¹² Sen ong qolungni uzitishing bilan,

Yer-zémin ularni yutuwwetti.

¹³ Lékin Özüngge hemjemet qilip qutquzghan qowmni rehimdilliqing bilan boshlap chiqting;
Sen ularni Öz muqeddes makaninggha qudrining bilan hidayet qilip yétekliding..

¹⁴ Yat xelqler buni anglap, titriship ketti;

Filistiyede turuwatqanlarni tolghaqtek azab tutti.

¹⁵ Andin Édomning emirliri dekke-dükkige chüshti;

Moabning palwanlirini bolsa, rasa titrek basti;

Qanaan zéminidikilerning yürüki su bolup aqti;

¹⁶ Qorqunch we dehshet ularni basti;

Bilikingning heywiti bilan ular xuddi tashtek midirliyalmay qaldi;

Xelqing ötüp ketküche, i Perwerdigar,

Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche..

¹⁷ Ularini boshlap kirip,

Öz mirasing bolghan taghda köchettek tikisen,

Öz makaning qilghan jaygha, i Perwerdigar,

Öz qolliring teyyarligan muqeddes jaygha, i Reb, ularni élip barisen.

¹⁸ Perwerdigar ebedil'ebedgiche padishah bolup höküm süridu!

¹⁹ Chünki Pirewnning atliri,

Jeng harwiliri atliqliri bilan bille déngizgha kirip boldi;

Perwerdigar déngizning sulirini ularning üstige yandurdi,

Lékin Israillar bolsa déngizning otturisiidin quruq yerdin méngip ötüp ketti»..

²⁰ Andin Harunning hedisi peyghember Meryem qoligha dapni aldi, barliq qiz-ayallarmu qoligha dap élip, ussul oyniship uninggha egeshti..

²¹ Meryem ulargha jawaben mundaq küyni oqudi: —

«Perwerdigarni medhiyilep küy éytinglar,

15:10 Zeb. 74:13; 106:11

15:13 «hemjemet qilip qutquzghan» — mushu ibare ibraniy tilida «daal» dégen bir péil bilenla ipadiliniidu. Bu péil toghruluq «Tebirler» we «Ayup» 19:25 we izahatinimu körüng. «Öz muqeddes makaninggha» — ibraniy tilida «Öz muqeddeslikning makanigha».

15:15 Qan. 2:4

15:16 «Özüng rene tölep hör qilghan xelqing» — bu uqum yuqiriqi 13-ayettiki «Sen hemjemet qilip qutquzghan... xelqing» dégen uqumgha yéqindur. «... Özüng rene tölep hör qilghan xelqing ötüp bolghuche» — bu ayet bésharet bolup: (1) Qanaandiki xelq we Moabtiki ahaliler Xudaning xelqining Misirdin chiqqinini anglap ulardin intayin qorqidu («Ye.» 2:8-11ni körüng); (2) kéyinki künlerde Israil Qanaan zéminini igileshke lordan deryasidin («ötüdu» — bu ish bolghuche héchqandaq bashqa el-millet ularning yolini tosuwalamaydu (17-ayetni körüng).

15:16 Qan. 2:25; 11:25; Ye. 2:9

15:19 «...quruq yerdin méngip ötüp ketti» — bezi terjimilerde Musaning bu shéiri 18-ayet bilen toxtaydu.

15:20 1Sam. 18:6

«Misirdin chiqish»

Israillarning «Misirdin chiqish» tiki sepi — Misirdin Qanaanghiche bolghan seper

Chünki U zor ulughluqini körsetti;
U at we mingüchini dengizgha tashliwetti!..

Xuda xelqni sinaydu — Marahtiki achchiq su

²² Andin Musa Israillarni Qizil Déngizdin bashlap, Shur chölige élip bardi. Ular uda üç kün chö-lde yürüp, su tapalmidi. ²³ Andin ular Marahqa yétip keldi; lékin u yerning süyi achchiq bolup, süyini ichkili bolmaytti; shunga u jayning nami «Marah» dep qoyulghan. ²⁴ U waqitta xalayıq: — Biz néme ichimiz? — dep Musadin aghrinip ghotuldashqili turdi.

²⁵ U Perwerdigargha peryad kötürdi; Perwerdigar uninggha bir derexni körsetti; u derex yaghichini élip, sugha tashliwidi, su tatliq sugha aylandi. U yerde Perwerdigar ulargha höküm-belgilime békitip, ularni sinap, mundaq dédi: — ²⁶ «Eger siler köngül qoyup Xudayinglar Perwerdigarning sözini anglap, Uning neziride durus bolghanni qilip, emrlirige qulaq sélip, barliq hökümlirini tutsanglar, undaqta, Men misirliqlarning üstige salghan késellerdin héchbi-rini üstüngge salmaymen; chünki Menki silerge shipaliq bergüchi Perwerdigardurmen»..

²⁷ Andin ular Élimgha yétip keldi. Shu yerde on ikki bulaq bilen yetmish xorma derixi bar idi; ular shu yerde sularning boyida chédir tikti.

15:21 «U zor ulughluqini körsetti» — yaki «U shanliq ghelibe quchti».

15:23 «Marah» — «achchiq» dégen menide.

15:23 Chöl, 33:8

15:26 «Perwerdigarning sözini» — ibranıy tilida «Perwerdigarning awazini».

«Misirdin chiqish»

Manna bilen bōdūne

16¹ Andin Israillarning pūtkūl jamaiti Élimdin yolgha atlandi; Misir zéminidin chiqip, ikkinchi éyining on beshinchi künide Élim bilen Sinayning otturisdiki Sin chōlīge yétip keldi...² Emma Israillarning pūtkūl jamaiti chōlde Musa bilen Harunning yaman gēpini qilip ghotuldashqili turdi.³ Israillar ulargha: — Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidi! Shu yerde biz gösh qaynawatqan qazanlarni chōridep olturup, toyghudek nan yémigenmiduq? Lékin siler bu jamaetning hemmisini achliq bilen öltürmekchi bolup bizni bu chōlge élip keldinglar! — déyishti....

⁴ Buning bilen Perwerdigar Musagha: — Mana, Men asmandin silerge nan yaghdurimen; shuning bilen xelq her künü chiqip, bir künlik lazimligini yighiwalsun. Bu teriqide Men ularning Méning qanun-emrlirimde mangidighan-mangmaydighanligini sinaymen...⁵ Her heptining al-tinchi künü shundaq boliduki, ular yighiwalghanlirini teyyarlisun; u basha künlerde érishidighininin bir hesse köp bolidu, — dédi...⁶ Andin Musa bilen Harun barliq Israillargha: — Bügün axsham silerni Misir zéminidin élip chiqquchining Perwerdigar ikenlikini bilisiler we⁷ ete siler Perwerdigarning shan-sheripini körisiler; chünki U silerning Uning yaman gēpini qilip ghotuldashqininglarni anglidi; bizge kelsek, siler yaman gēpimizni qilip ghotuldighudek biz kim iduq? — dédi.

⁸ Musa yene: Perwerdigar bügün axsham silerge yégili gösh bérıp, ete etigende toyghudek nan bergende buni bilisiler; chünki Perwerdigar siler Uning yaman gēpini qilip ghotuldighininglarni anglidi. Emdi biz néme iduq? Silerning ghotuldashqininglar bizlerge qaritilghan emes, belki Perwerdigargha qaritilghandur, — dédi.

⁹ Andin Musa Harungha: — Sen Israillarning pūtkūl jamaitige: «Perwerdigarning aldigha kélinglar; chünki U yaman gēp bilen ghotuldashqininglarni anglidi», dep éytqin, — dédi.¹⁰ Shundaq boldiki, Harun Israillarning pūtkūl jamaitige sözlep turghinida, ular chōl terepke qariwidi, mana, Perwerdigarning julasi bulutta ayan boldi...¹¹ Shuning bilen Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² — Men Israillarning yaman gēp qilip ghotuldashqinini anglidim; emdi ulargha: «Gugumda siler gösh yeysiler we etigende nandin toyunisiler, shuning bilen siler Méning Perwerdigar Xudayinglar ikenlikimni bilip yétisiler» — dep éytqin, dédi...

¹³ Kechqurunda shundaq boldiki, bōdüniler uchup kélip, chédirgahni qaplap ketti; etisi etigende, chédirgahning etrapidiki yerlerge shebnem chüshkenidi...¹⁴ Etrapta yatqan shebnem kōtürülüp ketkendin kéyin, mana, chōllükning yer yüzide qirawdek népiz, kichik-kichik yumilaq nersiler turatti...¹⁵ Israillar uni kōrgende, uning néme ikenlikini bilmigini üchün: — Bu némidu? — dep sorashti.

Musa ulargha jawaben: — Bu Perwerdigar silerge ata qilghan ozuq-tülüktur...¹⁶ Perwerdigar shu ishni emr qilip dēdiki, «Herbiringlar yeydighininglarga qarap uningdin yighiwélinglar; herbi-

16:1 Chōl. 33:5-49

16:3 «Perwerdigarning qoli bizni Misir yurtidila öltürüwetken bolsa bolmasmidil...» — ularning qaqshashliri tolimu orunsiz idi, elwette. Chünki birinchidin, Israillarning Misirdin élip kelgen charwa malliri az emes idi (12:38ni kōrüng). Ikkinchidin, ular Misirda qulluqta bolghan chaghli ridimu ular érishidighan yémeklikler anche köp bolghan emes idi («Qan.» 3:7, 8:1-3ni kōrüng).

16:3 Chōl. 11:4; 1Kor. 10:10

16:4 Zeb. 78:24; 105:40

16:5 «altinchi kün» — bu jüme künidur. Shu künü Yehudiylar yighqan «manna»din ikki künlik tamaqni teyyarliwélishi kérek idi. Chünki etisi, yeni yettinchi künü shabat künü («dem élish künü») idi.

16:10 Mis. 13:21

16:12 «gugum» — ibraniy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadiliniidu. 12:6 we izahatni kōrüng.

16:12 Yuh. 6:49,58

16:13 Chōl. 11:31; Zeb. 105:40

16:14 Chōl. 11:7; Neh. 9:15; Zeb. 78:24; 105:40

16:15 Yuh. 6:31; 1Kor. 10:3

ringlar ailidiki adem sanigha qarap, herbir ademge bir omer miqdarda yighinglar; her adem öz chédiridiki kishiler üçün yighinglar» — dédi..

¹⁷ Israillar shundaq qilib, bezisi köprek, bezisi azraq yighiwaldi. ¹⁸ Ular uni omer miqdari bilen ölchiwidi, köp yighqanlarningkidin éship ketmidi, az yighqanlarningmu kemlik qilmidi; herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi. ¹⁹ Musa ulargha: — Héchqandaq adem bulardin héchnémini etige qaldurmisun, dédi.

²⁰ Shundaq bolsimu, ular Musaning sözige qulaq salmidi; beziler uningdin bir qismini etige saqlap qoydi. Emma saqlap qoyghini qurtlap sésip ketti. Bu ish üçün Musa ulargha xapa bolup achchiqlandi. ²¹ Shu sewebtin ularning herbiri her etigini chiqip öz yeydighinigha qarap yighiwalatti; qalghanliri bolsa aptap chiqqanda érip kétetti.

²² Lékin altinchi küni shundaq boldiki, ular künlük ozuqning ikki hessisini yighdi; démek, herbir kishi üçün ikki omer miqdarda yighiwaldi; andin jamaet emirliri hemmisi kélip buni Musagha éytti.

²³ Musa ulargha: — Mana Perwerdigarning dégini: — Ete aram küni, Perwerdigargha atalghan muqeddes shabat küni bolidu; pishuridighininglarni pishurup, qaynitidighininglarni qayinitip, éship qalghanning hemmisini etige saqlap qoyunglar, — dédi.

²⁴ Ular Musa buyrughandek, éship qalghanni etisige saqlap qoyuwidi, ular sésip qalmidi, qurutlapmu ketmidi. ²⁵ Musa ulargha: — Buni bugün yenglar; chünki bugün Perwerdigargha atalghan shabat küni bolghini üçün bugün daladin tapalmaysiler. ²⁶ Alte kün siler yighsanglar bolidu; lékin yettinchi küni shabat bolghini üçün u künide héchnéme tépilmaydu, — dédi.

²⁷ Halbuki, yettinchi küni xelqtin birnechchisi ozuq-tülük yighqili chiqiwidi, héchnéme tapalmidi. ²⁸ Perwerdigar Musagha: «Siler qachanghiche Méning emrlirim we qanun-belgilimilirimni tutushni ret qilisiler? ²⁹ Mana, Perwerdigar silerge shabat künini békutip berdi; shunga yettinchi küni herbiringlarni öz ornida turup, sirtlarga chiqmisun dep, altinchi küni ikki künlük ozuq béridu», — dédi. ³⁰ Shuning bilen xelq yettinchi küni aram aldi.

³¹ Israillar bu ozuqni «manna» dep atidi; uning shekli yumghaqsüt uruqidek, renggi aq bolup, temi heselge milengen qoturmachqa oxshaytti..

³² Musa ulargha: — Perwerdigarning emri shuki, — Kéyinki ewladliringlarga Men silerni Misirdin élip chiqqanda, Men silerge chölde yéyishke ata qilghan nanni körsitish üçün, uningdin komzekke bir omer toshquzup, ular üçün saqlap qoyunglar, — dédi.

³³ Musa Harungha: — Kelgüsi ewladliringlarga körsitishke saqlash üçün bir komzekni élip, uninggha bir omer miqdarda manna sélip, Perwerdigarning huzurida qoyup qoyghin, — dédi..

16:16 «bir omer» — «efah»ning ondin bir qismi, yeni ikki litrche idi.

16:18 «herbir kishi öz yeydighinigha qarap yighqanidi» —yene bir terjimisi: «hemmeylenning yighiwalghini öz éhtiyajigha delmudel idi».

—Bu ayetni ikki xil chüshinish mumkin: — (1) Xudaning belgilimisi boyiche bir kishi üçün del bir omer miqdarda yémeklik teqdim qilinatti. Shuning bilen hemmeylen yighqandin kéyin, omer miqdari bilen ölchiginide, ozuq-tülük («manna»)ni artuq yighiwalghan kishi az yighqan kishige kem bolghanni toldurup béretti. Axir hemme kishige kérek bolghan yémeklik teng temin étiletti. Bu möjize emes, tabiiy ish idi.

—(2) xelq meyli köp manna yighqan bolsun, yaki azraq yighqan bolsun, Xudaning karamiti bilen yighiwalghini del öz ailisining éhtiyajigha mas boldi. Bu ishning özi möjize idi, elwette. «manna»ning her küni asmandin chüshüshi möjize bolupla qalmay, mannaning miqdarimu del hemmeylenge kérek bolghangha barawer idi.

—Bizningche, «2Kor.» 8:15 boyiche, birinchi chüshenche toghra bolsa kérek; chünki shu ayette rosul Pawlus «manna yighish» dégen ishini misal qilib, Xudaning bendilirini bir-birige bérishke righbetlendüridu.

16:18 2Kor. 8:15

16:31 «manna» — «néme bu?» dégen menide (15-ayetni körüng).

16:31 Chöl. 11:7

16:33 Ibr. 9:4

«Misirdin chiqish»

³⁴ Kéyin, Harun Perwerdigar Musagha buyrughandek komzekni saqlash üçün uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi..

³⁵ Shu teriqide Israillar adem olturaqlashqan bir zémingha yétip kelgüche qiriq yil «manna» yédi; ular Qanaan zéminining chégralirigha yetküche manna yédi..

³⁶ Eyni chaghda bir «omer» «efah»ning ondin birige barawer idi.

Qoram tashtin chiqqan su

17¹ Andin pütkül Israil jamaiti qopup, Sin chöolidin chiqip, Perwerdigarning emri boyiche seper qilip, Refidim dégen yerge kélip chédirlirini tikti. Emma u yerde xelqge ichkili su yoq idi. ² Shuning bilen xelq Musa bilen jédelliship: — Bizge ichkili su bergin! — dédi. Lékin Musa ulargha: — Némishqa méning bilen jédellishisiler? Némishqa Perwerdigarni sinaysiler? — dédi..

³ Lékin xelq changqap, su telep qilip, Musadin aghrinip ghotuldiship: — Sen némishqa bizni, balilirimizni we mélimizni ussuzluq bilen öltürüşke Misirdin élip kelding? — dédi. ⁴ Shuning bilen Musa Perwerdigargha peryad kötürüp: — Bu xelqni qandaq qilsam bolar?! Ular hélila méni chalma-késeq qilishi mumkin! — dédi.

⁵ Perwerdigar Musagha jawaben: — Sen Israilning aqsaqalliridin birnechchisini özüng bilen bil-le élip chiqip, Nil deryasining süyini urghiningda ishletken hasangni qolunggha élip xelqning aldigha barghin; ⁶ Mana, Men shu yerde, Horeb téghidiki qoram tashning üstide séning alding-da turimen; sen qoram tashni urghin. Buning bilen uningdin xelqge ichkili su chiqidu, — dédi. Musa Israilning aqsaqallirining köz aldida shundaq qildi.. ⁷ Musa Israillarning jédellishkini we ularning «Perwerdigar zadi arimizda barmu-yoqmu?» déyiship Perwerdigarni sinighini üçün, u yerni «Massah» we «Meribah» dep atidi..

Amalekler bilen jeng qilish

⁸ Shu chaghda Amalekler kélip Refidimde Israilgha hujum qildi.. ⁹ Musa Yeshuagha: Sen özi-mizdin Amalek bilen jeng qilishqa adem tallighin. Men ete Xudaning hasisini qolunggha élip döngning choqqisida turup turimen, dédi.. ¹⁰ Yeshua Musa buyrughinidek qilip, Amalekler bilen jeng qildi. Musa, Harun we Xur döngning choqqisigha chiqti. ¹¹ Shundaq boldiki, Musa qolini kötürüp tursa, Israil ghalib kéletti, lékin u qollirini peske chüshürüp tursa, Amalek ghalib kéletti. ¹² Musaning qolliri éghirliship ketti; ular bir tashni élip kélip uning astigha qoydi; u uning üstide olturdi; andin Harun bilen Xur biri bir teripide, biri yene bir teripi-de uning qollirini yölep turdi; bu teriqide uning qolliri taki kün patquche mezmur turdi. ¹³ Shundaq qilip, Yeshua Amalek we uning xelqini qilichlap nabut qildi..

16:34 «höküm-guwahliq» — mushu yerde «höküm-guwahliq» Xudaning Israilgha bermekchi bolghan tüp emrlirini, shundaqla uning Israil bilen bolidighan ehdisini körsitidu (20-babni körüng). Xudaning muqeddes mahiyiti we Xaraktéri shu emrlerde ayan qilinghachqa, «höküm-guwahliq» depmu atilidu. Shu emrlar «ehde sanduqi» ichide saqlaqlig tash taxtaylar üstige pütülgen (40:20ni körüng). «... Uni höküm-guwahliq sanduqining aldida qoyup qoydi» — ehde sanduqining teswirini bilish üçün 25-bab, 10-22-ayetlerge qaralsun. «Ibr.» 9:4tin qarighanda, «manna» komziki kéyinki waqitta ehde sanduqi ichige, muqeddes qanun tashliri aldigha qoyulghan.

16:35 Ye. 5:12; Neh. 9:15

17:2 Chöl. 20:3, 4

17:5 Mis. 7:20

17:6 «Horeb téghi» — Sinay téghining bashqa bir ismi.

17:6 Chöl. 20:9; Zeb. 78:15-16; 114:8; 1Kor. 10:4

17:7 «Massah» — «sinash» dégen menide, «Meribah» — «jédel-majra» dégen menide.

17:8 Qan. 25:17,18

17:9 «Sen özimizdin Amalek bilen jeng qilishqa adem tallighin» — yaki «Sen özimizge adamlarni tallap, Amalek bilen soqushqili chiqqin».

17:13 «qilichlap,...» — ibranii tilida «qilich bisi bilen urup,...».

¹⁴ Perwerdigar Musagha: — Bir eslime bolsun dep bu ishlarni bir kitabqa yézıp qaldurghin, shundaqla shularni Yeshuaning qulaqlirigha oqup ber; chünki Men Amalekning namini asmanlarning astidin, hetta ademlerning ésidinmu mutleq öchürüwétimen, dédi.

¹⁵ Andin Musa bir qurbangahni yasap, namini «Perwerdigar tughumdur» dep atidi. ¹⁶ we Musa: — Yahning texti aldida bir qol kötürülüp: — «Perwerdigar ewladtin ewladqiche Amalekke qarshi jeng qilidu» déyilgenidi, — dédi.

Yetroning Musani Ziyaret qilishi we uninggha nesihet qilishi

18 ¹ Musaning qéynatisi, yeni Midiyanning kahini Yetro Xudaning Musa üçhün hemde Öz xelqi Israil üçhün barliq qilghanliri toghruluq anglidi, yeni Perwerdigarning Israilni Misirdin chiqarghanliqidin xewer tapti. ²⁻³ Shuning bilen Musaning qéynatisi Yetro Musaning eslide öz yénigha ewetiwetken ayali Zipporah we uning ikki oghlini élip yolgha chiqti (birinchi oghlining ismi Gershom dep qoyulghanidi; chünki Musa: «men yaqa yurtta musapir bolup turuwatimen» dégenidi. ⁴ Yene birining ismi Eliézer dep qoyulghanidi; chünki Musa: «Atamning Xudasi manga yademde bolup, méni Pirewnning qilichidin qutquzdi», dégenidi). ⁵ Shundaq qilip Musaning qéynatisi Yetro Musaning oghulliri bilen ayalini élip, Musaning chölde, Xudaning téghining yénida chédir tikgen yérige yétip keldi.

⁶ U eslide Musagha: — «Mana, menki qéynatang Yetro séning ayalingni we uning ikki oghlini élip yéninggha kétiwatimen» dep xewer ewetkenidi. ⁷ Shuning bilen Musa öz qéynatisining aldigha chiqip, tezim qilip, uni söydi. Ular bir-biridin hal-ehwal soriship chédirgha kirdi; ⁸ Andin Musa qiynatisigha Israilning wejedin Perwerdigarning Pirewn we misirliqlargha qilghan hemme emellirini sözlep, ularning yol boyi béshigha chüshken jebir-japalarni bayan qilip, Perwerdigarning qandaq qilip ularni qutquzghinini éytip berdi.

⁹ Buni anglap Yetro Perwerdigarning Israilgha körsetken barliq yaxshiliqidin, ularni misirliqlarning qolidin qutquzghanliqidin shadlandi. ¹⁰ Yetro shadlinip: — Silerni misirliqlarning we Pirewnning qolidin qutquzghan Perwerdigargha teshekkurler bolghay! U bu qowmni misirliqlarning qolidin qutquzdi! ¹¹ Men Perwerdigarning barliq ilahlardin üstün turidighanliqini emdi bildim; chünki U del ular yoghanchiliq qilghan ishta Özining ulardin üstün turidighanliqini namayan qildi — dédi.

¹² Andin Musaning qéynatisi Yetro Xudagha atap bir köydürme qurbanliq we birnechche teshekkur qurbanliqlirini élip keldi; Harun bilen Israilning herbir aqsaqili Musaning qéynatisi bilen bille Xudaning huzurida taam yéyishke keldi.

17:14 Chöl. 24:20; Qan. 25:17, 18, 19; 1Sam. 15:2, 3

17:15 «Perwerdigar tughumdur» — ibraniiy tilida «Yahweh-nissi».

17:16 «Yah» — «Yahweh» (Perwerdigar)ning qisqartilma sheklidir. «Yahning texti aldida bir qol kötürülüp: ...» — kimning qolining Xudaning texti aldida kötürülgenliki éniq éytilmaydu; bizningche bu sirlig ish ershte Xudaning aldida yüz bergen bolup, qesem qilip «kötürülgen qol» bolsa «Perwerdigarning qoli» («Yesh.» 25:10, 41:20, 53:1, 66:14, «Yuh.» 12:38), yeni «Perwerdigarning Quli» bolghan Mesih («Yesh.» 42:1, 19, 49:6, 52:13)ni körsetse kérek.

17:16 1Sam. 15:2

18:1 Mis. 2:16; 3:1

18:2-3 «Gershom» — «yaqa yurtluq» dégen söz bilen ahangdash.

18:2-3 Mis. 2:22

18:4 «Eliézer» — «Xudayim yademdur» dégen menide.

18:11 «ular yoghanchiliq qilghan ishta» — mushu yerde «ular» saxta ilahlar, butlarni körsitidu (12:12, 15:11ni körüng). Bezi alimlar bu söz misirliqlarni körsitidu, dep qaraydu.

18:11 Mis. 1:10, 16, 22; 5:7; 14:18

18:12 «teshekkur qurbanliqliri» — ibraniiy tilida «zebaq» déyilidu. Harun we aqsqaallarning Yetro bilen bille shu qurbanliqlardin yégenliki ularning teshekkur qurbanliqi ikenlikini ispatlaydu. Chünki «teshekkur qurbanliqliri»din sunguchi kishimu yése bolatti.

«Misirdin chiqish»

Yetroning aqilane meslihi

¹³ Etisi Musa xelqning ish-dewaliri üstidin höküm chiqirishqa olturdi; xelq etigendin tartip kechkiche Musaning chöriside turushti. ¹⁴ Musaning qéynatisi uning xelqi üçhün qilghan ish-lirini körgende uningdin: — Séning xelqqa qiliwatqan bu ishing zadi néme ish? Némishqa sen bu ishta yalghuz olturisen, barliq xelq néme üçhün etigendin kechkiche séning chörengde turidu? — dédi.

¹⁵ Musa qéynatisigha jawab bérir: — Xelq Xudadin yol izdeshke méning qéshimgha kélidu. ¹⁶ Qachanki ularning bir ish-dewasi chiqsa ular yénimgha kélidu; shuning bilen men ularning oturisida höküm chiqirimen we shundaqla Xudaning qanun-belgilimilirini ulargha bildürimen, — dédi.

¹⁷ Musaning qéynatisi uninggha: — Bu qilghining yaxshi bolmaptu. ¹⁸ Sen jezmen özüngni hemde chörengde turghan xelqimu charchitip qoyisen; chünki bu ish sanga bek éghir kélidu. Sen uni yalghuz qilip yétishelmeysen. ¹⁹ Emdi méning sözümgé qulaq salghin, men sanga bir meslihet bérey we shundaq qilsang, Xuda séning bilen bille bolidu: — Sen özüng Xudaning aldida xelqning wekili bolup, ularning ishlirini Xudagha melum qilghin; ²⁰ sen xelqqa qanun-belgilimilerni ögitip, mangidighan yolni körsitip, ularning qandaq burchi barliqini uqturghin. ²¹ Shuning bilen bir waqitta sen pütkül xelqning arisidin Xudadin qorqidighan, nepsaniyetchilikni yaman köridighan hem qabiliyetlik hem diyanetlik ademlerni tépip, ularni xelqning üstige bash qilip, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilip teyinligin. ²² Shuning bilen bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini soraydu. Eger chong bir ish-dewa chiqip qalsa, buni sanga tapshursun; lékin hemme kichik ish-dewalarni ular özliri bėjirisun. Shundaq qilip, ular séning wezipengni yéniklitip, yüküngni kötürüşüp béridu. ²³ Eger shundaq qilsang we Xuda sanga shundaq buyrusa, özüng wezipengde put tirep turalaysen we xelqingmu xatirjemlik bilen öz jayigha qaytip kétidu, dédi.

²⁴ Musa qéynatisining sözige qulaq sélip déginining hemmisini qildi. ²⁵ Musa pütkül Israil arisidin qabiliyetlik ademlerni tallap, ularni xelqning üstige bash qilip, bezisini mingbéshi, bezisini yüzbéshi, bezisini ellikbéshi, bezisini onbéshi qilip qoydi. ²⁶ Bular herqandaq waqitta xelqning ish-dewalirini sorap turdi; tesrek ish-dewalarni bolsa, Musagha yollaytti, kichik ish-dewalarni bolsa özliri soraytti.

²⁷ Andin Musa qéynatisini yolgha sélip qoydi, u öz yurtigha qaytip ketti.

Israillar Sinay téghida

19 ¹ Israillar Misir zéminidin chiqip, del üçinchi éyining bashlanghan küni Sinay chölige yétip keldi. ² Ular Refidimdin chiqip, Sinay chölige yétip kélip, chölde chédir tikti; Israil shu yerde, taghning udulida toxtap chédir tikti. ³ Musa Xudaning aldigha chiqiwidi, Perwerdigar taghdin uninggha xitab qilip mundaq dédi: — Sen Yaqupning jemetige söz qilip, Israilargha munu xewerni yetküzgin: — ⁴ «Méning misirliqlargha néme qilghinimni, shundaqla Men silerni xuddi bürküt balilirini qanatlirigha mindürüp élip yürgendek, Öz qéshimgha élip kelginimni özünglar kördünglar.» ⁵ Emdi siler derheqiqet Méning sözümnı anglap, ehdemni tutsanglar, undaqta barliq ellerning arisida Manga xas bir göher bolisiler — chünki pütkül yer

18:21 «diyanetlik ademler» — ibranıy tilida «heqiqetke tewe ademler».

18:24 Qan. 1:9

19:1 «üçinchi éyining bashlanghan küni» — bashqa birxil terjimisi boyiche «üçinchi ay» yilning (kaléndarning) üçinchi éyini körsitidu.

19:3 Ros. 7:38

19:4 «xuddi bürküt balilirini qanatlirigha mindürüp élip yürgendek,...» — bezide ana bürküt balilirigha uchushni ögetkende ularni dümbisige mindürüp uchidu.

19:4 Qan. 29:1; 32:11

Méninkidur — ⁶ we siler Manga kahinlardin terki b tapqan xas bir padishahliq we muqeddes bir qowm bolisiler». Mana bu sen Israillargha déyishing kérek bolghan sözlerdur, — dédi...

⁷ Shuning bilen Musa yénip kélip, xelqning aqsaqallirini chaqirtip, Perwerdigar uninggha buyrughan shu sözlerning hemmisini ulargha yetküzdi.

⁸ Xelqning hemmisi bir éghizdin: — Perwerdigar buyrughanning hemmisige choqum emel qilimiz! — dep jawab berdi. Andin Musa xelqning jawab sözlirini Perwerdigarning qéshigha béríp yetküzdi...

⁹ Perwerdigar Musagha: — Mana, Men sanga söz qilghinimda xelq awazimni anglisun, hemishe sanga ishensun dep, yéninggha qara bulutning qaranghuluqi ichide kélimen, dep éytti. Musamu xelqning dégenlirini Perwerdigargha anglatti.

¹⁰ Perwerdigar Musagha yene: — Sen xelqning qéshigha béríp, бүгүн we ete ularni pak-muqeddes qilip, kiyim-kéçeklirini yudurghin. ¹¹ Ular üçinchi künige teyyar tursun; chünki üçinchi künü barliq xelqning köz aldida Perwerdigar Sinay téghigha chüshidu. ¹² Sen xelq üçün taghning etrapigha bir pasil qilip, ulargha: «Siler éhtiyat qilinglar, taghqa chiqmanglar yaki uning étikige tégip ketmenglar. Kimki taghqa tegse öltürülmey qalmaydu;» ¹³ Uninggha hetta birer qoli tégip ketsimu, chalma-kése k qilip öltürülsun yaki oq étip öltürülsun. Meyli haywan yaki insan bolsun, shundaq qilsa, tirik qaldurulmisun» — dep éyrtin. Lékin Kanay uzun chélin, ular taghning tüwige chiqsün, dédi...

¹⁴ Musa taghdin chüshüp xelqning qéshigha béríp, xelqni Xudagha atap muqeddes qildi; ular kiyim-kéçeklirini yudi. ¹⁵ Andin Musa xelq: — Üchinchi künige teyyar turunglar; héchkim ayali bilen yéqinchilik qilmisun, dédi...

¹⁶ Üchinchi künü bolghanda, tang yorushi bilen shundaq boldiki, güldürmamilar güldürlep, chaqmaq chéqip, tagh üstide qoyuq bir parche bulut peyda boldi, zor qattiq chélinghan kanayning awazi anglandi. Buni körüp chédirgahdiki pütkül xelq qorqunchidin titrep ketti. ¹⁷ Musa xelqni Xudaning aldida hazir bolushqa chédirgahdin élip chiqti. Ular kélip taghning tüwide öre turdi. ¹⁸ Perwerdigar Sinay téghigha otta chüshüp kelgini üçün is-tütek pütkül taghni qapli di; is-tütek xumdanidin örligen is-tütek tek üstige örlöp chiqti. Pütkül tagh qattiq tewrinishke bashlidi. ¹⁹ Kanay awazi barghanséri küchiyip intayin qattiq chiqti. Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi. ²⁰ Perwerdigar Özi Sinay téghigha, taghning choqqisigha chüshti; andin Perwerdigar Musani taghning choqqisigha chaqiriwidi, Musa taghqa chiqti.

²¹ Perwerdigar Musagha: — Sen chüshüp xalayıqni agahlandurup: Ular «Perwerdigarni körimiz» dep pasildin bösüp ötmisun; undaq qilsa, ulardin köp adem halak bolidu, dep éyrtin.

²² Perwerdigargha yéqin kéleleydighan kahinlarmu özlirini manga atap muqeddes qilsun; bol-

19:5 Qan. 7:6; 10:14,15; 14:2; 26:18; Zeb. 135:4; Yesh. 41:8; Tit. 2:14

19:6 «siler manga kahinlardin terki b tapqan xas bir padishahliq ... bolisiler» — bashqa birxil terjimisi: «siler manga padishahlar we kahinlar ...bolisiler».

19:6 1Pét. 2:9

19:8 Mis. 24:3

19:12 «xelq üçün taghning etrapigha» — yaki «xelq etrapigha».

19:12 Ibr. 12:18

19:13 «Uninggha... tégip ketsimu» — démek, taghqa tégish. Bashqa birxil terjimisi «uninggha (taghqa tegken kishige) ademning qoli tegmisun...». «chalma-kése k qilinsun yaki oq étip öltürülsun» — démek, taghqa tegken kishini öltürüshi kérek; biraq xilapliq qilghan undaq bir kishini tagh étikide (qet'iy cheklengen jaygha kirgenlik seweblik) öltürüsh üçün herqandaq kishi uninggha tegse yaki uninggha yéqin barsa bolmaytti; shunga uni chalma-kése k qilish yaki oq bilen öltürüsh kérek idi. Bashqa birxil terjimisi «(Xuda teripidin) öltürüldü».

19:15 1Sam. 21:4; 1Kor. 7:5

19:16 «güldürmamilar» — ibranıy tilida «awazlar». «kanayning awazi» — yaki «burgha awazi».

19:16 Ibr. 12:18

19:17 Qan. 4:10,11

19:18 Hak. 5:4; Zeb. 68:8; 77:18; 114:4; 144:5; Hab. 3:10

19:19 «Musa söz qiliwidi, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab berdi» — bashqa birxil terjimisi: «Musa söz qiliwatatti, Xuda anglap ünlük awaz bilen jawab bériwatatti».

«Misirdin chiqish»

misa, Perwerdigar sépilni bökendek ulargha halaket yetküzidu, — dédi.

²³ Musa Perwerdigargha: — Xalayıqning Sinay téghigha chiqishi mumkin emes; chünki Sen Özüng bizge qattiq agahlandurdung: taghni «muqeddes» dep qarap, uning etrapigha pasillarnı békitinglar, dep emr qilding, — dédi.

²⁴ Perwerdigar Musagha: — Mang, sen chüşhüp ketkin. Andin sen Harunni élip, bille chiqqin; lékin kahinlar we xelq bolsa Perwerdigarning qéshigha barayli dep pasildin bösüp ötmisun; bolmisa, Perwerdigar sépilni bökendek ularning üstige chüşhüdu, — dédi.

²⁵ Shuning bilen Musa xelqning qéshigha chüşhüp, ulargha bu sözni yetküzdi.

On perz

20¹ Xuda munu barlıq sözlerni bayan qılıp mundaq dédi: —

² Men séni «qulluq makani» bolghan Misir zémninidin chiqirip kelgen Perwerdigar Xudayingdurmen..

³ Séning Mendin bashqa héchqandaq ilahing bolmaydu.

⁴ Sen özüng üçün meyli yuqiridiki asmanda bolsun, meyli töwendiki zéminda bolsun, yaki yer astidiki sularda bolsun, herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima...

⁵ Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Tengridurmen. Mendin nepretlengenlerning qebihliklerini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüşhürimen, ⁶ Emma Méni söyidighan we emrlirimni tutidighanlarga ming ewladighiche özgermes méhribanliq körsitimen..

⁷ Perwerdigar Xudayingning namini qalaymiqan tilgha alma; chünki kimdekim namini qalaymiqan tilgha alsa, Perwerdigar uni gunahkar hésablimay qalmaydu..

⁸ Shabat künini muqeddes dep bilip tutqili yadingda saqlighin... ⁹ Alte kün ishlep barlıq ishleringni tügetkin;... ¹⁰ Lékin yettinchi küni Perwerdigar Xudayinggha atalghan shabat künidur; sen shu küni héchqandaq ish qilmaysen; meyli sen yaki oghlung bolsun, meyli qizing, meyli qulung, meyli dédiking, meyli buqang yaki sen bilen bir yerde turuwatqan musapir bolsun, héchqandaq ish qilmisun... ¹¹ Chünki alte kün ichide Perwerdigar asman bilen zéminni, déngiz bilen uning ichidiki barini yaratti andin yettinchi künide aram

20:2 Mis. 13:3; Qan. 5:6; Zeb. 81:10

20:4 «Sen özüng üçün ... herqandaq nersining qiyapitidiki héchqandaq oyma shekilni yasima» — 5-ayettin éniq körünidiki, 4-ayette xatirilengen: «özüng üçün ... sheklide.. yasima» dégen bu emrning közde tutqini ademler choqunush meqsitide yasighan herqandaq shekillerdur. Démek, bu yazmilarda sen'etning özi yaki bediiy ijadiyet, mesilen ressamliq yaki heykeltirashliq men'i qilinghan emes. Mesilen, «muqeddes chédir» we kéyinki «muqeddes ibadetxana»da birnechche süretler (xérublar, güller, xorma derex qatarlıqlarning süretliri) körünidu. Bular butlar emes, peqet bézesh meqsitide ishlangen.

20:4 Law. 26:1; Zeb. 97:7

20:5 «wapasizliqqa heset qilghuchi Tengri» — bu ibare toghruluq «tebirler» we «qanun sherhi»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

—«Mendin nepretlengenlerning qebihliklerini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüşhürimen» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni, shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng.

20:6 «emrlirimni tutidighanlarga minglighan ewladighiche» — bashqa birxil terjimisi: «emrlirimni tutidighan minglighanlirigha...». Biraq «Qan.» 7:9 terjimimizge mas kélidu. «özgermes méhribanliq» — mushu yerde «özgermes méhribanliq» ibranıy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadilınidu. Bu sözning menisi bek chongqur bolup, köp yerlerde «özgermes muhebbet» yaki «özgermes méhribanliq» dep terjime qılınidu. Köp yerlerde bir xil ehde bilen baghliq bolidu; shunga sözning uzunraq birxil terjimisi: «méhir-muhebbet tüpeylidin ehdi daim turidighanliq» dégili bolidu. Mesilen, bu söz «Yar.» 21:23, 24:12, 32:10, «Mis.» 15:13, 34:6, 7lerde ishlitilgen.

20:7 Law. 9:12; Mat. 5:33

20:8 Ez. 20:12

20:9 Mis. 23:12; 34:21; Luqa 13:14

20:10 «yettinchi küni...shabat künidur» — ibranıy tilida «shabat» we «yettinchi» dégenler ahangdash söz. «sen bilen bir yerde turuwatqan» — ibranıy tilida «derwaziliring ichide turuwatqan» dégen söz bilen ipadilınidu.

«Misirdin chiqish»

aldi. Buning uchün Perwerdigar shabat künini bext-beriketlik kün qilip, uni muqeddes kün dep békitti...

¹² Ata-anangni hörmét qil. Shundaq qilsang Perwerdigar Xudaying sanga ata qilmaqchi bolghan zéminda uzun ömür körisen..

¹³ Qatilliq qilma..

¹⁴ Zina qilma..

¹⁵ Oghriliq qilma.

¹⁶ Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme..

¹⁷ Sen qoshnangning öy-imaritige köz qiringni salma, ne qoshnangning ayali, ne uning quligha, ne uning dédiki, ne uning kalisi, ne uning ishiki yaki qoshnangning herqandaq bashqa nersisige köz qiringni salma...

Xelqning wehimisi

¹⁸ Pütkül xelq güldürmamilarni, chéqin-yalqunlarni, kanayning awazi we taghdin örlep chiqqan is-tüteklerni kördi we anglidi; ular bularni körip, titriship yiraq turushti ¹⁹ we Musagha: — Bizge senla söz qilghaysen, biz anglaymiz; lékin Xuda bizge Özi söz qilmisun; chünki undaq qilsa ölüp kétimiz, dédi..

²⁰ Musa xalayıqqa jawaben: — Qorqmanglar; chünki Xudaning bu yerge kélishi silerni sinash üçün, yeni silerning Uning dehshetlikini köz aldinglarga keltürüp, gunah qilmasliqlinglar üçündür, — dédi.. ²¹ Shuning bilen xalayıq nérıda turdi; lékin Musa Xuda ichide turghan qoyuq bulutning qéshigha yéqin bardı..

Qurbangah toghrisidiki nizam

²² Perwerdigar Musagha: — Sen bérıp Israillargha munu sözlerni yetküzgin: «Silerge ershtin söz qilghinimni kördünglar. ²³ Siler Méning ornumda ilah dep kümüshtin butlar yasimanglar, yaki özünglar üçün altundin butlarni yasimanglar.

²⁴ — Sen Men üçün tupraqtin bir qurbangah yasap, shu yerde köydürme qurbanliq we in-aqliq qurbanliqliringni, qoy-öchke bilen kaliliringni sunghin. Omumen Men xelqge namimni hörmét bilen eslitidighan barliq jaylarda, yéninggha kélip sanga bext-beriket ata qilimen..

²⁵ — Eger Manga atap tashlardin qurbangah yasimaqchi bolsang, yonulghan tashlardin yasimighin; chünki tashlarga eswabingni tegküzseng, ular napak bolup qalidu.. ²⁶ Qurbangahimga chiqidighan pelempey bolmisun; undaq bolghanda, pelempeydin chiqquche ewriting körünüp qélishi mumkin», — dédi.

20:11 Yar. 2:2; Ibr. 4

20:12 Mat. 15:4; Ef. 6:2

20:13 Mat. 5:21

20:14 Mat. 5:27

20:16 «Qoshnang toghruluq yalghan guwahliq berme» — Tewrat-injil boyiche «qoshnang» Xuda bizning yénimizgha yéqin qilghan herbir ademni körsitidu, elwette.

20:17 «qoshnang» — bu söz toghruluq yuqiriqi izahatni körtüng.

20:17 Rim. 7:7

20:19 Qan. 5:25; Ibr. 12:19

20:20 «silerning Uning dehshetlikini köz aldinglarga keltürüp, gunah qilmasliqlinglar üçündür» — yaki «Uningdin bolghan qorqunch séning köz aldida bolup, bu gunah qilmasliqlinglar üçündür».

20:21 Mis. 19:17; Ibr. 12:18

20:24 Mis. 27:1; 38:1

20:25 «tashlarga eswabingni tegküzseng, ular napak bolup qalidu» — 4-ayettiki emr boyiche, Xudani bildüridighan héchqandaq süret yaki shekil bolmaydu. Bu ayettiki emr qurbangah tashlirining üstide héchqandaq shekil-süretlerning bolmasliqi («napak» bolmisun dep), butpereslik gunahining aldini élish üçün bérilgen.

20:25 Qan. 27:5; Ye. 8:30, 31

«Misirdin chiqish»

Qullargha muamile qilishtiki höküm-belgilimiler

21¹ — Sen ularning aldigha qoyidighan höküm-belgilimiler munulardur: —
² Eger sen bir ibraniy qulni sétiwalghan bolsang, u alte yilgiche xizmitingde bolup, yettinchi yili tölemsiz hör qilinsun..³ U qul qilinishqa تنها halette élip kélingen bolsa, تنها halette ketsun. Ayali bilen birge élip kélingen bolsa, ayalimu uning bilen bille ketsun.
⁴ Eger xojisi uninggha xotun élip bergen bolsa, shundaqla ayali uninggha oghul-qizlarni tughup bergen bolsa, ayal baliliri bilen xojisigha qélip, er yalghuz ketsun..⁵ Lékin eger qul élan qilip: «Men xojam, ayalim we balilirimgha muhebbitim bolghini üçhün hör bolup ketmeymen» dese..⁶ undaqla uning xojisi uni Xudaning ibadet sorunining aldigha élip béríp, uni ishikning aldida yaki ishikning keshikining aldida turghuzsun; andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun. Shundaq qilip, u menggüge xojisining quli bolup qalidu..
⁷ Eger birkim qizini dédeklikke sétiwetken bolsa, u er qullar hör qilinghandek hör qilinmisun.
⁸ Eger özige xas sétiwalghan qiz xojisigha yaqmisa, undaqla u qiz terepning heq tölep uni hör qilishigha yol qoyushi kérek. Lékin xojisining uni yat xelqqe sétish hoquqi bolmaydu; chünki xojisi uninggha wapasizliq qilghandur..⁹ Eger u qizni oghligha xas békitken bolsa, undaqla u belgilimiler boyiche uninggha öz qizidek muamile qilsun.
¹⁰ Eger xojisi yene xotun alsa, eslide emrige alghan dédikining yémek-ichmikini, kiyim-kéchikini we er-xotunchiliq burchini kémeymtisun..¹¹ Eger u shu üç ishni ada qilmisa, undaqla u bedel tölimey hör bolsun.

Urush-talash heqqide

¹² Kimki bir ademni urup öltürüp qoysa, umu choqum öltürülsun..¹³ Lékin eger u kishi ölgüchining jénini paylap turup qesten öltürmigen, belki men Xuda uning qoli arqiliq shu kishining ölüshige yol qoyghan bolsam, undaq ehwalda Men uninggha qachidighan bir jayni orunlashturimen..¹⁴ Lékin eger birsi öz qoshnisini hiyle bilen öltürimen dep, uninggha qesten hujum qilsa, u gerche panah izdep qurbangahimgha qéchip kelsimu, u shu yerde tutulsun we ölümge mehkum qilinsun.
¹⁵ Kimki öz atisi yaki anisigha qol tegküzse, choqum öltürülsun..
¹⁶ Kimki bir ademni bulap satqan bolsa yaki uning qolida barliqi melum bolsa, jezmen öltürülüshi kérek.
¹⁷ Kimki öz atisi yaki anisigha lenet qilip qarghghan bolsa, jezmen öltürülüshi kérek..

Bashqilarni zeximlendürüş heqqide

¹⁸ Eger ikki kishi urushup qélip, biri yene birini tash ya moshti bilen ursa, urulghan kishi ölmey, orun tutup yétip qalghan bolsa,¹⁹ u kishi qopup hasigha tayinip tashqirigha chiqqudek bolsa, undaqla uni urghan kishi jazadin xalas qilinsun; peqet zeximlengüchining yétip ishtin qalghan waqti üçhün tölem béríp, uni dawalitip sellimaza saqaytsun.
²⁰ Eger birsi quli yaki dédikini tayaqla ursa, shundaqla qul yaki dédek neq meydanda ölüp ketse,

21:2 Qan. 15:12; Yer. 34:14

21:5 Qan. 15:16

21:6 «Xudaning ibadet sorunining aldigha» — yaki «Xudaning aldigha» yaki «hakimlarning aldigha». «andin xojisi bigiz bilen uning quligini teshsun» — demek, qulning quligini ishik qanitigha yaki ishik keshikige yéqip turup, quligining yumshiqini ishikke yaki ishikning keshikige mixlaydu.

21:8 «xojisi uninggha wapasizliq qilghandur» — adette er kishi dédek sétiwalghan bolsa, uni öz kéniziki yaki toqili qilip emrige alghan hésablinatti. Shunga dédekning kem dégendimu toqalliqliq hoquqi bar idi.

21:12 Law. 24:17

21:15 Mat. 15:4

21:17 Law. 20:9; Pend. 20:20; Mat. 15:4; Mar. 7:10

«Misirdin chiqish»

uning üçhün igisi choqum jazagha tartilsun..²¹ Lékin eger tayaq yégüchi bir-ikki kün tirik tursa, undaqa qul xojayinining shexsi mal-mülki bolghini üçhün, qulning jazasigha tartilmisun.

²² Eger kishiler bir-biri bilen urushup qélip, hamilidar bir ayalni urup salsa, hamilidar ayalda balisi baldur tughulushidin bashqa zeximlinish bolmisa, ayalning érinig tölem telipi boyiche hakimlarning testiqidin ötküzülüp jerimane tölisun..²³ Eger ayal yaki bala ziyan-zexetke uchrighan bolsa, undaqa jénigha jan..²⁴ közige köz, chishigha chish, qoligha qol, putigha put..²⁵ köyüкке köyük, zeximge zexim, köкке kök tölensun..²⁶ Eger birsi öz qul ya dédikining közini urup nakar qilip qoysa, közi wejidin uni azad qilsun. ²⁷ Shuningdek birsi öz quli ya dédikining chishini urup chiqiriwetken bolsa, chishi wejidin uni azad qilsun».

Mal-ulaghlar toghruluq belgilimiler

²⁸ Eger bir kala bir er yaki ayal kishini üsüp öltürüp qoysa, shu kala choqum chalma-késeк qilinishi kérek, uning göshi yéyilmisun. Lékin kalining igisige gunah kelmisun..²⁹ Lékin bu uynig ilgiridin üsüsh aditi bolup, igisige bu heqte agah bérilgen bolsa, lékin yenila uni baghlimighini üçhün er-ayal kishilerni üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqa kala chalma-késeк qilinsun, igisimu ölümgé mehkum qilinsun. ³⁰ Lékin uningdin xun heqqi telep qilinsa, öz jénining ornida uninggha qanchilik tölem qoyulghan bolsa shuni bersun. ³¹ Kalidin üsülgüchi oghul yaki qiz bala bolsa, kalining igisi oxshashla yuqiriqi hökümdikidek bir terep qilinsun. ³² Kala qul yaki dédekni üsken bolsa, kalining igisi üsülgüchining xojisigha ottuz shekel kümüş bersun; andin kala chalma-késeк qilinsun.

³³ Eger birsi bir orining aghzini ochuq qoyup yaki kolawatqan orining aghzini yapmay, kala yaki éshek uninggha chüshüp ketse..³⁴ Undaqa orining igisi mal igisining ziyinini toluq tölep bersun; ölgen mal uningki bolidu.

³⁵ Eger birsining kalisi yene birsining kalisini üsüp öltürüp qoyghan bolsa, undaqa ular tirik qalghan kalini sétip, pulni barawer bölüşsun hem ölüк kalinimu shundaq bölüşsun. ³⁶ Lékin kalining ilgiridin üsidighan aditi barliqi éniq turup, igisi uni baghlimay qoyuwetken bolsa, undaqa üsküchi kalining igisi kaligha kala tölep bersun, ölüк kala uning bolsun.

Tölem tölesh heqqidiki nizam

22¹ Eger birsi bir kala yaki qoyni oghrilap, uni soysa ya sétiwetse, u bir kalining ornigha besh kala, bir qoynig ornigha töt qoy tölisun..»

² Oghri tam teshkende tutulup qélip, tayaq yep ölüp qalsa, öltürgüchige xun jazasi kelmisun.

³ Lékin shu weqe bolghan peytte kün chiqip qalghan bolsa, undaqa öltürgüchi xun jazasigha tartilsun.

Oghri oghrilighinini tölep ziyanni toluqlap bérishi kérek; uningda bir néme bolmisa, qulluqqa sétilip, oghrilighan nersini tölishi kérek.

21:20 «uning üçhün igisi choqum jazagha tartilsun» — ibraniy tilida «uning intiqami choqum élinidu».

21:22 «balisi baldur tughulushidin bashqa» — yaki «balisi chüshüp kétishtin bashqa». Aldi-keyni sözlerge qarighanda, mushu yerde peqet «baldur tughulsa» dégen terjimisi toghra bolsa kérek.

21:23 «Eger ayal yaki bala ziyan-zexetke uchrighan bolsa,...» — ibraniy tilida peqet «Eger zerer-zexmet bolup chiqsa,...» déyilidu.

21:24 Law. 24:20; Qan. 19:21; Mat. 5:38

21:28 Yar. 9:5

21:33 «bir orining aghzini» — yaki «bir quduqning aghzini».

22:1 «... u bir kalining ornigha besh kala, bir qoynig ornigha töt qoy tölisun» — némishqa kalini besh hesse, qoyni töt hessilep toluqlash kérek? Kala-qoy her ikkisi gösh, yung-tére we süt béreleydu, kala yene emgek qilalaydu; shunga kalining kemliki köprek ziyanni keltüridu.

22:1 2Sam. 12:6

⁴ Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, kala bolsun, éshek bolsun, qoy bolsun uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun..

⁵ Eger birsi öz mal-charwilirini étizliqqa yaki üzümzarliqqa otlashqa qoyuwétip, bashqilarning bagh-étizliqida otlashqa yol qoysa, undaqta u özining eng ésil mehsulatiridin yaki üzümzarliqining eng ésil méwisidin ziyanni tölep bersun.

⁶ Eger ot kétip, tikenlikke tutiship kétip, andin öñchilerni, bash tartip pishqan ziraetni köydürüp, pütkül étizliqni kül qiliwetse, undaqta ot qoyghuchi barliq ziyanni tölep bersun..

⁷ Eger birsi qoshnisigha pul yaki mal-dunyasini amanet qilghan bolsa, bular öyidin oghrilinip ketse, shundaqla oghri kéyin tutulsa, u oghrilighinini ikki hesse qimmette tölep bersun. ⁸ Lékin oghri tépilmisa, öy igisining qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmigenliki melum bolsun dep, hakimlarning aldigha keltürilsun. ⁹ Herxil xiyanet, u meyli kala, éshek, qoy, kiyim-késhék bolsun, yittürüp qoyghan nerse bolsun, ular toghruluq bir qoshnisi: «emeliyette mundaq idi» dep talashqan bolsa, her ikkisinin dewasi hakimlarning aldigha keltürilsun; hakimlar qaysigha gunah békitse, shu qoshnisigha ikki hesse qimmette tölep bersun..

¹⁰ Eger birsi qoshnisigha éshek, kala, qoy yaki bashqa bir charpayni amanet qilsa, bu amanet méli kishi körmey ölüp ketse, yaki zeximlense, yaki heydep ekitilse, ¹¹ undaqta qoshnisining méligha qol tegküzgen ya tegküzmigenliki melum bolsun dep, Perwerdigarning aldidida ularning otturisida bir qesem ichürilsun. Mal igisi bu qesemni qobul qilsun; qoshnisi uninggha tölem tölep bermisun. ¹² Lékin mal oghrilanghan bolsa, u igisige tölep bersun.

¹³ Eger uni wehshiy haywan boghup qoyghan bolsa, u malning qalduqini guwahliq üçhün körsitip, uni tölep bermisimu bolidu.

¹⁴ Eger birsi qoshnisidin bir ulaghni ötne élip, ulagh igisi yoq yerde zeximlense yaki ölüp qalsa, ötne alghuchi toluq tölep bersun. ¹⁵ Lékin igisi neq meydanda bolsa, ötne alghuchi tölep bermisun; ulagh ijarige élinghan bolsa, alghuchi tölem tölimisun; chünki uni ijare tölep ekelgen.

Jitmaiý mes'uliyet

¹⁶ Eger bir adem téxi yatliq bolmighan bir qizni azdurup, uning bilen bille yatsa, undaqta u uning toyluqini bérisi kérek, andin uni xotunluqqa alsun. ¹⁷ Lékin qizning atisi uni uninggha bergili unimisa, zina qilghuchi pak qizlarning toyluqigha barawer kélidighan kümüş pulni tarazida ölchep bersun.

¹⁸ Jaduger xotunni tirik qoymighin..

¹⁹ Haywan bilen jinsiy munasiwet ötküzgen herbiri jezman ölüme mehkum qilinsun..

²⁰ Kimdekim birdinbir Perwerdigardin bashqa herqandaq ilahgha qurbanliq sunsa, haram dep mutleq halaketke mehkum qilinsun..

22:4 «Oghri tutulghanda oghrilighan nerse, ... uning qolida tirik halette tépilsa, u ikki hesse qimmette tölep bersun» — némishqa bu ayyette körsitilgen jaza 1-ayettiki jazigha oxshimaydu? Bezi alimlarning pikriche: (a) oghrilanghan mal téxi oghrining qolida bolghachqa, igisining ziyini 1-ayettikidin az bolushi mumkin; (e) bu oghri téxi 1-ayettiki oghridek yamanliqni öngengen emes; (p) 4-ayettiki oghrining kala-qoyni oghrilash gunahini özlükidin iqrar qilghan bolushimu mumkin. Biz bu üç pikrige qayilmiz.

22:6 «tikenlik» — étizlar arisidiki chitlar yaki qashalar adette tikenlerdin qilinidu.

22:9 «hakimlarning aldigha...» — yaki «Xudaning aldigha...». «hakimlar qaysigha...» — yaki «Xuda qaysigha...».

22:10 «heydep ekitilse» — ibraniy tilida bu söz adette «bulinish» dégen söz bilen ipadiliniidu; lékin mushu yerde belkim tasadipiy bir ishni, mesilen chöchüp kétip, chéchilip kétishini körsitishi mumkin; oghrilinish mesilisi 12-ayette körsitilidu.

22:11 «Perwerdigarning aldida ularning otturisida bir qesem ichürilsun» — bu qesemni belkim, igisi: «Men heqiqeten shu nersini palanchi kishige tapshurup amanet qildim» dégendek, amanetni qobul qilghuchi kishi: «Men shu amanetni heqiqeten yittürüp qoydum, uni oghrilimdim, bashqilargha satmidim» dégendek qilishi mumkin.

22:18 Qan. 18:10,11

22:19 Law. 18:23; 20:15

22:20 «mutleq halaketke mehkum qilinsun» — ibraniy tilida ««haram» qilinsun»; «haram» — «mutleq halak qilinish kérek» dégeni bildüridu.

22:20 Qan. 17:2, 3, 4, 5

«Misirdin chiqish»

²¹ Silermu Misirda musapir bolup turghanikensiler, musapir bolghan kishini héch xarlimanglar we yaki uninggha héch zulum qilmanglar..

²² Herqandaq tul xotun yaki yétim balini xorlimanglar..²³ Sen ularni herqandaq terepte xorli-sang, ular manga peryad kötürse, Men ularning awazini choqum anglaymen;²⁴ shuning bilen ghezipim tutiship, silerni qilichlap öltürimen, silerning xotunliringlar tul qilinip, baliliringlar yétim bolup qalidu.

²⁵ Eger sen Méning xelqimning ichidin sanga qoshna bolghan kembeghelge qerz bergen bolsang, uninggha jazanixorlardek muamile qilmighin; uningdin ösüm almanglar..

²⁶ Eger sen qoshnangning chapinini görüğe alghan bolsang, kün olturmasta uninggha yandurup ber..²⁷ Chünki chapini uning birdinbir yépinchisi bolup, bedinini yapidighan kiyim shudur. U bolmisa, u némini yépinip yatidu? Bu sewebtin Manga peryad qilsa, peryadini anglaymen; chünki Men shepqukturmen.

²⁸ Xudagha kupurluq qilma, we xelqingning emirlirininimu qarghap tillima..

²⁹ Xamingning hosulining ashqinidin we sharab-zeytun méyi kölcikingdin tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin.

Sen oghulliringning tunjisini Manga atighin..

³⁰ Kala bilen qoyliringning tunji balilirininimu hem shundaq atighin; tunji bala yette küngiche anisi bilen bille tursun; emma sekkizinchi küni uni Manga atap sunghin..

³¹ Siler Manga atalghan muqeddes kishiler bolisiler; shunga dalada yirtquch haywan teripidin boghulghan haywanning göshini yémenglar, belki uni itlarga tashlap béringlar..

Heqqaniyet we adilliq

23¹ Yalghan gepni yaymighin we ya yalghan guwahliq bérıp rezil ademge yan basmighin.

² Topqa egiship rezil ishta bolma yaki dewa-desturlarda guwahliq bergende topqa egiship heqiqetni burmilima. ³ Kembeghel dewa qilsa, uninggha yan basma..

⁴ Düşminingning kala ya éshiki ézip kétip, sanga uchrıp qalsa, uni élip kélip, igisige choqum taps-hurup ber..⁵ Eger sanga öch bolghanning éshiki yükni kötürelmey yükning astida yatqinini körseng, uni yardemsiz tashlimay, belki uninggha yardemliship éshikini qopurushup bérishing zörür..

⁶ Arangdiki kembeghelning dewasida adaletni burmilima..

⁷ Herqandaq saxta ishtin özüngni néri tart; bigunah adem bilen heqqaniy ademni öltürmigin; chünki Men rezil ademni hergiz adil dep aqlimaymen. ⁸ Shuningdek héchqandaq para yéme; chünki para közi ochuqlarni kor qilip, heqqaniylarning sözlirini burmilaydu..

22:21 Law. 19:34

22:22 Zek. 7:10

22:25 Law. 25:36,37; Qan. 23:18,19; Zeb. 15:5; Pend. 28:8; Ez. 18:8

22:26 Qan. 24:12,13

22:28 «Xudagha» — ibraniy tilida «Elohim»(gha). Bu söz bezide Xudaning wekilliri bolghan «hakimlar»ni bildüridu («Zeb.» 82-küy we izahatlarini körüng). Shunga bezi terjimilerde «hakimlar» déyilidu.

22:28 Mis. 21:6, 8; Ros. 23:3, 4, 5

22:29 «Xamingning hosuli ...din tashqinidin Manga hediye sunushni hayal qilmighin» — bu ayette közde tutulghini (bashqa yerliri bilen selishturulghanda) tunji hosulni körsitidu, lékin bu ayetning özide undaq biwasite éytilmaydu. Ayetning ikkinchi qismi «tunji oghullarning Xudagha atilishi» toghruluq hem 30-ayet «charpayning tunjiliri» toghruluq bolghachqa, 29-ayetning birinchi qismi belkim «tunji hosul» toghruluq bolushi mumkin.

22:29 Mis. 13:2,12

22:30 Mis. 23:19; Law. 22:27; Ez. 44:30

22:31 Law. 22:8; Ez. 44:31

23:3 Law. 19:15

23:4 Qan. 22:1, 2; Luqa 6:27; Fil. 2:4

23:5 Qan. 22:4

23:6 Qan. 27:19

23:8 Qan. 16:19; 1Sam. 8:3; Pend. 19:6; Top. 7:7

«Misirdin chiqish»

⁹ Musapir kishilerga zulum qilma; chunki özünglar Misir zéminida musapir bolup turghan bol-ghachqa, musapirning rohiy halini bilisiler..

«Shabat yili» we shabat küni

¹⁰ Alte yil öz yéringni térip, hosullirini al. ¹¹ Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy; xelqingning namratliri uningdin yighip yésun, ulardin ashqinini janggaldiki haywanlar yésun; shundaqla üzümzarliqing bilen zeytunzarliqingnimu shundaq qilghin..

¹² Alte kün ichide öz ishingni ada qilip, yettinchi küni aram élishing zörür. Buning bilen kala-éshekling aram tapidu, dédikingning oghli bilen musapir kishimu harduqini chiqiridu..

¹³ Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil; bashqa ilahlarning namini tiling-gha alma; bular hetta aghzinghimu chiqmisun..

Üch muhim héyt-bayram

¹⁴ Her yilda üch qétim méning üçhün héyt ötküzgin. ¹⁵ Aldi bilen «pétir nan héyti»ni ötküz; sanga emr qilghinimdek Abib éyidiki békitilgen künlerde yette kün pétir nan yégin; chunki shu ayda sen Misirdin chiqqaniding. Shu héytta héchkishi aldimgha quruq qol kelmisun..

¹⁶ Sen ejir qilip térighan étizdiki ziraitingning tunji hosulini orghanda «orma héyti»ni ötküz; shundaqla sen ejir singdürüp yerdin axirqi hosul-mehsulatliringni yil axirida yighqanda «hosul yighish héyti»ni ötküz..

¹⁷ Yilda üch qétim erkeklingning hemmisi Reb Perwerdigarning huzurigha hazir bolsun.

¹⁸ Sen manga atalghan qurbanliqingning qénini xémirturuch sélinghan nan bilen sunmighin; héyt qurbanliqingning yéghini bolsa kéchiche qondurup etigichige saqlima..

¹⁹ Zéminingdiki deslepki hosulning eng yaxshisini Perwerdigar Xudayingning öyige élip kel. Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma..

Perwerdigarning Perishtisining yollarni teyyarlishi

²⁰ Mana, Men bir Perishtini yolda séni qoghdap, Men sanga teyyarlighan yerge élip barsun dep, aldingda yürüşke ewetimen.. ²¹ Sen uning aldida özüngge agah bol, uning awazigha qulaq sal. Uning zitigha tegme; bolmisa, u itaetsizlikliringni kechürmeydu; chunki Méning namim uningdidur.. ²² Lékin eger sen uning awazigha qulaq sélip, Méning barliq buyrughanlirimgha emel qilsang, Men dushmanliringge dushman, küshen-diliringge küshende bolimen.. ²³ Chunki Méning Perishtem aldingda yürüp, séni Amo-

23:9 Mis. 22:21; Law. 19:33; Qan. 24:17

23:11 «Lékin yettinchi yili yerge aram bérip uni bosh qoy;...» — Xuda Öz xelqige shundaq emr bergeniken, elwette ulardin xewer alidu. Bu emрге baghliq wediler toghrisida «Law.» 25:1-7, 11, 12ni, bolupmu 20-22-ayetlerni körüng.

23:11 Law. 25:4, 5

23:12 Mis. 20:8; 31:13-17.

23:13 «Men sanga éytqinimning hemmisini köngül bölüp ada qil» — ibranıy tilida «Men silerge éytqinim... ada qilinglar» déyilidu.

23:13 Chöl. 32:38; Ye. 23:7; Zeb. 16:4; Hosh. 2:19; Zek. 13:2

23:15 Mis. 12:14,15; 13:3; 34:20; Qan. 16:16

23:16 «orma héyti» — mushu héyt yene «heptiler héyti» hem «deslepki orma héyti» depmu atilidu. «hosul-mehsulatliring» — mushu «hosul-mehsulatliring» ashliqlarni hem herxil méwe-chiwe mehsulatlirini öz ichige alidu. «hosul yighish héyti» — mushu héyt yene «kepiler héyti» depmu atilidu.

23:18 «qurbanliq» — bu söz adette «inaqliq qurbanliqı» yaki «teshekkur qurbanliqı»ni körsitidu.

23:19 «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» — bu emr belkim etraptki butperes xelqlarning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawıylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

23:19 Mis. 34:26

23:20 Mis. 33:2

23:21 «özüngge agah bol» — ibranıy tilida «özüngge qara» («shamar») dégen péil bilen ipadiliniidu. 20-ayette Perishtining ularni «qoghdıyđıghanlıqı» (ibranıy tilida «qarayđıghanlıqı») «xamar» dégen oxshash péil bilen ipadlinidu.

23:22 Yar. 12:3

riy, Hittiy, Perizziy, Qanaaniy, Hiwiy we Yebusiylarning zéminigha boshlap kiridu; Men ularni yoqitimen.

²⁴ Sen ularning ilahligha bash urup ibadet qilma we yaki ular qilghandek qilma; belki ularning butlirini üzül-késil chéqiwet, but tüwrüklirini üzül-késil kukum-talghan qiliwet; ²⁵ Lékin Xudayinglar Perwerdigarning ibaditide bolunglar. Shundaq qilsanglar U nan bilen süyüglarni beriketleydu; Men barliq késsellikni aranglardin chiqirip tashlaymen. ²⁶ Buning bilen zéminingda boyidin ajrap kétidighan yaki tughmas héchbir ayal yaki charpay bolmaydu; ömrüingning künlirini toluq qilimen.

²⁷ Men séning aldingda wehimimni ewetimen, qaysi taipige yéqinlashsang shularni parakende qilimen; shuning bilen hemme düshmenliringni keynige yandurup qachurimen. ²⁸ Hiwiylar, Qanaaniylar we Hittiyarlarni aldingdin qoghlap chiqiriwétishke sériq herilerni aldingda yürüşke ewetimen. ²⁹ Emma zéminning Xarabiliship, dalada wehshiy haywanlar awup sanga xewp bolup qalmasliqi üçün, shu ellerni aldingdin bir yilghiche heydiwetmeymen, ³⁰ Belki sen awup, zéminni pütünley miras qilip bolghuche, az-azdin heydep turimen.

³¹ Séning zéminingning chégrilirini Qizil Déngizdin tartip Filistiylarning déngizighiche, shuningdek chöldin tartip Efrat deryasighiche békitemen; chünki zéminda turuwatqanlarni heydiwétip yérini igilishing üçün, ularni qolunggha tapshurimen. ³² Sen ular bilen we yaki ilahliri bilen héchqandaq bir ehde tüzme. ³³ Ularining séni aldimda gunahqa patquzmasliqi üçün ularni zéminingda qet'iy turghuzma. Chünki mubada sen ularning ilahlirining ibaditide bolsang, bu ish sanga tuzaq bolidu.

Xudaning Musaning wasitisi bilen Israil xelqi bilen muqeddes ehdini tüzüshi

24 ¹ U Musagha yene: — «Sen béríp, özüing bilen bille Harun, Nadab, Abihuni we Israillarning aqsaqalliri arisidin yetmish ademni élip, Perwerdigarning huzurigha chiqip, yiraqta turup sejde qilinglar. ² Peqet Musala Perwerdigarning aldigha yéqin kelsun; bashqilar yéqin kelmisun, xelq uning bilen bille üstige chiqmisun, — dédi.

³ Musa kélip Perwerdigarning barliq sözliri bilen hökümlirini xalayıqqa dep berdi; pütkül xalayıq bir awazda: — Perwerdigarning éytqan sözlirining hemmisige emel qilimiz! — dep jawab bérishiti.

⁴ Andin Musa Perwerdigarning hemme sözini xatiriliwélip, etisi seher qopup taghning tüwi-de bir qurbangahni yasap, shu yerde Israilning on ikki qebilisining sani boyiche on ikki tash tüwrükni tiklidi. ⁵ Yene Israillarning birnechche yigitlirini ewetti, ular béríp Perwerdigargha köydürme qurbanliqlar sundi, inaqliq qurbanliqi süpitide birnechche torpaqnu soyup sundi. ⁶ Andin Musa qanning yérimini qachilargha qachilidi, yene yérimini qurbangah üstige chachti. ⁷ Andin u ehdinamini qoligha élip, xelqge oqup berdi. Ular jawaben: — Perwerdigarning éytqinining hemmisige qulaq sélip, itaet qilimiz! — déyishti.

23:24 «ularning butlirini üzül-késil chéqiwet,...» — yaki «ularni (Qanaaniylarning) yoqitip,...».

23:25 Mis. 15:26; Qan. 7:15

23:26 Qan. 7:14

23:27 Mis. 14:24; Ye. 10:10

23:28 «sériq here» — bu isim ibranıy tilida adettiki heridin chong we téximu chaqqaq birxil herini körsetse kérek.

23:28 Qan. 7:20; Ye. 24:12

23:31 «Filistiylarning déngizi» — «Ottura Déngiz»ni körsitidu.

23:31 Chöl. 34:3, 4

23:32 Mis. 34:12,15; Qan. 7:2

23:33 Ye. 23:13; Hak. 2:3

24:3 Mis. 19:8; 24:7; Qan. 5:27

24:7 «xelqge oqup berdi» — ibranıy tilida «xelqning qulaqlirigha oqup berdi».

«Misirdin chiqish»

⁸ Shuning bilan Musa qachilardiki qanni élip, xelqqa sépip: — Mana, bu Perwerdigar mushu sözlerning hemmisige asasen siler bilan baghligan ehdingning qénidur, dédi.

⁹ Andin kéyin Musa we Harun, Nadab we Abihu Israillarning aqsaqalliridin yetmish adem bilan bille tagh üstige chiqishti. ¹⁰ Ular shu yerde Israilning Xudasini kórdi; uning ayighining astida xuddi kök yaquttin yasalgan nepis payandazdek, asman gümbizidek süpsüzük bir jisim bar idi. ¹¹ Lékin u Israillarning mötiwerlirige qol tegküzmidi; ular Xudani körüp turdi hemde yepichishti.

Musaning yene Sinay téghigha chiqishi

¹² Perwerdigar Musagha: — Tagh üstige, qéshimga chiqip shu yerde turghin. Sanga ulargha ögitishke tash taxtaylarni, yeni Men yézip qoyghan qanun-emrni bérimen, dédi.

¹³ Shuning bilan Musa qopup, Yardemchisi Yeshuani élip mangdi. Musa Xudaning téghigha chiqti. ¹⁴ U awwal aqsaqallargha: Biz yénip kelgüche mushu yerde bizni saqlap turunglar. Mana, Harun bilan xur silerning yéninglarda qalidu; eger birsining ish-dewasi chiqsa, ularning aldigha barsun, — dédi.

¹⁵ Shuning bilan Musa taghning üstige chiqti we taghni bulut qaplidi. ¹⁶ Perwerdigarning julasi Sinay téghining üstide toxtidi; bulut uni alte küngiche qaplap turdi; yettinchi küni, Perwerdigar bulut ichidin Musani chaqirdi; ¹⁷ Perwerdigarning julasining qiyapiti Israillarning köz aldida taghning choqqisida hemmini yutquchi ottek köründi. ¹⁸ Musa bulutning ichige kirip, taghning üstige chiqip ketti. Musa qiriq kéche-kündüz taghda turdi.

Ibadet chédiri üçün sunulidighan hediyeler

25¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

² Sen Israillargha éytqin, ular Manga bir «kötürme hediye»ni keltürsun; kimning köngli hediye sunushqa xush bolsa, uningdin Manga sunulidighan «kötürme hediye»ni taphshuruwélinglar. ³ Siler ulardin taphshuruwalidighan kötürme hediye: — Altun, kümüş, mis, ⁴ kök, sösun we qizil renglik yip, kanap rext, tiwit, ⁵ qizil boyalgan qochqarning tériliri, délfinning tériliri, akatsiye yaghichi, ⁶ chiragh üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» we xushbuy üçün xushbuy dora-dermekler, ⁷ efod bilen «qoshén»gha ornitilidighan aq héqiq we bashqa ésil tashlar bolsun. ⁸ Méning özliri arisida makan qilishim üçün shulardin Manga bir muqeddes turalghuni yasisun. ⁹ Uni Men sanga barliq körsetmekchi bolghinimgha asasen, yeni ibadet chédirining nusxisi we barliq eswab-saymanlirining nusxisigha op'oxshash qilip yasanglar.

24:8 Ibr. 9:20; 1Pét. 1:2

24:10 «ular shu yerde Israilning Xudasini kórdi» — yeni, Xudaning Özini ayan qilghanliqini kórdi.

24:10 Weh. 4:6

24:17 Ibr. 12:29

25:2 «kötürme hediye» — kahin yaki hediyeini sunghuchi Perwerdigarning aldigha ikki qollap égiz kötürüp apiridighan alahide hediye. Mushu ayette déyilgen «kötürme hediye» köpligen xelq élip kélidighan, chong kölemlik hediye bolidu. Shühbisizki, mezkur «kötürme hediye»ning herbir qismini sunghuchi kishi özi Xuda aldida ikki qollap kötürüp uninggha ataydu (35:22, 24).

25:2 Mis. 35:5; 1Tar. 29:3,5,9,14; Ezra 2:68; 3:5; Neh. 11:2

25:5 «délfinning tériliri» — yaki «dengiz éyiqining tériliri» yaki «borsuqning tériliri».

25:7 «Efod» we «qoshén» —Bular toghruluq 6-14-ayetlerge qaralsun. U jilitkidek birxil alahide kiyim bolup, ichide Xudaning kérek bolghan ishlar toghruluq yolini yaki iradisini körsitidighan «Urim» we «Tummim» dégen alahide ikki tash saqlaqliq idi.

25:7 Mis. 28:4-14

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

«Misirdin chiqish»

Ehde sanduqi

¹⁰ Ular akatsiye yaghighidin bir sanduq yasisun. Uning uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez, évizliki bir yérim gez bolsun...¹¹ Sen uni sap altun bilen qaplighin; ichi we sirtini altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar. ¹² Uninggha altundin töt halqa quydurup, töt chétiqigha békitkin. Bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa bolsun...¹³ Sen hem akatsiye yaghighidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplighin; ¹⁴ andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoyghin. ¹⁵ Baldaqlar hemishe sanduqtiki halqida tursun; ular uningdin chiqirilmisun...¹⁶ Men sanga bérédighan höküm-guwahliqni sanduqqa qoyghin...¹⁷ Sanduqning yapquchi süpitide sen altundin uzunluqi ikki yérim gez, kengliki bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasighin...¹⁸ Ikki kérubni altundin soqup yasighin. Ularni kafaret textining ikki teripige ornatqin...¹⁹ Bir kérubni bir teripige, yene bir kérubni yene bir teripige ornitish üçhün yasighin. Ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qilinglar. ²⁰ Kérublar bir-birige yüzlensun, qanatlrini kafaret textining üstige kérip, qanatlrini bilen uni yapsun; kérublarning yüzi kafaret textige qaritilsun...²¹ Sen kafaret textini sanduqning üstige qoyup, Men sanga bérédighan höküm-guwahliqni sanduqning ichige qoyghin...²² Men shu yerde sen bilen körüshimen; kafaret texti üstide, yeni höküm-guwahliq sanduqning üstidiki ikki kérubning otturisida turup sanga Israilargha yetküzüşke tapshuridighan barliq emrlirim toghrisida söz qilimen...

Shire

²³ Hem akatsiye yaghighidin uzunluqi ikki gez, kengliki bir gez, évizliki bir yérim gez bolghan bir shire yasighin. ²⁴ Uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqar. ²⁵ Sen shirening chörisige töt ilik évizlikte bir lew yasighin; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqar...²⁶ Sen u shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatqin. ²⁷ Shireni kötürüşke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar

25:10 «akatsiye yaghighi» — intayin qattiq, uzunghiche chirimaydighan birxil yaghighachtur. **«gez»** — Muqeddes Kitabta ishlihten «gez» — ademning jeynikidin barmiqining uchighiche bolghan ariliqigha (texminen 45 santimétr) barawer kélidu.

25:10 Mis. 37:1; Ibr. 9:1

25:12 «töt chétiqigha» — yaki «töt putigha».

25:15 1Pad. 8:8

25:16 «sanga bérédighan höküm-guwahliq» — Xuda Musagha tapshuridighan «on perz» yaki «on emr» pütüldighan ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng). Némishqa «guwahliq» déyilidu? Chünki «on perz» Xudaning heqqaniy tebiitige guwahliq béridu.

25:16 Ibr. 9:4

25:17 «kafaret» — (ibraniy tilida «kafar» yaki «kippur») dégenning tüp menisi «yélish»tin ibaret. Gunahlargha «kafaret keltürüş» dégenlik «gunahlarni yélish» dégenliktur. Tewrat dewride Xuda gunahlarni waqitliq «yapatti» we shuningdek shu gunahlardin towa qilip qurbanliq keltürgen bendilirini kechürüm qilatti. Injil dewri kelgende u Mesihning qurbanliq wasitisi bilen insanlarning gunahlirini «élip tashlaydu» («Yuh.» 1:29, 36ni körüng).

—Mushu yerde sanduqning yapquchini «kafaret texti» dep terjime qilduq, chünki 22-ayette: «Men shu yerde sen bilen körüshimen; kafaret texti üstide... turup sanga ... söz qilimen» déyilidu. Démek, bu jay Xudaning olturghan bir textige oxshashtur.

25:17 Mis. 37:6

25:18 «Kérublar» — belkim alemdiki eng küchlük we eng yuqiri derijilik perishtiler yaki mexluqlar bolushi mumkin. «Tebirler»ni we munasiwetlik séxmini körüng.

25:18 Ibr. 9:5

25:19 «ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qilinglar» — yaki «ikki teripidiki kérublar bilen kafaret texti bir pütün altundin yasalsun».

25:20 Ibr. 9:5

25:21 Ibr. 9:4, 5

25:22 Chöl. 7:89

25:25 «évizlikte» — yaki «kenglikte». Munasiwetlik sxémini körüng. **«lew» we «lewning chörisige chiqirilghan girwek»** — bularning roli belkim shirening üstidiki nanlarni chüshüp kétishtin saqlashtur.

«Misirdin chiqish»

shire léwige yéqin békitilsun. ²⁸ Baldaqlarni akatsiye yaghighidin yasap, altun bilen qaplighin; shire ular arqiliq kótürilidu.

²⁹ Shirege yandap légen, qacha-texse, piyale we «sharab hediyliri»ni chachidighan qedeqlerni yasighin; ularni sap altundin yasighin. ³⁰ Méning huzurumda turushqa sen shirege hemishe «teqdim nan»ni qoyghin..

Chiraghdan

³¹ Sen hem sap altundin bir chiraghdan yasighin. U chiraghdan soqup yasalsun; chiraghdanning puti, gholi, qedeqliri, ghunche we chécheqliri pütün bir altundin soqulsun..³² Chiraghdanning gholining ikki yénidin alte shaxche chiqirilsun — chiraghdanning bir yénidin üç shaxche, chiraghdanning yene bir yénidin üç shaxche chiqirilsun; ³³ bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirilsun, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirilsun. Chiraghdangha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasalsun. ³⁴ Chiraghdanning gholidin badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan töt qedeh chiqirilsun..³⁵ Bulardin bashqa birinchi ikki shaxchining astida bir ghunche, ikkinchi ikki shaxchining astida bir ghunche, üçinchi ikki shaxchining astida bir ghunche bolsun; chiraghdangha chiqirilghan alte shaxchining asti hemmisi shundaq bolsun. ³⁶ Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qilinsun — bir pütün sap altundin soqup yasalsun.

³⁷ Sen chiraghdanning yette chirighini yasighin; chiraghlr udulgha yoruq chüshürelishi üçün üsti terepke ornitilsun. ³⁸ Uning pilik qaychiliri bilen küldanliri sap altundin yasalsun.

³⁹ Chiraghdan we uning barliq eswabliri bir talant sap altundin yasalsun..⁴⁰ Sanga taghda ayan qilinghan nusxa boyiche bularni éhtiyat bilen yasighin..

Ibadet chédiri — yopuqliri

26¹ Muqeddes chédirni on parche yopuqtin yasatqin; yopuqlar népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiqlar arilashiturulup ishlensun; uninggha kérublarning süritini chéwer qollargha nepis qilip keshtilep chiqarghuzghin..² Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kenglik töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte bolsun. ³ Yopuqlarning beshi bir-birige ulansun, qalghan besh yopuqmu hem bir-birige ulansun. ⁴ Sen ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha bir teripige renggi kök izme qadighin, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu hem shundaq qilghin. ⁵ Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadighin. Izmiler bir-birige udulmu'udul bolsun.

⁶ Muqeddes chédir bir pütün bolsun üçün altundin ellik ilghu yasap, ikki chong parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturghin.

⁷ Muqeddes chédirni yépisish üçün öchke tiwitidin yopuqlarni yasighin; yopuqtin on bir parche

25:30 «teqdim nanlar» — ibranii tilida «huzuri nanlar» («Xudaning huzuridiki nanlar»). Adette jemi on ikki parche nan qoyulatti. Bu Israilarning on ikki qebilisige wekillik qilatti. Israil kahniliri nanlarni tizip qoyush arqiliq, özlirining emgek méwilirini Perwerdigargha atashni xalaydighanliqini, bu arqiliq özliri érishken mol hosulning Perwerdigarning ata qilghanliqini étirap qilishni bildürüsh idi («Law.» 24:5-6).

25:31 «chiraghdanning... qedeqliri, ghunche we chécheqliri» — bular chiraghdangha chiqirilghan shu xil nusxalarni körsitidu. 32-40-ayetler we munasiwetlik sxémini körüng.

25:31 Mis. 37:17

25:34 «gholidin» — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng.

25:39 «bir talant altun» — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin.

25:40 Ros. 7:44; Ibr. 8:5

26:1 Mis. 36:8

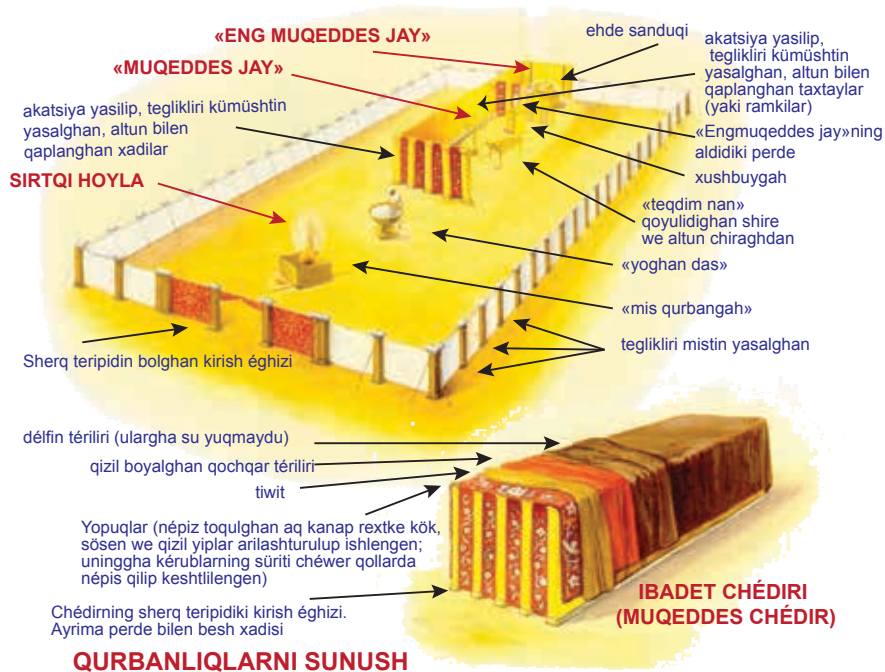
«Misirdin chiqish»

yasighin...⁸ Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliklari töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte bolsun. ⁹ Yopuqlarning beshini ulap bir qilib, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qilib, altinchi yopuqni ikki qat qilib, chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin...

26:7 Mis. 36:14

26:9 «chédirning aldi teripige sanggilitip qoyghin» — yaki «chédirning keynige qayrip qoyghin». Munasiwetlik sxémini köring.

MUQEDDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

¹⁰ Sen birinchi ulap chiqilgan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilgan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadighin. ¹¹ Sen hem mis-tin ellik ilg'u yasap, chédir bir pütün bolsun üçün ularni izmilerge ötküzüp ikki chong par-chini ulap qoyghin. ¹² Lékin yopuqning chédirning keynidin éship qalghan qismi, yeni éship qalghan yérim parchisi chédirning keyni teripide sanggilap tursun. ¹³ Chédir yopuqlirining chédirning boyidin artuq qismi, yeni u teripidin bir gez, bu teripidin bir gez, chédirning ikki teripidin sanggilap, uni toluq yapsun.

¹⁴ Buningdin bashqa, chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapqin, andin uning üstidinmu délfín térisidin yasalghan yene bir yopuqni qaplighin.

¹⁵ Muqeddes chédirning tik taxtaylrini akatsiye yaghichidin yasap tikligin. ¹⁶ Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliki bir yérim gez bolsun. ¹⁷ Herbir taxtayning ikkidin turumi bolsun, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétilsun; chédirning barliq taxtaylrini shundaq yasighin.

¹⁸ Chédirning taxtaylrini shundaq yasighin; yigirmisini jenub terepke tikligin; ¹⁹ bu yigirme tax-tayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasighin; bir taxtayning astidiki ikki turumi üçün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçün ikkidin teglik yasighin. ²⁰ Shuningdek chédirning udul teripide, yeni shimal teripide yigirme taxtay bolsun; ²¹ bularning qiriq tegliki kümüshtin bolsun; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlasht-urulsun. ²² Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtay yasap tikligin. ²³ Chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtay yasap ornatqin. ²⁴ Bu bulung taxtayliri astidin üstigi-che ikki qat qilinip taxtaylarni özara chétishtursun, üsti bir halqigha békitilsun. Her ikkisi shun-da-q qilinip, ikki bulunggha tiklensun. ²⁵ Arqa terepte sekkiz taxtay bolidu, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliki bolidu; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bolidu.

²⁶ Buningdin bashqa sen akatsiye yaghichidin baldaq yasighin; chédirning bu teripidiki tax-taylarga besh baldaqni, ²⁷ chédirning u teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarga besh baldaqni yasighin. ²⁸ Taxtaylar-ni otturisidiki ottura baldaq bu tereptin u terepke yétidighan bolsun.

²⁹ Taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzüldighan halqilarni altundin yasap, baldaq-larni altun bilen qaplighin. ³⁰ Chédirni sanga taghda ayan qilinghan nusxa boyiche yasap tik-ligin.

³¹ Sen népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yi-plar arilashturulup ishlengen bir perde yasighin; uni chéwer qollar kérublarning süritini nepis qilip chühürüp keshtilep chiqsun.

³² Uni akatsiye yaghichidin yasalghan töt xadigha ésip qoyghin. Bu xadilar altun bilen qaplansun, herbirining altun ilmiki bolsun; xadilar kümüshtin yasalghan töt teglikke ornitilsun. ³³ Perde chédir yopuqidiki ilmeklerge ésilip sanggilitip qoyulsun; andin höküm-guwahliq sanduqini shu yerge keltürüp, perdining ichige élip kirgin. Shuning bilen perde siler üçün muqeddes jay bilen eng muqeddes jayning otturisidiki bir ayrima perde bolsun. ³⁴ Andin sen «kafaret texti»ni eng muqeddes jaydiki höküm-guwahliq sanduqining üstige qoyghin.

26:13 «chédirning ikki teripidin sanggilap, uni toluq yapsun» — kanap rexttin (kendir rexttin) qilinghan ichidiki yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez bolghachqa, chédirning ikki teripige toluq yetmeytti; yopuq bilen yerning ariliqida bir gez ariliq qalatti. Öchke tiwitidin qilinghan yopuqning uzunluqi ottuz gez bolghachqa, chédirni toluq yapatti. Chédirning sxémilirini köring (we munasiwetlik sxémini köring).

26:24 «...taxtayliri ... ikki qat qilinip taxtaylarni özara chétishtursun» — bulung taxtaylirining qaysi shekilde ikenlikige birnéme déyish tes. Héch bolmighanda ular keynidiki taxtaylar hem yandiki taxtaylarni bir-birige tutashturush rolini oynishi kerek; bizningche bulung taxtayliri yénidiki taxtaylarga turumli bilén chétilishi kerek (17-ayetni köring). Bezi alimlarning pikriché bulung taxtayliri otturisidin égilip, «üch burjeklik sizghuch shekli»de (yeni «L» sheklide) qilinghan bolushi mumkin. Munasiwetlik sxémini köring.

26:30 Mis. 25:9,40; Ros. 7:44; Ibr. 8:5

26:31 Mis. 36:35

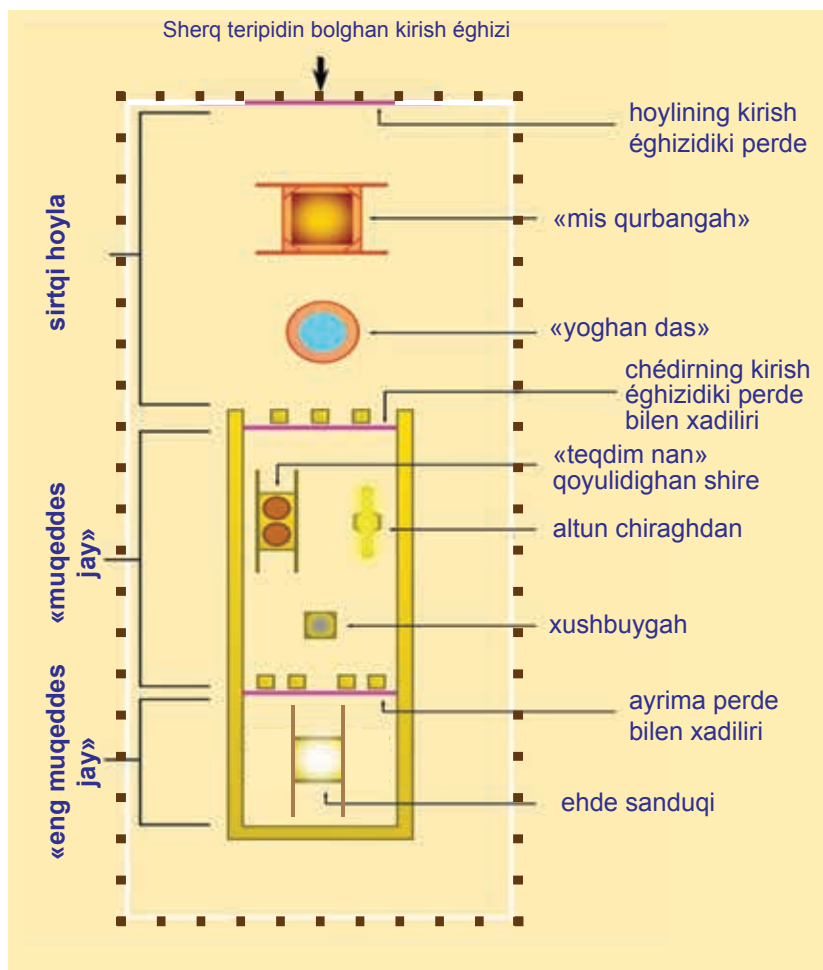
«Misirdin chiqish»

³⁵ Shire bolsa perding téshigha orunlashturulsun; chiraghdanni shirening uduligha, chédirning jenub teripige qoyghin; shireni shimal teripige qoyghin.

³⁶ Buningdin bashqa sen chédirning kirish éghizigha népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup ishlengen bir perde yasighin; u keshtichi teripidin keshtilensun... ³⁷ Bu perde üçün akatsiye yaghighidin besh xada yasap, ularni altun bilen qaplighin; herbirining altun ilmiki bolsun; ularning tégige besh dane teglikni mistin quyup teyyarlatqin.

26:36 Mis. 36:37

IBADET CHÉDIRI (MUQEDDES CHÉDIR) («Misirdin chiqish» 25-31, 35-40-bab)

Qurbangah

27¹ Sen qurbangahni akatsiye yaghichidin yasighin. Qurbangah töt chasa bolsun; uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égzikliki üç gez qilinsun..² Uning töt burjikige qoyulidighan münggüzilirini yasighin; münggüziliri qurbangah bilen bir gewde qilinsun. Qurbangahni mis bilen qaplighin..³ Qurbangahning yagh we külini élishqa daslarni yasighin; uninggha xas bolghan gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni we otdanlarnimu yasighin; uning barliq eswablarini yasashqa mis ishletkin..⁴ Qurbangah üçhün mistin bir shala yasighin; shalaning töt burjikige töt mis halqa yasap békitip qoyghin..⁵ Shalani qurbangahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qilghin, shundaqta shala qurbangahning del otturida bolidu..⁶ Qurbangahqa ikki baldaq yasighin; ular akatsiye yaghichidin bolsun, ularni mis bilen qaplighin..⁷ Qurbangahni kötürgende, baldaqlar uning ikki yénida bolushi üçhün, ularni halqilargha ötküzüp qoyghin..⁸ Qurbangahni taxtaylardin yasighin, ichi bosh bolsun; u taghda sanga ayan qilinghan nusxa boyiche hünernerwenler teyyar qilsun.

Ibadet chédirining hoylisi

⁹ Muqeddes chédirning hoylisinimu yasighin. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yüzlengen teripige népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni toqughin; shu teripining uzunluqi yüz gez bolsun..¹⁰ Perdilerni éshishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun..

¹¹ Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yüz gez kélidighan perde bolsun. Perdilerni éshishqa yigirme xada yasalsun; ularning tégige qoyushqa yigirme mis teglik yasalsun; xadilarning ilmiki bilen baldaqlar bolsa kümüshtin yasalsun.

¹² Hoylining gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bolsun; uning on xadisi we on tegliki bolsun.

¹³ Hoylining sherq teripi, yeni kün chiqishqa yüzlengen teripining kengliki ellik gez bolsun.

¹⁴ Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun..¹⁵ Yene bir teripide on besh gez kélidighan perde bolsun; uning üç xadisi bilen üç tegliki bolsun..¹⁶ Hoylining kirish éghizigha yigirme gez kélidighan bir perde qoyulsun; perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiplar arilashturulup, keshtichi teripidin keshtilensun. Uning töt xadisi bilen töt tegliki bolsun.

¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilar kümüshtin yasalghan baldaqlar bilen bir-birige chétilsun; ularning ilmekliri kümüshtin, teglikliri mistin yasalsun..¹⁸ Hoylining uzunluqi yüz gez, kengliki her ikki teripi ellik gez bolsun; népiz toqulghan aq kanap rexttin ishlengen perdining égzikliki besh gez qilinsun; xadilarning teglikliri mistin yasalsun.

¹⁹ Muqeddes chédirning ish-xizmitide ishilitilidighan barliq eswab-saymanliri hemde barliq miq-qozuqliri, shundaqla hoylining barliq miq-qozuqliri mistin bolsun.

27:1 Mis. 38:1

27:5 «shala» — barliq ayetlerdin qarighanda, shalaning funksiyisi mundaq: (1) qurbangahning otxanisidiki otni kötürüş; (2) shalani kötürgende qurbangahmu teng kötürülüş; shala qurbangahning asti teripige, yene girwekning astigha qoyulghachqa, shalani kötürgende girwekke téripil qurbangahmu teng kötürülett. «Qoshumche söz»imiz hem chédirning sxémilirini körüng (munasiwetlik sxémini körüng).

27:9 Mis. 38:9

27:10 «baldaqlar» — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kötürüş rolini oynaydu (38:17ni körüng).

—«Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler».

«Misirdin chiqish»

Yéniq turidighan chiragh heqqidiki belgilime

²⁰ — Chiraghnig hemishe yéniq turushi üçün, chiraghqa ishlitishke zeytundin soqup chiqirilghan sap mayni qéshingha keltürüşke Israillarni buyrughin. ²¹ Jamaet chédirining ichide, höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining tashqirida Harun we oghulliri her kéchisi etigengiche Perwerdigarning aldida chiraghlarning yéniq turghuzush ishida bolsun. Bu ish dewrdin-dewrgiche Israillargha ebediy bir qanun-belgilime bolsun..

Kahinlarning muqeddes kiyimliri

28 ¹ Sen Israillarning ichidin akang Harun we uning oghullirini öz qéshingha keltürin; ularni, yeni Harun we oghulliri Nadab, Abihu, Eliazar we Itamarlarning Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün yéningha keltürin. ² Akang Harungha hem sherep hem güzellik üçün muqeddes kiyimlarni teyyarlighin. ³ Harunning Manga muqeddes qilinip, Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün, Men eqil-parasetning rohi bilen qelblirini toldurghan chéwer kishilarning herbirige söz qilip, ularni alahide kiyimlarni tikishke buyrughin. ⁴ Ular tikidighan kiyimler munulardin ibaret: — bir qoshén, bir efod, bir ton, keshtilengen bir xalta könglek, bir selle we bir belwagh. Méning kahinliq xizmitimde bolushi üçün, ular akang Harungha we oghullirigha muqeddes kiyimlarni tiksun..

Efodning layihilinishi

⁵ Uningha altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rext ishlitilsun; ⁶ efodni ular altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerni teyyarlap, chéwer qollargha nepis qilip keshtilitip ishletsun. ⁷ Efodning ikki béshini bir-birge tutashturush üçün ikki dolisida mürilik tasma bolsun. ⁸ Efodning üstidin baghlaidighan, keshtilengen belwagh efod bilen bir pütün qilinsun we uningha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rextin yasalsun. ⁹ Ikki aq héqiqni tépip, ularning üstige Israilning oghullirining namlirini oyduroghin; ¹⁰ ularning namlirining altisi bir yaqutqa oyulsun, qalghan altisi bolsa yene bir yaqutqa oyulsun, hemmisi tughulush ter-tipi boyiche pütülsun. ¹¹ Xuddi yaqut neqishchiliri ishligendek, möhür oyulghandek Israilning oghullirining namlirini ikki yaqutqa oyduroghin; ular altundin yasalgan közlükke békitilsun. ¹² Israilning oghullirigha esletme tash bolsun üçün, ikki yaqutni efodning ikki mürilik tas-misigha qadighuzghin; shundaq bolghanda, Harun Perwerdigarning aldida ularning namlirini esletme süpitide müriliride kötürüp yürüdu. ¹³⁻¹⁴ Buningdin bashqa, sen altundin yene ikki közlük we sap altundin shoynidek éship étilgen ikki zenjir yasatqin; andin éshilme zenjirler közlüklerge békitilsun..

27:20 Law. 24:2

27:21 «Jamaet chédiri» — bu ibadet chédirigha bérilgen bashqa bir nam.

28:1 Ibr. 5:4

28:4 «Efod» we «qoshén» — bular we qatarliqlar toghruluq «Tebirler»ni we munasiwetlik sxémilarni körüng. «Efod» jilitkige oxshaydighan birxil kiyim, «qoshén» kahinning meydisige taqilidighan meyde yanchuq bolup, üstige on ikki qebilige wekillik qilidighan on ikki qimmetlik tash békitilgen.

28:6 Mis. 39:2

28:7 «...ikkidolisi damürlilik tasma bolsun» — munasiwetlik sxémini körüng.

28:8 «Efodning belwéghi» — 5-ayette tilgha élinghan belwagh emes. «Law.» 8:7ni körüng.

28:13-14 «yene ikki közlük» — mushu ikki közlük efodning ikki mürisige békitilgen, 9-12-ayetlerde tilgha élinghan ikki aq héqiq orunlashturulghan közlüklerdur.

Bash kahin xizmette kiydighan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimlar («Misirdin chiqish» 28:4-43)

«Misirdin chiqish»

Qoshénning yasilishi

¹⁵ «Höküm qoshéni»ni chéwer qollargha nepis qilib keshtilitip yasatqin; uni hem efodni ishligen usulda yasighan, altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextin yasighin... ¹⁶ U ikki qat, töt chasa qilinsun; uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich bolsun... ¹⁷ Uning üstige töt qatar qilib göherlerni ornataqin: — birinchi qatargha qizil yaqut, sériq göher we zumret ornitilsun; ¹⁸ ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas ornitilsun; ¹⁹ üçinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts ornitilsun; ²⁰ tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitilsun; bularning hemmisi altun közlük ichige ornitilsun. ²¹ Bu göherler Israilning oghullirining namlirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütülsun.

²² Qoshéngha shoynidek éshilgen sap altundin ikki éshilme zenjir yasighin. ²³ Qoshéngha altundin ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning yuqiriqi ikki burjikige békitkin; ²⁴ andin altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning yuqiriqi ikki burjikidiki halqidin ötküzüp, ²⁵ éshilgen shu zenjirlarning ikki uchini ikki közlükke békitip, közlüklerni efodning ikki mürilik tasmissining aldi qismigha ornataqin. ²⁶ Buningdin bashqa sen altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning asti teripidiki ikki burjikige békitkin; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadalsun... ²⁷ Mundin bashqa sen altundin yene ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmissining aldi töwenki qismigha, yene efodqa ulinidighan jaygha yéqin qilib, keshtilengen belwaghdin égzirek qilib békitkin. ²⁸ Qoshénning efodning keshtilengen belwéghidin yuqiraraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün qoshénning halqisini kök shoyna bilen efodning halqisigha chétip qoyghin.

²⁹ Shundaq qilghanda, Harun muqeddes jaygha kirgende, höküm qoshénini taqighachqa, Israilning oghullirining namlirini esletme süpitide yürikining üstide Perwerdigarning aldida daim kötürüp yürgen bolidu... ³⁰ Harun Perwerdigarning aldigha kirgende, urim bilen tummim uning yüriki üstide bolushi üçün, bularni höküm qoshénining ichige alghin; mushundaq qilghanda, Harun Israillar-gha baghliq hökümlerni hemishe Perwerdigarning huzurida öz yüriki üstide kötürüp yürgen bolidu...

Bash kahin kiyidighan bashqa kiyimler; bash kahinning oghullirining kiyimliri

³¹ Efodning ichidiki tonni pütünley kök renglik qilghin... ³² Tonning bashqa kiyilidighan töshüki del otturisida bolsun; uning yirtilip ketmesliki üçün xuddi bapkar toqughandek, sawutning yaqisigha oxshash chörisige pewaz chiqirilsun... ³³⁻³⁴ Uning étikining chörisige kök, sösün we qizil yiptin anarlarni toqup asqin hemde altun qongghuraqlarni yasap, chörisidiki anarlarning ariqigha birdin ésip qoyghin; tonning étikining pütkül chörisige bir altun qongghuraq, bir anar, yene bir altun qongghuraq, bir anar... békitilsun... ³⁵ Harun xizmet qilghan waqtida shu tonni ki-

28:15 «Höküm qoshéni» — ichidiki «urim we tummim» dégen tashlar arqliq Xudaning melum ish toghrisidiki iradisini yaki hökümini sorash üçün ishlatilgen (30-ayetni körüng).

28:15 Mis. 39:8

28:16 «U ikki qat, töt chasa qilinsun» — démek, yanchuq sheklide.

28:23 «qoshénning yuqiriqi ikki burjikige» — ibraniy tilida «qoshénning ikki béshigha».

28:26 «qoshénning asti teripidiki ikki burjikige» — ibraniy tilida «qoshénning ikki béshigha».

28:29 «qoshén» — qoshén we uning munasiwetlik tepsilatirini körüş üçün munasiwetlik sxémini körüng.

28:30 «urim we tummim» — alahide birxil tashlar. Bu tashlar arqliq Israil xelqi Xudadin yol sorisa bolatti. Hemde ulardin herxil jawab chiqatti; mesilen, «shundaq», «yaq» dégendek. Bezi ehwallarda héchqandaq jawab bermeslikimu mumkin (mesilen, «Hak.» 20:23, «1Sam.» 14:37, 23:2-4, 28:6, «2Sam.» 2:1 qatarliqlarni körüng). «Urim»ning menisi «nurlar», «Tummim»ning menisi «mukemmellik» yaki «mukemmel ishlar» dégenlik; lékin ularning tepsilatiri hazir bizge namelum.

28:31 «Efodning ichidiki ton» — ton efodning ichige kiyilidu (munasiwetlik sxémini körüng).

28:31 Mis. 39:22

28:32 «sawut» — jengchining alahide kiyimi.

28:33-34 «anarlar» — mushu «anarlar» marjandek chongluqta toqulghan bolushi kérek.

ysun; buning bilan Harun Perwerdigarning aldigha barghanda, yeni muqeddes jaygha, Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda uning awazi anglinip turidu-de, u ölümündin aman qalidu.

³⁶ Andin keyin sen sap altundin nepis bir otughatni yasap, uning üstige möhürge neqishlengende: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyghin; ³⁷ uni kök renglik yip bilen sellisige chigkin; u sellining aldi teripige taqalsun; ³⁸ u Harunning péshaniside tursun. Buning bilan Harun Israillarning muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediyeleirige chaplashqan gunahlarni öz üstige élip kötüridu; hediyeleirining Perwerdigarning aldida qobul qilinishi üçün otughat hemishe uning péshanisige taqaqliq tursun.

³⁹ Buningdin bashqa aq kanap rexttin bir könglek toqughin, shuningdek kanap rexttin toqulghan bir selle teyyarlighin; keshtilengen bir belwagh yasighin.

⁴⁰ Harunning oghullirigha xalta könglekleri tikkin; ularghimu belwaghlarni teyyarla, ulargha égiz böklernimu tikkin; bular ulargha hem sherep hem güzellik bolsun. ⁴¹ Bularning hemmisini sen akang Harun we uning oghullirigha kiydürgin; andin ularning Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolushi üçün ularni mesihlep, Manga muqeddes qilip ayrighin.

⁴² Ularning ewretlirining yépiq turushi üçün ulargha kanap rexttin tambal ettürgin; u belidin yotisighiche yépip tursun. ⁴³ Harun we oghulliri jamaet chédirigha kirgende yaki muqeddes jayda xizmette bolush üçün qurbangahqa yéqinlashqanda, ular gunahkar bolup ölüp ketmesliki üçün tambalni kiyiwalsun. Bu uninggha we uningdin keyinki nesilliri üçün ebediy bir belgilime bolsun.

Harun we uning oghullirining kahinliqqa ayrilishi

29 ¹ Ularning Manga muqeddes qilinip, kahinliq xizmitimde bolushi üçün mundaq ishni ada qilishing kérek: — sen bir yash erkeq torpaq bilen ikki qochqarni talla (hemmisi béjirim bolsun). ² hemde pétir nan, zeytun méyi ileshtürülen pétir toqach we zeytun méyi sürülüp mesihlengen pétir hemek nanlarni teyyarla, bularning hemmisini bughday unidin qilghin;

³ nanlarning hemmisini bir séwetke sélip, séwetni, torpaqni we ikki qochqarni bille hediye qilip keltürgin.

⁴ Sen Harun we uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin élip kélip, ularni su bilen yughin; ⁵ andin kiyimlirini élip kélip, Harungha xalta könglek, efod toni we efodni kiydürgin, qoshénni taqighin; andin bélige efodning keshtilengen belwéghini baghlighin.

⁶ Béshigha sellini yögep, sellige muqeddes otughatni taqap qoyghin. ⁷ Andin mesihlesh méyini élip, béshigha quyup uni mesihlighin.

28:35 «Harun ... Perwerdigarning aldigha kirip-chiqqanda qongghuraqlarning awazi anglinip turidu-de, u ölümündin aman qalidu» — qongghuraqlarning awazliri Xudagha bash kahinning Israilgha wekillik qilidighanliqini eslitidu.

28:36 «otughat» — bash kiyimige taqilidighan kichik taxa yaki mensep belgisidin ibaret.

28:36 Mis. 39:30

28:38 «Israillarning muqeddes qilip keltürgen barliq muqeddes hediyeleirige chaplashqan gunahlar» — buning menisi: (1) Israillarning mushu hediye-qurbanliqlarni keltürüshtin meqsiti (Xudaning sözige asasen) gunahini yépishtin ibarettur, shunga hediyeleer gunah bilen munasiwetliktur; (2) Israillar hediye-qurbanliqlirini keltürginde keltürüş usulida diqqetsizlikdin hediyeleer gunahqa chétilip qélishi mumkin yaki hediye keltürgüchining niyetlirige melum yaman gherez chétishliq bolushi mumkin. Biz ikkinchi chüshenchiye mayil.

28:39 «kanap rexttin bir könglek toqughin» — yaki «kanap rexttin alichipar bir xalta könglek tikkin». «keshtilengen bir belwagh yasighin» — bu belwagh efodningki emes. «Law.» 8:7ni körüng.

28:41 «Méning aldimda kahinliq xizmitimde bolush» — bu ayettiki «aldimda kahinliq xizmitimde bolush» ibranii tilida «qolgha tutquzush» yaki «qolgha bérish» dégen söz bilen ipadiliniidu. Kahinliq wezipisi asasen Xudaning qurbanliqlirini öz qoligha élish bilen bashlinatti; shunga ular qoligha héchqandaq bashqa ishlarni élishigha bolmaytti.

28:43 «jamaet chédirigha kirgende» — mushu yerde chédirining hoyslisigha kirishni körsitidu.

29:1 Law. 8:2; 9:2

29:2 «toqach» — ibranii tilida bu söz yaki halqisiman yaki chekküch bilen téshilgen birxil nanlarni körsitidu.

29:5 «efod toni» — tonning efod bilen zich munasiwéti bolghachqa, bezi yerlerde «efod toni» déyilidu.

29:7 Mis. 30:25

⁸ Andin sen uning oghullirini élip kélip, ulargha xalta köngleklarni kiydürgin; ⁹ ulargha, yeni Harun we uning oghullirigha belwaghlarni baghlap, éviz böklarni kiydürgin. Shuning bilen ebediy belgilime boyiche, kahinliq xizmiti ularningki bolidu; shundaq qilip, sen Harun bilen uning oghullirini Xudagha muqeddes qilip ayrip teyinligin.

¹⁰ — Sen torpaqni jamaet chédirining aldigha élip kelgin; élip kelginginde Harun bilen uning oghulliri qollirini torpaqning béshigha qoysun. ¹¹ Andin sen bu torpaqni Perwerdigarning aldida, jamaet chédirining kirish éghizining yénida boghuzlighin; ¹² torpaqning qénidin élip barmiqing bilen uni qurbangahning münggüzlirige sürüp, qalghan qanning hemmisini qurbangahning tüwige töküp quyghin. ¹³ Ich qarnini yögep turghan barliq mayni, shundaqla jigerining üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni ajritip bularni qurbangahta köydürgin. ¹⁴ Torpaqning göshi, térisi we tézikini bolsa chédirgahning sirtigha élip chiqip, otta köydürüwetkin; bu gunah qurbanliqi bolidu.

¹⁵ Andin sen qochqarlarning birini élip kelgin; Harun bilen uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun; ¹⁶ andin sen bu qochqarni boghuzlap, uning qénidin qurbangahning üsti qismining etrapigha sepin. ¹⁷ Qochqarni parchilap, uning ich qarni bilen pachaqlirini yuyup, ularni gösh parchiliri we bashning üstige qoyup, ¹⁸ pütün qochqarni qurbangahta köydürgin. Bu Perwerdigargha atalghan köydürme qurbanliq — ot arqiliq sunulidighan, Perwerdigargha xushbuy yetküzidighan hediye bolidu. ¹⁹ Kéyin sen ikkinchi qochqarni élip kelgin; Harun we uning oghulliri qollirini qochqarning béshigha qoysun. ²⁰ Andin bu qochqarni boghuzlap qénidin élip, Harunning ong quliqining yumshiqigha, uning oghullirining ong quliqining yumshiqigha, ularning ong qollirining chong barmiqi bilen ong putlirining chong barmiqigha sürkep qoyghin, qalghan qanni qurbangahning üsti qismining etrapigha sepin. ²¹ Andin qurbangah üstidiki qandin we mesihlesh méyidin élip, Harunning üstige, uning kiyimlirige, shuningdek uning oghullirining üstige we ularning kiyimlirigimu sepin. Shundaq qilip u we uning kiyimliri, uning oghulliri we ularning kiyimlirimu uning bilen teng Xudagha atap muqeddes qilinghan bolidu.

²² Andin sen qochqarning méyi, quyruq méyi, ich qarnini yögep turghan barliq may, jigerining üstidiki chawa may, ikki börek we ularning üstidiki mayni chiqar hemde ong arqa putini alghin — (chünki bu qochqar kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqardur) — ²³ — buningdin bashqa sen Perwerdigarning aldida qoyulghan pétir nan séwitidin bir girdini, zeytun méyi ilishtürülgen pétir toqachtin birni we pétir hemek nandin birni élip, ²⁴ bularning hemmisini Harunning qollirigha we uning oghullirining qollirigha qoyup, ularni «pulangatma hediye» süpitide Perwerdigarning aldida pulangatquzghin. ²⁵ Andin sen bularni ularning qolliridin tapshurup élip, Perwerdigarning aldida xushbuy chiqarsun dep, qurbangahtiki köydürme qurbanliqning üstide qoyup köydürgin. Bu ot arqiliq Perwerdigargha sunulghan hediye bolidu.

²⁶ Sen Harunni kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning töshini élip «pulangatma hediye» süpitide Perwerdigarning huzurida pulangatqin; bu séning ülüshüng bolidu.

²⁷ Shuningdek, sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarning «pulangatma hediye» süpitide pulanglitilghan töshi bilen «kötürme hediye» süpitide éviz kötürüp pulangli-

29:10 «qollirini torpaqning béshigha qoysun — Tewrat we Injil dewridimu «qollarni bashqa qoyush» qol qoyghuchilarning qol qoyulghuchi bilen bir terepte turidighanliqi yaki uning ornida bolidighanliqini bildüridu. Mushu yerde Harun we oghullirining «qollirini bashqa qoyush»i «biz mushu qurbanliqqa oxshash Xudagha mutleq atalghanmiz» dégenini bildürmekchi bolidu.

29:10 Law. 1:3

29:14 Law. 4:12; Ibr. 13:11

29:16 Ibr. 9:12,19

29:20 «quliqining yumshiqigha» — yaki «quliqining uchigha».

29:26 «pulangatma hediye» — Perwerdigarning aldida éviz kötürüp alahide pulangatqan hediye. «Pulangatma hediye» adette barliq kahinlarga tewe bolidu.

tilghan arqa putini, yeni Harun we uning oghullirigha béghishlanghan shu ülüshlerni «muqeddes» dep ayrip békitkin..²⁸ Shuning bilen bu nersiler ebediy belgilime boyiche Israillar teripidin Harun we oghullirigha béghishlanghan nésiwe bolidu; chünki u kötürme hediyeur. Bular Israillar teripidin sunulidighan inaqliq qurbanliqliridin ayrip chiqilip, ularning Perwerdigargha atap «égiz kötürgen hediye»si hésablinip, «kötürme hediye» bolidu..

²⁹ Harunning muqeddes kiyimlirige kéyin oghulliri warisliq qilidu. Ular mesihlinip, kahinliqqa teyinlengende shu kiyimlerni kiysun..³⁰ Oghullirining qaysisi uning ornini bésip kahin bolsa, jamaet chédirigha kirip muqeddes jayning ichide xizmetke kirishkende, bu kiyimlerni uda yette kün kiyip yursun.

³¹ Sen kahinliqqa tiklesh qurbanliqigha atalghan qochqarni élip, uning göshini muqeddes jayda pishurghin;..³² andin Harun we oghulliri qochqarning göshi bilen séwettiki nanlarni jamaet chédirining kirish éghizida yésun;..³³ ular özlirining kahinliqqa teyinlinishide Xudagha atap muqeddes qilinghanda kafaretke ishlitilgen nersilerni yésun, lékin bular muqeddes bolghachqa, yat kishi buningdin héchnémini yémisun..³⁴ Eger kahinliqqa tiklesh qurbanliq göshidin yaki nandin etige azraq éship qalsa, éship qalghanni otta köydürüwet; bular muqeddes bolghachqa, héchkim uningdin yése bolmaydu.

³⁵ Sen shu teriqide Harun we uning oghulliri toghrisida buyrughinimning hemmisini beja keltürüp, uda yette küngiche ularni kahinliqqa tiklesh wezipisini ada qilghin..³⁶ Her küni kafaret qilinishqa gunah qurbanliq süpitide bir torpaqni sunghin. Qurbangahning özi gunahdin pak qilishqa uning üçünmu kafaret keltürgin, muqeddes qilinsun dep, uni zeytun méyi bilen mesihligin..³⁷ Yette küngiche sen qurbangah üçün kafaret keltürüp, uni muqeddes qilghin. Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu..

Kündilik qurbanliq toghrisida

³⁸ Mana, qurbangahta hemishe sunidighanliring munular: — her küni bir yashliq ikki qoza qurbanliq qilinsun..³⁹ Birini etigende, yene birini gugumda qurbanliq qilip sunghin..⁴⁰ Birinchi qoza bilen birge zeytun méyidin bir hinning töttin biri ileshtürülgen bughday unidin efahning ondin biri we yene sharab hediyesi süpitide töttin bir hin sharab qushup sunulsun..⁴¹ Ikkinchi qozini gugumda sunghin; uni etigenlik qurbanliqningkidek, xushbuy bolushi üçün ot arqiliq Perwerdigargha atalghan qurbanliq süpitide ashliq hediye we sharab hediye bilen qoshup sunghin..⁴² Shu teriqide bu köydürme qurbanliq nesildin-nesilge jamaet chédirining kirish éghizida Perwerdigarning huzurida ötküzülüp daimliq qurbanliq bolsun; Men Perwerdigar shu yerde siler bilen körüşüp, sen bilen sözlishimen..⁴³ Shuningdek Men shu yerde Israillar

29:27 «kötürme hediye» — kahin yaki hediye sunghan kishi Perwerdigarning aldigha ikki qollap alahide égiz kötürüp atighan hediye. «kötürme hediye» adette qurbanliqqa mes'ul kahingha tewe bolidu.

29:28 Law. 7:31,34; 10:14

29:31 «muqeddes jay» — mushu yerde ibadet chédirning hoylisini körsitidu («Law.» 8:31ni körüng). «pishurghin» — yaki «qaynatqin».

29:32 Law. 8:31; 24:9

29:33 «yat kishi» — mushu yerde kahin bolmighan kishini körsitidu.

29:33 Law. 10:14; Mat. 12:4

29:37 «Buning bilen u «eng muqeddes nersilerning biri» hésablinidu; uninggha tegken hemme nerse muqeddes hésablinidu» — muqeddes chédiridiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölünidu. «Eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng). Adette shundaq qilghan kishiler ölümgé mehkum qilinishi kérek idi; lékin panah izdigenler qurbangahning münggüzilirini tutsa bolatti («1Pad.» 1:50ni körüng).

29:38 Chöl. 28:3

29:39 «gugumda» — ibranıy tilida «ikki kech ariliqida» dégen söz bilen ipadilinidu — démek, kün pétiwatqan chaghdin qarangghu chüshküche bolghan ariliqtiki waqıt.

29:40 «bir efah» — texminen 2 küre yaki 22 litr. Bir hin texminen 3.6 litr.

«Misirdin chiqish»

bilen uchrishimen, shuning bilan u jay Méning shan-sheripim bilen muqeddes qilinidu. ⁴⁴ Men jamaet chédiri bilen qurbangahni Özümge atap muqeddes qilimen; Harun we uning oghullirini Özümge kahinliq xizmette bolushqa ayrip muqeddes qilimen. ⁴⁵ Shundaq qilib Men Israil-larning arisida makan qilib, ularning Xudasi bolimen. ⁴⁶ U waqitta ular Méning ularning arisida makan qilishim üçün ularni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudasi Perwerdigar ikenlikimni bilidu; Men ularning Xudasi Perwerdigardurmen.

29:45 Mis. 25:8; Law. 26:12; Zeb. 78:60; Zek. 2:14; 2Kor. 6:16; Weh. 21:3

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

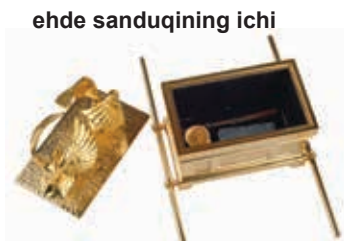
«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

Xushbuygah

30¹ Sen yene xushbuy yandurush üçhün bir xushbuygahni yasatqin; uni akatsiye yaghichidin teyyarlighin..² U töt chasa, uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, évizliki ikki gez bolsun. Uning töt burjikidiki münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasalsun..³ Sen uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlerini sap altun bilen qaplatqin; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqarghin..⁴ Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitkin; ularni ikki yénigha udulmu'udul békitkin. Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélish üçhün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturghin..⁵ Baldaqirini akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplighin.

⁶ Xushbuygahni höküm-guwahliq sanduqining udulidiki perdining sirtigha, yeni Men sen bilen körishidighan jay bolghan höküm-guwahliq sanduqining üstidiki kafaret textining uduligha qoyghin.

⁷ Harun shuning üstide ésil xushbuy etirni yandursun; her küni etigenliki chiraghlarni perligili kelgende, xushbuyarlarni yandursun..⁸ Shuningdek Harun gugumda chiraghlarni tizip yaqqanda, xushbuy yandursun. Shundaq qilip Perwerdigarning aldida nesildin-nesilge xushbuy hemishe öchürülmey yéniq bolidu..

⁹ Siler uning üstide ne héchqandaq gheyriy xushbuy yandurmanglar, ne köydürme qurbanliq ne ashliq hediye sunmanglar, shundaqla uning üstige héchqandaq sharab hediyeini tökmeng-lar.

¹⁰ Her yilda Harun bir qétim xushbuygahning münggüzliirige kafaret keltürsun; her qétim kafaret keltüridighan gunah qurbanliqining qéni bilen uning üçhün kafaret keltürsun. Nesildin-nesilge shundaq qilinglar; bu xushbuygah Perwerdigargha «eng muqeddes» hésablinidighan nersilerning qataridindur.

Sanaqtin ötküzülgende tapshurulidighan kafaret puli

¹¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹² Sen Israillarning sanini éniqlash üçhün ularni sanighiningda, ularning sanilishi wejedin arisigha balayi'apet kelmesliki üçhün, ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üçhün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun..¹³ Royxetke élinip, sanaqtin ötkenlerning hemmisi bérishi kérek bolghini shuki, herbiri muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel bersun (bir shekel yigirme gerahqa barawer kélidu). Bu yérim shekel Perwerdigargha «kötürme hediye» bolidu..¹⁴ Royxetke élinip, sanaqtin ötkenler, yeni yigirme yash yaki uningdin chonglarning herbiri Perwerdigargha shu «kötürme hediye»ni bersun..¹⁵ Öz jéninglarga kafaret keltürish üçhün Perwerdigargha kötürme hediye bergininglarda bay kishi yérim shekel-

30:1 «Xushbuygah» — munasiwetlik sxémini körüng.

30:1 Mis. 37:25

30:4 «ikki yénigha» — yaki «ikki burjikige». Munasiwetlik sxémini körüng.

30:7 1Sam. 3:3

30:8 «gugumda» — 12:7diki izahatni körüng. «chiraghlarni tizip yaqqanda» — chiraghlar daim yéniq turidu, asasen öchürülmeydu (27:20, «Law.» 24:2ni körüng). Mushu söz belkim chiraghdanning üstidiki yette qedehni bir-birlep chüshürüp, zeytun méyini quyup andin qaytidin yandurushni bildürishi mumkin.

30:12 «ularni sanighiningda herbir adem öz jéni üçhün Perwerdigargha kafaret puli tapshursun» — Némishqa sanaqtin ötküzülüş wejedin kafaret keltürüshi kérek? Xelqning sanini éniqlashtin ikki xil gunah peyda bolushi mumkin: (1) Israil xelqi özlirining köplükini bilip, tekebburliship kétishi mumkin; (2) qiyinchiliqqa duch kelgende, ular Xudagha tayanmay, belki öz küch-quдрitige tayinishi mumkin idi. Israillardin bu pulni élish ulargha özlirining gunahliq tebiiti toghruluq agahlандurushtin ibret idi; derweqe bu pul muqeddes chédirda ulargha kafaret keltürüshke kahnilar terepidin ötküzüldighan xizmette ishليتetti (16-ayet).

—Xudaning buyruqi bolmisa xelqni sanaqtin ötküzüshke qet'iy bolmaytti (mesilen, «1Tar.» 21:1-5ni körüng).

30:12 Chöl. 1:2

30:13 «muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche» — «shekel» kümüshning ölchimi bolup, adette 11.4 gramgha barawer bolushi mumkin. «Muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki» shübhisizki, pütkül el üçhün özgörmes ölchem bolsun dep, muqeddes jayda saqlanghan muqim békitilgen birneche xil ölchem birliki bolsa kérek.

30:13 Law. 27:25; Chöl. 3:47; Ez. 45:12

«Misirdin chiqish»

din artuq bermisun, kembeghel kishimu yérim shekeldin kem bermisun. ¹⁶ Sen Israillardin shu kafaret pulini tapshurup élip, jamaet chédirining xizmitige béghishlap ishletkin; u pul Israil-largha Perwerdigarning huzurida esletme süpitide jéninglarga kafaret keltüridighan bolidu..

Yuyunush dési, yeni «paklinish dési»

¹⁷ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

¹⁸ Sen yuyunushqa ishlitishke mistin yoghan bir das we uninggha mistin bir teglik yasatqin; uni jamaet chédiri bilen qurbangahning otturisiqha orunlashturup, ichige su toshsturup qoyghin.

¹⁹ Harun bilen uning oghulliri uningdiki su bilen put-qollirini yusun. ²⁰ Ular jamaet chédirigha kirgende ölmesliki üçhün su bilen özini yuyushi kérek; ular xizmet qilish üçhün, qurbangahqa yéqin bérıp Perwerdigargha ot arqiliq atilidighan qurbanliq sunmaqchi bolghinidimu, shundaq qilsun. ²¹ Ular ölmesliki üçhün put-qollirini yusun; bu ish ulargha, yeni özi we uning nesil-liri üçhün ewladtin ewladqiche ebediy bir belgilime bolidu.

Muqeddes may teyyarlash yoli

²² Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

²³ Sen hemmidin ésil xushbuy dora-dermeklerdin teyyarla, yeni murmekki suyuqluqidin besh yüz shekel, darchindin ikki yüz ellik shekel, égirdin ikki yüz ellik shekel, ²⁴ qowzaqdarchin-din besh yüz shekel élip (bu ölchemler muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bolsun) we zeytun méyidinmu bir hin teyyarla; ²⁵ bu dora-dermekler bilen mesih qilish üçhün bir muqeddes may — etirchi chiqarghandek bir xushbuy may chiqarghuzghin. Bu «muqeddes mesihlesh méyi» bolidu.

²⁶ Sen uning bilen jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini, ²⁷ shire we uning barliq qacha-quchilirini, chiraghdan we uning eswablrini, xushbuygahni, ²⁸ köydürme qurbanliq qurbang-ahi we uning eswablrini, yuyunush dési we uning teglikini mesihligin; ²⁹ sen shu tarzde ularni «eng muqeddes nersiler» qatarida muqeddes qilghin. Ulargha tegken herqandaq nersimu «muqeddes» hésablinidu..

³⁰ Harun bilen uning oghullirini bolsa Manga kahinliq xizmette bolushi üçhün mesihlep muqed-des qilghin. ³¹ Israillargha söz qilip mundaq éytqin: — Bu may ewladtin ewladqiche Manga atalghan muqeddes mesihlesh méyi bolidu.

³² Uni ademning bedinige quysa bolmaydu; shuningdek uninggha oxshaydighan yaki terkibi oxshishidighan héchqandaq maylarni yasimanglar. U muqeddes bolghini üçhün silergimu muqeddes bolushi kérek. ³³ Kimki terkibi shuninggha oxshaydighan may tengshise, yaki uni élip yat birsige sürse, u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu..

30:16 Mis. 38:25

30:23 «500 shekel» — texminen 6 kilogram.

30:24 «bir hin» — texminen 3.6 litr.

30:29 «eng muqeddes nersiler» we «muqeddes» — muqeddes chédiridiki barliq jabduqlar «eng muqeddes» we «muqeddes» dep bölünidu. «eng muqeddes» bolghanlarga tegkenler shu munasiwet bilen alahide «Xudaningki» dep hésablinatti (30:29, «Law.» 6:18, 27, «Ez.» 46:20nimu körüng).

30:32 «ademning bedinige» — ibraniy tilida «ademning etlirige». «muqeddes mesihlesh méyi ademning bedinige quysa bolmaydu» — bezi alimlar buni «kahinlardin bashqilargha quysa bolmaydu» dep chüshinidu. Lékin «Zebur» 132:2ge qarighanda, mesihlesh méyi kahinlarni mesihlep quyulghanda ularning bedinige tegmey, belki bash kiyimidin éqip saqaldin ötüp kiyim-kécheqlirige chüshetti.

30:33 «Kimki... yat birsige sürse,...» — démek, kahinlardin bashqilarning üstige. «u öz xelqi arisidin üzüp tashlinidu» — 19:12diki izahatni körüng.

«Misirdin chiqish»

Kushbuy yasash usuli

³⁴ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: —

Sen kushbuy dora-dermekler, yeni kushbuy yélim, déngiz qululisi méyi, aq déwirqay we sap mestiki teyyarlighin. Bularning hemmisi oxshash miqdarda bolsun; ³⁵ Xuddi etirchi may chiqarghangha oxshash, ularni tengshep kushbuy yasighin; u tuzlanghan, sap we muqeddes puraqliq etir bolidu. ³⁶ Sen uningdin azraq élip, talqandek obdan ézip, jamaet chédiridiki höküm-guwahliq sanduqining uduligha, yeni Men siler bilen körüshidighan jayning aldigha qoyghin. Bu silerge Perwerdigargha atalghan «eng muqeddes nersiler» qatarida hésablansun.

³⁷ Siler yasighan bu kushbuyning rétsépi bilen özünglarchimu oxshash bir kushbuyini yasialsanglar bolmaydu. U sanga nisbeten éytqanda Perwerdigargha xas qilinghan muqeddes bolidu. ³⁸ Kimiki uning puriqini purap huzurlinish üçün uninggha oxshap kétidighan herqandaq bir kushbuyini yasasa, u öz xelqi arisidin üzüp tashlansun.

Ibadet jayini yasighuchi ustilarning tallinishi

31 ¹ Perwerdigar Xuda Musagha mundaq dédi: —

² Mana, Men Özüm Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, urining oggli Bezalelni ismini atap chaqirdim; ³ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilip, ⁴ türlük-türlük hünerlerni qilalaydighan, yeni altun, kümüş we mis ishlini qilalaydighan, ⁵ yaqutlarni késip-oyalaydighan, ularni zinnet buyumlirigha ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, her-xil hüner ishlini qamlashturalaydighan qildim.

⁶ Shuningdek mana, Men yene Dan qebilisidin Ahisamaqning oggli Oholiyabni uninggha yademchilikke teyinlidim, shundaqla Men sanga buyrughan hemme nersilerni yasisun dep, barliq pem-parasetlik kishikerning könglige téximu eqil-paraset ata qildim; ⁷ shuning bilen ular jamaet chédirini, höküm-guwahliq sanduqini, uning üstidiki kafaret textini, chédirining hemme eswablini, ⁸ shire bilen uning qacha-quchilirini, sap altundin yasilidighan chiraghdan bilen uning barliq eswablini, kushbuygahni, ⁹ köydürme qurbanliq qurbangahi bilen uning barliq eswablini, yuyush dési bilen uning teglikini yasialaydighan, ¹⁰ xizmet kiyimliri, yeni kahinliq xizmitide kiylidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimliri we uning oghullirining kahinliq kiyimlirini toquyalaydighan, ¹¹ mesihlesh méyi we muqeddes jaygha teyyarlinidighan ésil dora-dermeklerdin kushbuyini yasialaydighan boldi. Men sanga emr qilghinim boyiche ular barliq ishni beja keltüridu.

Shabat küni, yeni «dem élish küni»ni tutush kérek

¹² Perwerdigar Musagha emr qilip mundaq dédi: —

¹³ Sen Israilargha emr qilip ulargha: — «Siler Méning shabat künlirimni choqum tutunglar; chünki bular silerning özünglarni pak-muqeddes qilghuchining Men Perwerdigar ikenlikini bilishinglar üçün Men bilen silerning otturanglardiki bir nishane-belge bolidu. ¹⁴ Shabat küni silerge muqeddes qilip békitilgini üçün, uni tutunglar; kimki uni buzsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu; berheq, kimki u künde herqandaq ishni qilsa, öz xelqi arisidin üzüp tash-

30:34 «déngiz qululisi méyi» — yaki «oniqa» yaki namelum birxil ösümlükning yélimi. «aq déwirqay» — yaki «galbanum». Buning puriqi achchiq bolsimu, dorilargha ileshtürülgende ularning köyüş waqtini uzartidu we ularni téximu kush puraqliq qilidu.

31:2 «ismini atap chaqirdim» — mushu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üçün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni köring.

— «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida».

31:2 Mis. 35:30; 1Tar. 2:20

31:10 «xizmet kiyimliri» — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri».

lansun..¹⁵ Alte kün ichide ish qilinsun; lékin yettinchi küni Perwerdigargha atalghan muqedes kün bolup, aram alidighan shabat küni bolidu; kimki shabat künide birer ish qilsa, ölüm jazasigha tartilmisa bolmaydu.¹⁶ Israillar shabat künini tutushi kérek; ular ebediy ehde süpiti-de uni ewladtin ewladqiche tutsun.¹⁷ Bu Men bilen Israillarning otturısında ebediy bir nishane-belge bolidu; chünki Perwerdigar alte kün ichide asman bilen zéminni yaritip, yettinchi künide aram élip rahet tapqanidi», — dégin..

¹⁸ Xuda Sinay téghida Musagha bu sözlerni qilip bolghandin kéyin, ikki höküm-guwahliq taxtiyini uninggha tapshurdi. Taxtaylar tashtin bolup, sözler Xudaning barmiqi bilen ulargha pütülgenidi..

Altun Mozaygha choqunush gunahi

32¹ Xelq Musaning taghdin chüshmey hayal bolup qalghinini körüp, Harunning qéshigha yighilip uninggha: — Sen qopup, bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilah yasap bergin! Chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen héliqi kishige néme bolup ketkenlikini bilmeymiz, — déyishti..

² Harun ulargha: — Xotunliringlar bilen oghul-qizliringlarning qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip, méning qéshimgha élip kélinglar, dédi.

³ Shuning bilen pütkül xelq öz qulaqliridiki altun zire halqilarni chiqirip Harunning qéshigha élip keldi. ⁴ U bularni ularning qolidin élip, iskiye bilen quyma bir mozayni yasatquzdi. Shuning bilen ular: — Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudayinglar mana budur! — déyishti.

⁵ Harun uni körüp uning aldida bir qurbangahni yasitip andin: «Ete Perwerdigar üçün bir héyt ötküzülüdu», dep élan qildi.

⁶ Etisi ular seher qopup, köydürme qurbanliqlarni sunup, inaqliq qurbanliqlirininimu keltürdi; andin xalayıq olturup yep-ichishti, qopup eysh-ishret qilishti..

⁷ Shu chaghda Perwerdigar Musagha: — Ornungdin tur, tézdin peske chüshkin! Chünki sen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqing buzuqchiliqqa bérilip ketti..⁸ Men ulargha buyrughan yoldin shunche tézla chetnep, özliri üçün bir quyma mozayni yasap, uninggha choqunup qurbanliq keltürüshti hemde: «Ey Israil, séni Misir zéminidin chiqirip kelgen Xudaying mana shudur!», déyishti, — dédi..

⁹ Andin Perwerdigar Musagha: — Mana, bu xelqni körüp qoydum; mana, ular derweqe boyni qattiq bir xelqtur..¹⁰ Emdi Méni tosmá, Men ghezep otumni ularning üstige chüshürüp, ularni yutuwétimen; andin séni ulugh bir el qilimen, — dédi..

¹¹ Lékin Musa Xudasi Perwerdigardin ötünüp iltija qilip mundaq dédi: — Ey Perwerdigar, né-mishqa sen ghezep otungni Özüng zor qudrét we küchlük qol bilen Misir zéminidin chiqirip kelgen xelqingning üstige chüshürisen?..¹² Misirliqlar mazaq qilip: — Ularning béshigha bala chüshürüş üçün, ularni taghlarning üstide öltürüp yer yüzidin yoqitish üçün, ularning

31:14 Mis. 20:8; Qan. 5:12; Ez. 20:12

31:17 Yar. 1:31; 2:2, 3; Mis. 20:11

31:18 Mis. 32:16

32:1 Ros. 7:40

32:6 «qopup eysh-ishret qilishti» — yaki «qopup ussul oynighili turdi».

32:6 1Kor. 10:7

32:7 Qan. 32:5

32:8 1Pad. 12:28

32:9 Mis. 33:3; Qan. 9:6,13; Yesh. 48:4; Yer. 5:3; Hosh. 4:16

32:10 «Méni tosmá» — yaki «méni qoyup ber».

32:11 Zeb. 106:19-23

«Misirdin chiqish»

Xudasi ularni élip ketti, — déyishsunmu? Öz otluq ghezippingdin yénip, Öz xelqingge balayi'apet keltürüş niyitingdin yanghaysen! ¹³ Öz qulliring Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin; Sen ulargha qesem bilen wede qilip: «Neslinglarni asmandiki yultuzlardek awutimen, Özüm uning toghrisida sözligen mushu zéminning hemmisini neslinglarga bérimen, ular uninggha mengü igidarchiliq qilidighan bolidu» dégenidingghu, — dédi.

¹⁴ Shuning bilen Perwerdigar Öz xelqining üstige: «Balayi'apet chüshürimen» dégen niyitidin yandi.

¹⁵ Musa keynige burulup, ikki höküm-guwahliq taxtiyini qoligha élip taghdin chüshti. Taxtaylarning ikki teripige sözler pütülgenidi; u yüzigimu, bu yüzigimu pütüklük idi. ¹⁶ Bu taxtaylar bolsa Xudaning Özining yasighini, pütülgenliri bolsa Xudaning Özining pütükini idi, u taxtaylarga oyulghanidi.

¹⁷ Yeshua xelqning kötürgen chuqan-sürenlirini, warqirashlirini anglap Musagha: — Chédirgahdin jengning xitabi chiqiwatidu, dédi.

¹⁸ Lékin u jawab béríp: — Angliniawatqan awaz ne nusret tentenisi emes, ne meghlubiyetning peryadi emes, belki naxsha-küy sadasi! — dédi.

¹⁹ Musa chédirgahgha yéqin kélip, mozayni we jamaetning ussulgha chüshüp ketkenlikini körüp shundaq derghезep boldiki, taxtaylarni qolidin tashlap taghning tüwide chéqiwetti.

²⁰ Andin ular yasighan mozayni otqa sélip köydürüp, uni yanjip kukum-talqan qilip, su üstige chéchip Israillarni ichishke mejburlidi.

²¹ Andin Musa Harungha: Sen ularni shunche éghir gunahqa patquzghudek, mushu xelq sanga néme qildi? — dédi.

²² Harun jawab béríp: — Xojamning ghezep-achchiqi tutashmighay! Bu xelqning qandaq ikenlikini, ularning zezillikke mayil ikenlikini obdan bilisen. ²³ Ular manga: — «Bizge aldimizda yol bashlap mangidighan bir ilahni yasap bergin; chünki bizni Misir zéminidin chiqirip kelgen Musa dégen shu ademge néme bolghinini bilmeymiz», dédi. ²⁴ Men ulargha: «Kimde altun bolsa shuni chiqirip bersun» désem, ular manga tapshurup berdi; men uni otqa tashliwidim, mana, bu mozay chiqti, — dédi.

²⁵ Musa xelqning qandaqsige tizginsiz bolup ketkenlikini kördi; chünki Harun ularni düşmenlirining aldida mesxire obyékti bolushqa öz meylige qoyuwetkenidi. ²⁶ Musa chédirgahning kirish éghizigha béríp, shu yerde turup: — Kimki Perwerdigarning teripide bolsa méning yénimgha kelsun! — dédi. Shuni déwidi, Lawiylarning hemmisi uning qéshigha yighildi.

²⁷ U ulargha: — Israilning Xudasi Perwerdigar mundaq deydu: — «Herbir kishi öz qilichini yanpishigha ésip, chédirgahning ichige kirip, bu chétidin u chétigiche kézip yürüp, herbiri öz qérindishini, öz dost-buradiri, öz qoshnisini öltürsun!» — dédi.

²⁸ Shuning bilen Lawiylar Musaning buyrughini boyiche ish kördi; shu küni xelqning ichidin üç ming kishi öltürüldi.

²⁹ Andin Musa: — Herbiringlar бүгүн өзүңglarni Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar; chünki herbiringlar hetta өз oghlunglar hem qérindishinglarnimu ayimidinglar; shuning bilen бүгүн bext-beriketni üstüңglargha chüshürdunlar, dédi.

32:12 Chöl. 14:13-19.

32:13 «... Ibrahim, Ishaq we Israilni yad qilghin» — oqurmenlarning éside bolsunki, Yaqupning ikkinchi ismi «Israil» idi.

32:13 Yar. 12:7; 13:15; 15:18; 26:4; 28:13; Qan. 34:4

32:16 Mis. 31:18; Qan. 9:10

32:19 Qan. 9:17

32:20 Qan. 9:21

32:22 1Yuha. 5:19

32:24 «chiqirip bersun» — ibraniy tilida «üzüp bersun».

32:27 «bu chétidin u chétigiche» — ibraniy tilida «bu kirish éghizidin u kirish éghizigha».

32:29 «Perwerdigargha xas bolushqa atidinglar» — ibraniy tilida «Perwerdigar üçün qollirlarni toldurunglar» — démek, ular özlirini uning xizmitige béghishliidi.

«Misirdin chiqish»

³⁰ Etisi Musa xelqqa söz qilib: — Siler derweqe nahayiti éghir bir gunah sadir qildinglar. Emdi mana, men Perwerdigarning aldigha chiqimen; gunahinglar üçhün kafaret keltüreleyemenmin, — dédi.

³¹ Shuning bilen Musa Perwerdigarning aldigha yénip béríp: — Hey...! Bu xelq derweqe éghir bir gunah sadir qilib, ózlirige altundin ilahlarni yasaptul! ³² Lékin emdi Sen ularning gunahini epu qilishqa unighaysen..., unimisang, ismimni Özüng yazghan deptiringdin öchürüwetkin! — dédi.

³³ Perwerdigar Musagha jawab béríp: — Kimki Méning aldimda gunah qilghan bolsa, uning étini Öz deptirimdin öchürüwétimen.

³⁴ Emdi sen béríp, Men sanga éytqan jaygha xelqni bashlap barghin. Mana, Méning Perishtem aldingda mangidu. Lékin ulargha jaza bérídighan künüm kelgende, ulargha gunahi üçhün jaza bérimen, dédi..

³⁵ Bu sózdin kéyin Perwerdigar xelqning Harunning qoli bilen mozaýni quydurup yasatqini üçhün ularni waba bilen jazalidi.

Perwerdigarning Israillarni Sinay téghidin kétishke buyrushi

33¹ Perwerdigar Musagha mundaq dédi: — Sen ornungdin turup, özüng Misir zéminidin élip kelgen xelq bilen bille mushu yerdin kétip: «Men séning neslingge uni bérimen» dep qesem qilib Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa wede qilghan zémingha barghin.² Shuning bilen séning aldingda bir Perishte ewetip, Qanaaniy, Amoriy, Hittiy, Perizziylerni, Hiwiylar bilen Yebusiylarni heydey chiqirip,³ séni süt bilen hesel éqip turidighan zémingha keltürimen. Chünki siler boyni qattiq bir xelq bolghachqa, yolda silerni halak qiliwetmeslikim üçhün, Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémingha bille chiqmaymen, — dédi..

⁴ Xalayıq bu qattiq sózni anglap, qayghugha chömüp héchqaysisi öz zibu-zinnetlerini taqimidi.

⁵ Chünki Perwerdigar Musagha söz qilib: — Sen béríp Israillargha: «Perwerdigar: — Siler boyni qattiq bir xelq ikensiler; eger Men Perwerdigar aranglarga chiqip bir deqıqıla tursam, silerni yoqitiwetken bolattim. Emdi siler özünglardiki zibu-zinnetlerni éliwétinglar; shu chaghda Men silerge néme qilidighinimni bilimen, dédi», dep éytqın, — dégenidi.

⁶ Shunga Israillar Horeb téghidin ayrılıpla zibu-zinnetlerini ózliridin éliwetti..

«Körüşhüş chédiri»

⁷ Shuning bilen Musa öz chédirini élip, uni chédirgahning sirtida, chédirgahdin nériray bir jaygha tikip, uni «körüşhüş chédiri» dep atidi. Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédiri»gha baratti.⁸ Shundaq bolattiki, her qétim

32:34 «ulargha jaza bérídighan künüm» — ıbranıy tilida «Men ularni yoqlighan künide». «Xudaning yoqlishi» — U yéqın kélip jazasını chüshüridu yaki bolmisa bext-berikitini keltüridu. «Tebirler»nimu körüng.

33:1 Yar. 12:7; 26:4; 28:13

33:2 «séning aldingda bir Perishte ewetip, ...» — shübhısizki, 32:34de tilgha élinghan perishte.

33:3 «Özüm silerning aranglarda bolup, shu zémingha bille chiqmaymen» — démek, Xuda Özi «muqeddes chédir»ni makan qilib ularning arisida turmay, ular bilen bille barmaydu, Öz ornigha ular bilen bille bérishqa «Öz Perishtem»ni ewetidu. Emeliyette «Perwerdigarning Perishtisi» Perwerdigarning Öz huzurigha barawer idi; lékin Musa peyghember we xelq bu nuqtini téxi chüshenmeytti (4-ayetni körüng). 3:2-3, izahat we «Tebirler»ni körüng.

33:3 Mis. 32:9; Qan. 9:13

33:6 «Shunga Israillar ... zibu-zinnetlerini ózliridin éliwetti» — yaki «Shuning bilen, Israillar Horeb (Sinay) téghidin ayrılghandin tartip, zinnet buyumlarni zadi taqimidi».

33:7 «Musa öz chédirini élip, ...» — yaki «Musa chédirni élip, ...». Bizningche «muqeddes chédir» téxi yasalmighanidi. «körüşhüş chédiri» — chong muqeddes chédir yasalghandin kéyin umu «körüşhüş chédiri» yaki «jamaet chédiri» dep atilidu. «Kimki Perwerdigarni izdep, yol sorimaqchi bolsa chédirgahning sirtidiki «körüşhüş chédiri»gha baratti» — Xudaning 3- we 5-ayettiki sözige qarighanda, Musa: «Xuda emdi arimizda, yeni chédirgah otturısidiki «muqeddes chédir»da turmaqchi emes; shunga chédirni yasighinimiz bikar bolidu, Xuda uningda beribir turmaydu» — dep oyighan bolsa kérek. Shunga Xuda bilen sözlishish üçhün u chédirning ornida chédirgahning sirtida öz chédirini tikken.

Musa chédirgha chiqsa, pütkül xalayıq qopup, herbiri öz chédirining ishikide öre turup, Musa chédirgha kirip bolghuche uning keynidin qariship turatti.⁹ Andin Musa her qétim chédirgha kirip ketse shundaq bolattiki, bulut tüwrüki chüshüp, chédirning kirish éghizida toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlshetti.¹⁰ Pütkül xalayıq bulut tüwrükining jamaet chédirining kirish éghizida toxtighinini köretti; uni körginide xelqning hemmisi qopup, herbiri öz chédirining ishikide turup sejde qilishatti.

¹¹ Shu chaghlarda Perwerdigar Musa bilen kishiler öz dost-buradiri bilen sözlshkendek, yüz-muyüz sözlshetti. Andin Musa chédirgahgha yénip kéletti; lékin uning xizmetkari bolghan nunning oghli Yeshua dégen yash yigit chédirning ichidin chiqmaytti.

Musaning Perwerdigarning shan-sheripini körüshi

¹² Musa Perwerdigargha mundaq dédi: — Mana, Sen daim manga: «Bu xelqni élip chiqqin» dep kelding; lékin Özüng manga: «Men séni ismingni bilip tonuymen», we shuningdek «Nezirim aldida iltipat taptıng» dégen bolsangmu, Sen méning bilen birge kimni ewetidighiningni manga ayan qilmiding...¹³ Eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, özümning Séni tonushum üçün, neziringde iltipat tépiwérishim üçün manga Öz yolungni ayan qilghaysen; mana, bu xelqning Öz xelqing bolghinini neziringde tutqaysen! — dédi.

¹⁴ U jawab bérıp: Men Özüm sen bille bille bérıp, sanga aram ata qilimen, — dédi.

¹⁵ Musa uninggha jawaben: — Eger Sen Özüng biz bilen bille mangmisang, bizni bu yerdin chiqarmighaysen; ¹⁶ chünki, men we xelqing neziringde iltipat tapqinimiz némidin bilinidu? Eje-ba, Özüngning biz bilen bille mangghiningdin bilinmemdu? Shu sewebtin men we xelqing yer yüzidiki herbir taipilerdin alahide perqlenmemduq?! — dédi.

¹⁷ Perwerdigar Musagha: — Mushu iltijayingnimu ijabet qilimen; chünki sen nezirimde iltipat taptıng we Men séni ismingni bilip tonuymen, dédi.

¹⁸ Shuning bilen Musa: — Öz shan-sheripingni manga körsetkeysen, — dédi.

¹⁹ Perwerdigar: — Özümning pütkül méhribanliqimni séning köz aldingdin ötküzimen we aldingda «Yahweh» dégen namni jakarlaymen. Kimgé shapaet qilmaqchi bolsam shuninggha shapaet körsitimen, kimgé rehim-shepqet körsetmekchi bolsam, shuninggha rehim-shepqet körsitimen, dédi.

²⁰ Perwerdigar uninggha: — Sen yüzümni körelmeysen; chünki héch ademzat Méni körse tirik qalmaydu, dédi.

²¹ Andin Perwerdigar: — Mana, yénimda bir jay bardur; sen shu yerdiki qoram tashning üstide turghin. ²² Méning shan-sheripim ötidighan waqıtta, shundaq boliduki, Men séni shu qoram tashning yériqida turghuzup, Men ötüp bolghuche séni qolum bilen yépip turimen. ²³ Andin qolumni tartıwalimen; shuning bilen sen Méning arqa teripimni körisen, lékin yüzüm körünmeydu, — dédi.

33:9 «bulut tüwrüki chüshüp, ... toxtaytti; shuning bilen Perwerdigar Musa bilen sözlshetti» — demek, Xudaning huzuri bulut tüwrükide turatti.

33:12 «Men séni ismingni bilip tonuymen» — bu sözler Xudaning melum bir kishini (mushu yerde Musani) alahide söyidighinini yaki tallighanliqini körsitidu.

33:14 «...Men sanga aram ata qilimen» — yuqırıda, 32:10de Xuda Musagha: «Méni tosmá» (ıbranıy tilida «Manga aram bergin!» yaki «Méni qoyghin») dégenidi; lékin u hazir Musagha «Men sanga aram ata qilimen» deydu.

33:16 Qan. 4:7

33:17 «...Men séni ismingni bilip tonuymen» — 12-ayet we izahatini körüng.

33:19 «Yahweh» — oqurmenlerning ésıde bolushi mumkinki, «Yahweh» Xudaning alahide namidur, menisi «Menggü Bar Bolghuchi» dégendek. Biz bu namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz.

33:19 Rim. 9:15

33:23 «... sen Méning arqa teripimni körisen» — «... sen Méning keynimde qalghan iznalirimni körisen» dégendek terjimilirimu uchrishi mumkin. «lékin yüzüm körünmeydu» — yaki «lékin yüzümning körülüşı bolmaydu».

Höküm-guwahliq taxtaylirining qayta bérilishi

34¹ Perwerdigar Musagha: — Sen awwalqigha oxshash özüng üçün tashtin ikki taxtayni yonup kel; Men bu taxtaylarga sen ilgiri chéqiwetken taxtaylardiki sözlerni yézip qoyimen..² Sen ete etigengiche teyyar bolup, seherde Sinay téghigha chiqip, shu yerde taghning choqqisida Méning aldimda hazir bolghin..³ Lékin héch kishi sen bilen bille chiqmisun we yaki taghning héch yéride bashqa adem körünmisun, qoy-kalilarmu taghning tüwide otlimisun, — dédi..

⁴ Musa awwalqigha oxshash tashtin ikki taxtayni yonup, etisi tang seher qopup, bu ikki tash taxtayni qolida élip, Perwerdigarning buyrughini boyiche Sinay téghigha chiqti.

⁵ Shuning bilen Perwerdigar bulutta chüshüp, shu yerde Musaning qéshida turup, «Yahweh» dégen namini jakarlidi..⁶ Perwerdigar uning köz aldidin ötüp: — «Perwerdigar, Perwerdigar, rehimdil we méhir-shepqetliktur, asan ghezeplenmeydighan, shapaet bilen wapasi keng Tengridur,.. ⁷ minglighan-on minglighanlarga rehim-shapaet körsitip, qebihlik, asiqliq we gunahni kechürgüchidur; lékin u gunahkarlarni hergiz gunahsiz dep qarimaydighan, belki atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan Tengridur» — dep jakarlidi..

⁸ Shuning bilen Musa derhal yerge bash qoyup sejde qilip: —

⁹ — Ey Reb, eger men rasttinla neziringde iltipat tapqan bolsam, undaqta i Reb, arimizda biz bilen mangghaysen; chünki bu xelq derweqe boyni qattiq bir xelqtur; bizning qebihlikimizni we gunahimizni kechürgeysen, bizni Öz mirasing bolushqa qobul qilghaysen! — dédi..

Yéngiwashtin ehde tüzüsh

¹⁰ Shuning bilen u Musagha: — Mana, Men bir ehde tüzimen; séning barliq xelqing aldida pütkül yer yüzining héchbir jayida yaki héchbir el arisida qilinip baqmighan möjizilerni yaritimen. Shuning bilen sen arisida bolghan xelqingning hemmisi Perwerdigarning karamet emelini köridu; chünki Méning silerge qilidighan emelim derweqe dehshetlik ish bolidu..¹¹ Men бүгүн sanga tapilaydighan emrlirimni tutqin; mana, Men silerning aldinglardin Amoriy, Qanaaniy, Hittiy, Perizziy, Hiwiy we Yebusiylarni heydep chiqirimen..¹² Emdi hézi bolghinki, sen bari-dighan zéminda turuwatqanlar bilen héch ehde baghlashmighin; bolmisa, bu ish silerge tuzaq bolidu..¹³ belki siler ularning qurbangahlirini chöwüp, but tüwrüklirini sundurup, «asherah» butlirini késip tashlanglar..¹⁴ Chünki sen héchqandaq bashqa ilahqa ibadet qilmasliqing kérek — chünki Menki Perwerdigarning nami «Wapasizliqqa Heset Qilghuchi» bolup, heset qilghuchi bir ilahdurmen..¹⁵ Bolmisa, shu zéminda turuwatqanlar bilen ehde tüzüshüng mumkin; andin

34:1 Qan. 10:1

34:3 Mis. 19:12,13

34:5 «Yahweh» — 33:19 we izahatni körüng.

34:6 «Perwerdigar, Perwerdigar» — ibraniiy tilida «Yahweh, Yahweh». «shapaet» — ibraniiy tilida «xesed» bilen ipadiliniidu (20:6 we izahatni körüng).

34:6 Mis. 33:19

34:7 «rehim-shapaet» — ibraniiy tilida «xesed» dégen söz bilen ipadiliniidu (20:6 we izahatni körüng). «atilarning qebihlikining jazasini baliliri we newrlirigiche, shundaqla üçinchi we tötinchi ewladighiche yükleydighan» — bu muhim söz toghruluq «qoshumche söz»imizni (20:5, 34:7 toghruluq), shundaqla «Ezakiyal»diki «qoshumche söz»imizni (18-, 33-bablar toghruluq) körüng.

34:7 Mis. 20:6; Chöl. 14:18; Qan. 5:10; Zeb. 86:14; 103:8; 145:8; Yer. 32:18

34:9 Law. 25:38; Zeb. 28:9; 33:12; Zek. 2:16

34:10 «Méning silerge qilidighan emelim» — ibraniiy tilida «Méning sanga qilidighan emelim».

34:10 Qan. 5:2; Ye. 10:12,13

34:12 Mis. 23:32; Chöl. 33:51; Qan. 7:2

34:13 «asherah butliri» — belkim butpereslikke béghishlangan derexlilardur. Derexler belkim ayal but sheklide oyulghan yaki neqishlengen bolushi mumkin.

34:14 Mis. 20:5

«Misirdin chiqish»

ular ilahlrining keynidin yürüp buzuqchilik qilib, ilahlrigha qurbanliqlar ötküzginide, silerni chaqirsa ularning qurbanliqliridin yep kêtishinglar mumkin; ¹⁶ sen shundaqla yene ularning qizlrini oghulliringgha xotunluqqa élip bérishing mumkin; u qizlar öz ilahlrining keynidin yürüp buzuqchilik qilghinida, ular oghulliringnimu öz ilahlrining arqisidin mangghuzup, buzuqchilik qildurushi mumkin..

¹⁷ Özüng üçün héchqandaq quyma butlarni yasatmighin.

¹⁸ Pétir nan héytini tutunglar; Méning emr qilghinimdek Abib éyida, békitilgen waqitta yette kün pétir nan yenglar. Chünki siler Abib éyida Misirdin chiqqansiler..

¹⁹ Baliyatquning tunji méwisi Méningki bolidu; charpay malliringning ichidin deslep tughulghan erkekler, kala bolsun, qoy bolsun ularning tunjilirining hemmisi Méningki bolsun..

²⁰ Lékin ésheklarning tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu. Eger ornigha qoza bermiseng, texeyning boynini sunduruwetkin. Tunji oghulliringni bolsa, ulargha bedel tölöp qayturwal. Héchkim Méning huzurumgha quruq qol kelmisun..

²¹ Sen alte kün ichide ish-emelingni qilib, yettinchi küni aram élishing zörür; yer heydesh waqti bolsun, orma waqti bolsun, aram élishing zörür..

²² Yéngi bughdayning tunji hosulini tebrikleydighan «heptiler héyti»ni ötküzünglar; yilning axirida «hosul yighish héyti»ni ötküzünglar..

²³ Séning herbir erkek kishiliring yilda üç qétim Israilning Xudasi bolghan Reb Perwerdigarning aldigha hazir bolsun.. ²⁴ Chünki Men taipilerni aldingdin heydiwétip, chégraliringni kéngeytimen; shuningdek sen yilda üç qétim Perwerdigar Xudayingning aldigha hazir bolushqa chiqip barsang, héchkim yeringge köz qirini salmaydu.

²⁵ Manga sunulidighan qurbanliqning qénini boldurulghan nan bilen bille sunmighin; yaki ötüp kêtish héytining qurbanliqining göshini etige qaldurma..

²⁶ Zéminingning deslepki hosulidin tunji mehsulatlarni Perwerdigar Xudayingning öyige keltürüp ata.

Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma..

²⁷ Perwerdigar Musagha: — Bu sözlerni özüng üçün yéziwalghin; chünki Men mushu sözlerni asas qilib sen bilen we Israil bilen ehde baghlidim, dédi.

²⁸ U waqitta Musa shu yerde Perwerdigarning huzurida qiriq kéche-kündüz turdi; u héchnerse yémidi, héch su ichmidi. U yerde Perwerdigar taxtaylarga ehdingning sözliri bolghan on emrni pütti..

34:16 1Pad. 11:2

34:18 Mis. 12:15; 23:15

34:19 Mis. 13:2; 22:29; Ez. 44:30

34:20 «... tunji texeylirining ornigha qoza bilen bedel tölishing lazim bolidu» — démek, qoza texeyning ornigha qurbanliq qiliniidu.

34:20 Mis. 13:13; 23:15; Qan. 16:16

34:21 Mis. 20:9

34:22 «yilning axirida» — ibraniy tilida «yilning özgirishide» — yeni küzde. «hosul yighish héyti» — mushu hosul bolsa méwe-chéwilerningkidur. Ibraniylar ishletken kaléndar boyiche, héyt yettinchi ayda, bezi yillirida Séntebrde, bezi yillarda Öktebrde bolatti.

34:22 Mis. 23:16

34:23 Mis. 23:17; Qan. 16:16

34:25 «Manga sunulidighan qurbanliqning...» — ibraniy tilida «Méning qurbanliqimning...». Mushu yerde bu söz belkim yuqirida tilgha élinghan üç héyttiki köydürme qurbanliqlarni yaki inaqliq qurbanliqlirini körsetse kérek. «Méning qurbanliqimning qéni» bolsa mezkur héytlarda qurbangah üstige tökülidighan qanlarni körsitidu.

34:25 Mis. 23:18

34:26 «Oghlaqni anisining sütide qaynitip pishurma» — bu emr belkim etrapniki butperes xelqlarning melum örp-aditige egeshmeslik kéreklikini körsitishi mumkin. Bu toghruluq yene «Lawiylar»diki «qoshumche söz»imizni körüng.

34:26 Mis. 23:19; Law. 22:27; Qan. 14:21

34:28 «u héchnerse yémidi» — ibraniy tilida «héch nanni yémidi». «U yerde Perwerdigar taxtaylarga ehdingning sözliri bolghan on emrni pütti» — ibraniy tilida «U yerde u taxtaylarga ehdingning sözliri bolghan on emrni pütti». Beziler: «U» Musani körsitidu, dep qaraydu, biraq «Qan.» 10:2-4tin éniq körüniduki, bu sözlerni pütüküchi Xuda Özidur.

34:28 Mis. 24:18; 31:18; 34:1; Qan. 4:13; 9:9,18

«Misirdin chiqish»

Musaning yüzining parqirap turushi

²⁹ Musa Sinay téghidin chüshkende shundaq boldiki (u taghdin chüshkende ikki höküm-guwahliq taxtiyi uning qolida idi), özining Perwerdigar bilen sözleshkini üçün yüzining parqirap ketkinini bilmeytti. ³⁰ Emdi Harun we barliq Israillar Musani kördi, mana, uning yüz térisi parqirap turatti; ular uninggha yéqin bérishtin qorqushti.

³¹ Lékin Musa ularni chaqiriwidi, Harun we jamaetning barliq bashliri yénip, uning qéshigha keldi; Musa ular bilen sözleshti.

³² Shuningdin kéyin, barliq Israillar uning yénigha keldi; u waqitta Musa Perwerdigar özige Sinay téghida söz qilghinida tapshurghan barliq emrlerni ulargha tapilidi. ³³ Musa ulargha deydighinini dep tügetti. U sözligende yüzige bir chümperde tartiwalghanidi; ³⁴ Qachanki Musa Perwerdigar bilen sözleshishke uning huzurigha kirse, chümperdini éliwétetti, taki u yénip chiquche shundaq bolatti; yénip chiqqanda özige néme tapilanghan bolsa, shuni Israillargha éytip béretti. ³⁵ Israillar Musaning yüz térisining parqirap turghinini köretti; shunga Musa yene taki Perwerdigar bilen sözleshkili uning huzurigha kirgüche yüzige chümperde tartiwalatti.

Shabat küni, yeni «aram élish küni»ning belgilimiliri

35¹ Musa Israillarning pütkül jamaitini yighip ulargha: — Perwerdigar silerge qilishqa buyrughan emrlar munulardur: —.

² Alte kün ish-emgek küni bolsun; lékin yettinchi küni silerge nisbeten muqeddes bir kün bolup, Perwerdigargha atalghan aram alidighan shabat küni bolsun. Herkim shu künide ish-emgek qilsa ölümge mehkum qilinsun. ³ Shabat künide barliq turalghuliringlarda hergiz ot qalimanglar, — dédi.

Ibadet jayi üçün hediye sunush

⁴ Musa Israillarning pütkül jamaitige söz qilip mundaq dédi: — «Perwerdigar buyrughan emr mana shuki: —

⁵ Özünglarning aranglardin Perwerdigargha bir «kötürme hediye» keltürünglar; köngli xali-ghanlarning herbiri Perwerdigargha bir «kötürme hediye»sini keltürsun: yeni altun, kümüş, mis, ⁶ kök, sösün we qizil yip, aq kanap rext, öchke tiwiti, ⁷ qizil boyalghan qochqar térisi, délfín térisi, akatsiye yaghichi, ⁸ chiraghdan üçün zeytun méyi, «mesihlesh méyi» bilen xushbuy üçün ishilitilidighan ésil dora-dermekler, ⁹ efodqa hem qoshénggha ornitilidighan héqiq we bashqa yaqutlarni keltürünglar».

Ibadet chédirining matériyal-üskünlirini yasash

¹⁰ — «Aranglardiki barliq mahir ustilar kélip Perwerdigar buyrughanning hemmisini yasap bersun:»

¹¹ — muqeddes chédir bilen uning ichki we tashqi yopuqlirini, ilghulirini, taxtaylirini, baldaqilirini,

34:29 2Kor. 3:7

34:33 «U sözligende yüzige bir chümperde tartiwalghanidi» — yaki «u (Musa) ulargha sözlep bolghanda yüzige niqab tartiwaldi».

34:33 2Kor. 3:7,13

35:1 Mis.34:32

35:2 Mis. 20:8; 31:15; Law. 23:3; Qan. 5:12; Luqa 13:14

35:3 Mis. 16:23

35:5 Mis. 25:2

35:6 Mis. 25:4

35:7 Mis. 25:5

35:8 Mis. 25:6

35:9 Mis. 25:7; 28:17,20

35:10 «mahir ustilar» — ibranii tilida «köngli danalar».

«Misirdin chiqish»

xadilirini we bularning tegliklirini,¹² ehde sanduqi we uning baldaqirini, «kafaret texti»ni, «ayrima perde-yopuq»ni,¹³ shire we uning baldaqirini, uning barliq qacha-quchilirini we «teqdim nan liri»ni,¹⁴ yoruqluq üçhün yasalghan chiraghdan we uning eswabirini, uning chiraghliri we chiragh méyini,¹⁵ xushbuygah we uning baldaqirini, «Mesihlesh méyi»ni, dora-dermeklerdin ishlangen xushbuyini, muqeddes chédirining kirish éghizidiki «ishik perdisi»ni,¹⁶ köydürme qurbanliq qurbangahi we uning mis shalasini, baldaqirini we barliq eswabirini, yuyunush dési we uning teglikin i,¹⁷ hoylining perdilirini, uning xadiliri we ularning tegliklirini, hoylining kirish éghizidiki perdini,¹⁸ chédirning mix-qozuqlirini, hoylining mix-qozuqlirini, shundaqla barliq tanilirini,¹⁹ toqulidighan kiyimler, yeni muqeddes jayning xizmitige kahinliq xizmitide kiyilidighan, Harun kahinning muqeddes kiyimlirini hem uning oghullirining kiyimlirini teyyar qilsun»...

Xelqning «kötürme hediye»si

²⁰ Shuning bilen pütkül Israil jamaiti Musaning yénidin chiqip kétishti. ²¹ Andin köngli tartqanlarning herbiri, rohi özlirige türkte bolghanlarning herbiri kélip, jamaet chédirini yasashqa, shundaqla chédirning xizmitide ishlatilidighan barliq seremjanlarni yasashqa we muqeddes kiyimlarni tikishke Perwerdigargha atalghan «pulanglatma hediye»ni keltürgili turdi. ²² Ular erlermu, ayallarmu kélip, sunushqa köngli xush bolghanlarning herbiri hediye keltürüp, bulapka, zire-halqa, üzük, zunnar-bilezük qatarliq herxil altun buyumlarni élip keldi; altunni «kötürme hediye» qilip bérey dégenlarning herbiri uni Perwerdigargha sundi. ²³ Kimde kök, sösün, qizil yip bilen aq kanap rext, öchke tiwiti, qizil boyalghan qochqar térisi we délfín térisi bolsa, shularni élip kélishti. ²⁴ Kümüş ya mistin kötürme hediye keltürey dégenlarning herbiri shuni Perwerdigargha hediye qilip sundi. Kimde chédirning xizmitide ishlatilidighan herxil seremjanlarga yarighudek akatsiye yaghichi bolsa, uni élip keldi.

²⁵ Qoli chéwer ayallarning herbiri öz qolliri bilen égirip, shu égirgen yip we rextlerni, yeni kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rextlerni keltürdi. ²⁶ Shuningdek köngli qozghalghan ayalarning hemmisi hünirini ishlini öchke tiwitidin yip égrishti.

²⁷ Emirler efod we qoshéngah ornitilidighan héqiqar we yaqutlarni, ²⁸ dora-dermeklerni, chiraghqa we mesihlesh méyigha ishlatilidighan zeytun méyini, xushbuygha ishlatilidighan ésil dora-dermeklerni keltürdi. ²⁹ Shu तरीقى Israillar Perwerdigar Musaning wasitisi bilen buyrughan ishlarning herqaysigha bir nerse bérishke köngli tartqan bolsa, er bolsun ayal bolsun herbiri shuni élip kélip, Perwerdigargha atap ixtiyariy hediye berdi.

Ibadet chédirini Yasighuchi hünérwenler

³⁰ Andin Musa Israillargha mundaq dédi: —

«Mana, Perwerdigar Yehuda qebilisidin xurning newrisi, Urining oghli Bezalelni ismini atap chaqirip,» ³¹ uni Xudaning Rohi bilen toldurup, uninggha danaliq, eqil-paraset, ilim-hékmet

35:11 Mis. 26:26

35:13 Mis. 25:23, 30

35:15 Mis. 26:36; 30:1; 31:11

35:16 Mis. 27:4; 30:18

35:17 Mis. 27:9, 16

35:18 Mis. 27:19

35:19 «toqulidighan kiyimler» — yaki «kahinliq xizmet kiyimliri».

35:19 Mis. 28; 31:10

35:22 «Ular erlermu, ayallarmu kélip,...» — yaki «Er kishiler ayal kishilerge egiship,...».

35:25 «qoli chéwer» — ibranii tilida «köngli dana».

35:25 Pend. 31:19

35:28 Mis. 25:6

35:30 «ismini atap chaqirip,...» — bu sözler Xudaning melum bir kishini melum muhim bir ish üçhün alahide tallap chaqirghanliqini körsitidu. «Yesh.» 45:3, 4ni köring.

— «Bezalel» — menisi «Xudaning sayiside» yaki «Xudaning bashpanahida».

35:30 Mis. 31:2

«Misirdin chiqish»

igilitip, uni hertürlük ishni qilishqa qabiliyetlik qilib, ³² uni türlük-türlük hünerlerni qilalaydighan — altun, kümüş we mis ishlirini qilalaydighan, ³³ yaqutlarni késip-oyalaydighan, zinet buyumlrigha ornitalaydighan, yaghachlarga neqish chiqiralaydighan, herxil hüner ishlirini qamlashturalaydighan qildi. ³⁴ U yene uning könglige, shuningdek hem Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning ogli Oholiyabning könglige bashqilargha hüner ögitish niyet-istikini sélip, ³⁵ ularning köngüllirini danaliq-hékmet bilen toldurup, ularni herxil neqqashliq-oymichiliq ishlirigha mahir qilib, kök, sösün we qizil yip bilen aq kanap rext bilen keshtichilik qilishqa hemde bapkarliqqa iqtidarliq qildi. Shuning bilen ular herxil hüner ishlirining we herxil layihilesh ishlirining höddisidin chiqalaydighan boldi.

36 ¹ Shuning bilen Bezalel we Oholiyablar, shuningdek Perwerdigar muqeddes chédír yasashning herxil ishlirigha kérek bolghan danaliq-hékmet we eqil-parasetni ata qilghan mahir ustilarning herbiri ulargha qoshulup, shu ishni uning emr qilghini boyiche emelge ashuridu».

Xelqning hediyləri

² Shu waqitta Musa Bezalel we Oholiyabni, shundaqla Perwerdigar danaliq-hékmet bilen köngüllirini toldurghan, köngli özini shu ishni qilishqa qatnishishqa dalalet qilghan barliq hünerwen-kasiplarni chaqirip yighdi. ³ Ular kélip muqeddes chédírni yasashqa, shundaqla uning ish-xizmetlirige kéreklik seremjanlarni yasashqa Israilar élip keltürgen barliq «kötürme hediye»lerni Musadin tapshuruwaladi. Israil xelqi yenila öz meyli bilen her küni etigini Musagha ixtiyariy hediye keltürüp turatti. ⁴ Andin muqeddes chédírning ishlirini qiliwatqan ustilarning hemmisi qolidiki ishini qoyup qoyup kélip, ⁵ Musagha: — Xelqning élip kelgini Perwerdigar bizge qilishqa buyrughan ishni pütüküzishke éhtiyaj bolghinidin köp éship ketti! — déyishti.

⁶ Andin Musa emr qilib, pütkül chédirgah boyiche: «Mana, er bolsun, ayal bolsun, héchkim muqeddes chédírni yasash üçün «kötürme hediye» süpitide yene héchqandaq nerse teyyarlap kelmisun!» dep jakarlatti. Buning bilen köpchilik hediylar keltürüshtin toxtitildi. ⁷ Chünki ular teyyarlaghan matériyallar pütkül qurulush ishigha yétetti, hetta éship qalatti.

Ibadet chédirining yasilishi

⁸ Muqeddes chédírning qurulush ishini qiliwatqan ustilarning herbiri népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiylar arilashturulup ishlengen on parche yopuq yasap, kérublarning süritini yopuqlargha chéwerlik bilen layihilep nepis qilib keshtilep chiqti. ⁹ Herbir yopuqning uzunluqi yigirme sekkiz gez, kenglikli töt gez bolup, herbir yopuq oxshash chong-kichiklikte qilindi. ¹⁰ Bezalel yopuqlarning beshini bir-birige uladi, qalghan besh yopuqnu hem bir-birige uladi. ¹¹ U ulap chiqilghan birinchi chong parchining eng chétidiki qismining bir teripige rengi kök izmilerni qadidi, shuningdek ulap chiqilghan ikkinchi chong parchining eng chétidikisining bir teripigimu shundaq qildi. ¹² Birinchi chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi, ikkinchi chong parchining eng chétidikisigimu ellik izme qadidi. Izmler bir-birige udulmu'udul qilindi. ¹³ Muqeddes chédír bir pütün bolsun üçün u altundin ellik ilghu yasap, ikki parche yopuqni shu ilghular bilen bir-birige tutashturdi..

35:31 Mis. 31:3

35:32 Mis. 31:4

35:33 Mis. 31:5

35:35 Mis. 26:1

36:9 Mis. 26:2

36:11 Mis. 26:4

36:12 Mis. 26:5,10

36:13 Mis. 26:6

¹⁴ U muqaddes chédirni yépish üçhün öchke tiwitidin yopuqlarni yasidi; yopuqtin on bir parche yasidi. ¹⁵ Yopuqlarning herbirining uzunluqi ottuz gez, kengliklî töt gez bolup, on bir yopuqning hemmisi oxshash chong-kichiklikte qilindi. ¹⁶ Yopuqlarning beshini u ulap bir qilib, qalghan alte yopuqnimu ulap bir qildi. ¹⁷ U birinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme, ikkinchi ulap chiqilghan chong parchining eng chétidiki qismigha ellik izme qadidi. ¹⁸ U chédir bir pütün bolsun üçhün hem mistin ellik ilghu yasap, ikki chong parchini ulap qoydi...

¹⁹ U buningdin bashqa chédirgha qizil boyalghan qochqar térisidin yopuq yasap yapti, andin uning üstidinmu délfín térisidin yasalghan yene bir yopuqni qapliidi.

²⁰ U muqaddes chédirning tik taxtaylirini akatsiye yaghichidin yasap tiklidi. ²¹ Herbir taxtayning uzunluqi on gez, kengliklî bir yérím gez qilindi. ²² Herbir taxtayning ikkidin turumi bar idi, her ikki taxtay shular bilen bir-birige chétildi; u chédirning barliq taxtaylirini shundaq yasidi.

²³ U chédirning taxtaylirini shundaq yasidi; yigirmisi jénub terepke ornitildi; ²⁴ u bu yigirme taxtayning tégige kümüshtin qiriq teglik yasidi; bir taxtayning astidiki ikki turumi üçhün ikkidin teglik, yene bir taxtayning ikki turumi üçhün ikkidin teglikni yasidi.

²⁵ Shuningdek u chédirning udul teripige, yeni shimal teripige yigirme taxtay yasidi, ²⁶ shundaqla bularning qiriq teglikini kümüshtin yasidi; bir taxtayning tégige ikkidin teglik, yene bir taxtayning tégige ikkidin teglik orunlashturildi. ²⁷ Chédirning keyni teripige, yeni gherb terepke alte taxtayni yasap ornatti. ²⁸ U chédirning keyni teripidiki ikki bulunggha ikki taxtayni yasap ornatti. ²⁹ Bu bulung taxtayliri astidin üstigiche ikki qat qilib taxtaylarni özara chétishturdi, üsti bir halqigha békitildi. U her ikkisini shundaq yasap, ikki bulunggha ornatti. ³⁰ Shunglashqimu u teripide sekkiz taxtay boldi, ularning kümüshtin yasalghan on alte tegliklî bar idi; bir taxtayning tégide ikki teglik, yene bir taxtayning tégide ikki teglik bar idi.

³¹ Buningdin bashqa u akatsiye yaghichidin baldaq yasidi; chédirning bu teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, ³² chédirning u teripidiki taxtaylarga besh baldaqni, chédirning arqa teripidiki taxtaylarga, yeni gherb teripidiki taxtaylarchimu besh baldaqni yasidi. ³³ U taxtaylarning oturidiki ottura baldaqni bu tereptin u terepke yetküzüp yasidi. ³⁴ U taxtaylarni altun bilen qaplap, baldaqlar ötküzüldighan halqilarni altundin yasap, baldaqlarni altun bilen qapliidi.

³⁵ U népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiylar arilashturulup ishlengen bir perde yasidi; uni kérublarning süritini chéwerlik bilen layihilep nepis qilib chüshürüp, keshtilep chiqardi. ³⁶ Uni ésishqa u akatsiye yaghichidin töt xada yasap, altun bilen qapliidi. Ularning ilmekliri altundin yasaldi; xadilargha u kümüshtin töt teglikni quyup yasidi.

³⁷ U chédirning kirish éghizigha nepis toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiylar ari-

36:18 Mis. 26:11

36:19 Mis. 26:14

36:20 Mis. 26:15

36:21 Mis. 26:16

36:22 Mis. 26:17

36:23 Mis. 26:18

36:24 Mis. 26:19

36:25 Mis. 26:20

36:26 Mis. 26:21

36:27 Mis. 26:22

36:28 Mis. 26:23

36:29 Mis. 26:24

36:30 Mis. 26:25

36:31 Mis. 26:26

36:32 Mis. 26:27

36:33 Mis. 26:28

36:34 Mis. 26:29

36:35 Mis. 26:31

36:36 Mis. 26:32

«Misirdin chiqish»

lashturulup ishlengen bir perde yasidi, uni keshtichige keshtiletti.³⁸ U yene bu perding besh xadisini ilmekliri bilen qoshup yasidi; ularning bashlirini we baldaqirini altun bilen qaplidi; ularning besh tegliki mistin yasaldi...

Ehde sanduqini yasash

37¹ Andin Bezalel ehde sanduqini akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki yérim gez, évizlikli bir yérim gez, kenglikli bir yérim gez idi..² U uning ichi we sirtini sap altun bilen qaplidi, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi..³ U uning üçhün altundin töt halqa quyup, ularni uning töt chétiqigha békitti; bir teripige ikki halqa, yene bir teripige ikki halqa békitti..⁴ U hem akatsiye yaghichidin ikki baldaq yasap, her ikkisini altun bilen qaplidi; ⁵ andin sanduq ular arqiliq kötürülsun dep, baldaqlarni sanduqning ikki yénidiki halqiliridin ötküzüp qoydi..⁶ U sanduqning yapquchi süpitide altundin uzunluqi ikki yérim gez, kenglikli bir yérim gez bolghan bir «kafaret texti» yasidi..⁷ U ikki kérubni altundin soqup yasidi; ularni kafaret textining ikki teripige ornatti; ⁸ bir kérubni bir teripige, yene bir kérubni yene bir teripige ornatti. U ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi..⁹ Kérublar bir-birige yüzlinip, qanatli-rini kafaret textining üstige kérip, qanatliiri bilen uni yépip turatti; kérublarning yüzi kafaret textige qaritildi..

Shire

¹⁰ U hem shireni akatsiye yaghichidin yasidi; uning uzunluqi ikki gez, kenglikli bir gez, évizlikli bir yérim gez idi..¹¹ U uni sap altun bilen qaplap, uning üstünki qismining chörisige altundin girwek chiqardi..¹² U shirening chörisige töt ilik évizlikte bir lew yasidi; bu lewning chörisigimu altundin bir girwek chiqardi..¹³ U shirege altundin töt halqa yasap, bu halqilarni shirening töt burjikidiki chétiqqa ornatti..¹⁴ Shireni kötürüşke baldaqlar ötküzülsun dep, halqilar shire léwige yéqin békittildi..¹⁵ Shire üçhün u baldaqlarni akatsiye yaghichidin yasap, altun bilen qaplidi; shire ular bilen kötürülettii..¹⁶ U shirening üstige qoyulidighan barliq buyumlarni, yeni légenlirini, qacha-qucha texsilirini, «sharab hediyeliri»ni quyidighan qedeh we piyalilerning hemmisini sap altundin yasidi..

Chiraghdanni yasash

¹⁷ U hem chiraghdanni sap altundin yasidi; chiraghdanni soqup yasidi; chiraghdanning puti, gholi, qedehliri, ghunchiliri we gülliri bir pütün altundin soquldi..¹⁸ Chiraghdanning gholi-

36:37 Mis. 26:36

36:38 « besh xadining bashlirini we baldaqirini altun bilen qaplidi» — 26:37-ayettiki mushu xadilarni «altun bilen qaplighin» déyilidu. Mushu ayette qaplinish kölämi dairisi éniq körünüdu — qarighanda, pütün xadilar emes, belki peqet «bashliri» we «chétiq»liri altun bilen qaplinidu.

— «Baldaqlar» — ular xadilarni özara chétip turidighan tayaqchilar bolup, xadilarni muqimlashturush we perdilernimu kötürüş rolini oynaydu (38:17ni köring). «Baldaqlar»ning bashqa terjimiliri: «halqilar» yaki «chemberler».

36:38 Mis. 26:37

37:1 Mis. 25:10

37:3 «töt chétiqigha» — yaki «töt putigha».

37:8 «U ikki teripidiki kérublarni kafaret texti bilen bir gewde qildi» — yaki «U kérublar bilen kafaret textini bir pütün altundin yasidi».

37:8 Mis. 25:19

37:9 Mis. 25:20

37:10 Mis. 25:23

37:11 Mis. 25:24

37:12 Mis. 25:25

37:13 Mis. 25:26

37:14 Mis. 25:27

37:16 Mis. 25:29

37:17 Mis. 25:31

Ibadet qédirining eswabliri

«mis qurbangah»

«yoghan das»

altun qiraghdan

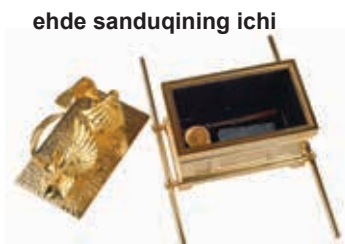
«teqdim nan»
qoyulidighan shire

hushbuygah

ehde sanduqi

ehde sanduqining ichi

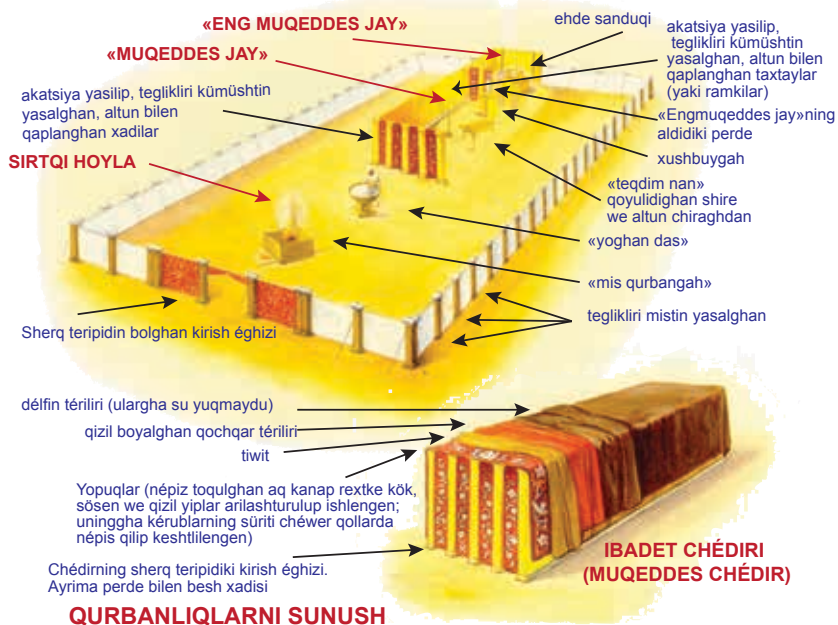
ning ikki yénidin alte shaxche chiqirildi — chiraghdanning bir yénidin üç shaxche, uning yene bir yénidin üç shaxche chiqirildi; ¹⁹ bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirildi, yene bir yénidiki herbir shaxchide badam güli sheklide ghunchisi we chéchiki bolghan üç qedeh chiqirildi. Chiraghdangha chiqirilghan alte shaxchining hemmisi shundaq yasaldi. ²⁰ Chiraghdanning gholidin badam güli sheklide

37:18 Mis. 25:32

37:19 Mis. 25:33

«Misirdin chiqish»

MUQEDDES IBADET CHÉDIRI — CHÉDIRNING ÖZI WE SIRTQI HOYLISI

ghunchisi we chéchiki bolghan töt qedeh chiqirildi.²¹ Bulardin bashqa birinchi ikki shaxchining astida bir ghunche, ikkinchi ikki shaxchining astida bir ghunche, üçinchi ikki shaxchining astida bir ghunche yasalghanidi; chiraghdangha chiqirilghan alte shaxchining astining hemmisi shundaq idi.²² Uning shu ghunchiliri hem shaxchiliri chiraghdan bilen bir gewde qi-

37:20 «gholidin» — yeni gholining üstünki qismidin. 35-ayetni körüng.

37:20 Mis. 25:34

«Misirdin chiqish»

lindi — bir pütün sap altundin soqup yasaldi..²³ U chiraghdanning yette chirighini, shundaqla uning pilik qaychiliri bilen küldanlirini sap altundin yasidi..²⁴ U chiraghdan we uning barliq eswablirini bir talant sap altundin yasidi..

Xushbuygahni yasash

²⁵ U yene xushbuygahni akatsiye yaghighidin yasidi. Uning uzunluqi bir gez, kengliki bir gez, égziligi ikki gez bolup, töt chasa qilip yasaldi; töt burjikidiki münggüzler uning bilen bir pütün qilip yasaldi..²⁶ U uni, yeni uning üstini, töt etrapini hem münggüzlerini sap altun bilen qapldi; uning üsti qismining chörisige altundin girwek chiqardi..²⁷ Uninggha altundin ikki halqa yasap, uning girwikining astigha békitti; ularni ikki yénigha udulmu'udul békitti. Xushbuygahni kötüridighan ikki baldaqni sélish üçün bularni xushbuygahning ikki teripige orunlashturdi..

²⁸ U baldaqlarni akatsiye yaghighidin yasap, altun bilen qapldi..

²⁹ U hem muqeddes Mesihlesh méyini yasidi, andin etirchi chiqarghandek dora-dermeklerni tengshep sap xushbuyi yasidi..

Qurbangahni yasash

38¹ U köydürme qurbanliq qurbangahini akatsiye yaghighidin yasidi. Qurbangah töt chasa bolup, uzunluqi besh gez, kengliki besh gez, égziligi üç gez qilindi..² U uning töt burjikige qoyulidighan münggüzlerini yasidi; münggüzleri qurbangah bilen bir gewde qilindi. Qurbangahni mis bilen qapldi..³ U qurbangahning barliq eswablirini — uninggha xas bolghan daslarni, gürjeklerni, korilarni, laxshigirlarni we otlanlarnimu yasidi; uning barliq eswablirini mistin yasidi..⁴ Qurbangah üçün mistin bir shala yasidi; shalani qurbangahning qap bélining astidiki girwektin töwenrek turidighan qildi; shala qurbangahning del otturisida idi..⁵ U shalaning töt burjikige baldaqlar ötküzüldighan töt mis halqini quyup yasidi. ⁶ U baldaqlarni akatsiye yaghighidin yasap, ularni mis bilen qapldi. ⁷ Andin u qurbangahni kötürüsh üçün baldaqlarni qurbangahning ikki yénidiki halqilargha ötküzüp qoydi. U qurbangahni taxtaylardin, ichini bosh qilip yasidi..

Yuyunush désini yasash

⁸ U yene yuyunush désini mistin, uning teglikinimu mistin yasidi; u bularni «körüshüsh chédiri»ning kirish éghizining aldida xizmette bolghan ayallarning mis eynekliridin yasidi..

Ibadet jayining hoylisi

⁹ Andin u chédirning hoylisinimu yasidi. Hoylining jenubigha, yeni jenubqa yüzlengen teripige

37:22 Mis. 25:36

37:23 Mis. 25:37,38

37:24 «bir talant altun» — belkim 4.4 kilogramche bolushi mumkin.

37:24 Mis. 25:39

37:25 Mis. 30:1, 2

37:26 Mis. 30:3

37:27 «ikki yénigha...» — yaki «ikki burjikige...».

37:27 Mis. 30:4

37:28 Mis. 30:5

37:29 Mis. 30:22,34

38:1 Mis. 27:1

38:2 Mis. 27:2

38:3 Mis. 27:3

38:4 Mis. 27:4, 5

38:7 Mis. 27:8

38:8 Mis. 30:18

«Misirdin chiqish»

Bash kahin xizmette kiydighan «güzel hem shereplik» muqeddes kiyimlar («Misirdin chiqish» 28:4-43)

népiz toqulghan aq kanap rexttin perdilerni yasidi; uning uzunluqi yüz gez idi.¹⁰ Perdilerni éshishqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqdiri kümüshtin yasalganidi.

¹¹ Shuninggha oxshash shimal teripidimu uzunluqi yüz gez kélidighan perde bar idi. Perdilerni éshishqa yigirme xada we xadilarning yigirme teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqdiri kümüshtin yasalganidi.

¹² Shuninggha oxshash gherb teripide uzunluqi ellik gez kélidighan perde bar idi; perdilerni éshishqa on xada we xadilarning on teglikini u mistin yasidi. Xadilarning ilmekliri we baldaqdiri kümüshtin yasaldi.

¹³ Hoylining sherq teripi, yeni kün chiqishqa yüzlengen teripining kengliki ellik gez idi. ¹⁴ Bir teripide on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi. ¹⁵ Yene bir teripidimu on besh gez kélidighan perde bolup, uning üç xadisi bilen üç tegliki bar idi.

¹⁶ Hoylining chörisidiki perdilerning hemmisi népiz toqulghan aq kanap rexttin tikilgenidi.

¹⁷ Hoylining chörisidiki hemme xadilarning tegliki mistin, ularning ilmekliri we baldaqdiri kümüshtin yasaldi; xadilarning bashlirimu kümüshtin qaplanghanidi. Hoylining chörisidiki hemme xadilar kümüshtin yasalgan baldaqlar bilen bir-birige chétildi.

¹⁸ Hoylining kirish éghizidiki perde népiz toqulghan aq kanap rextke kök, sösün we qizil yiqlar arilashturulup, keshtichiler teripidin keshtilendi; uning uzunluqi yigirme gez, égzikliki hoyli-diki perdilerning égzikligige oxshash bolup besh gez idi. ¹⁹ Uning töt xadisi bilen mistin yasalgan töt tegliki bar idi; xadilarning ilmekliri kümüshtin yasaldi, ularning bashliri kümüşh bilen qaplendi we baldaqdiri kümüshtin yasaldi.

²⁰ Muqeddes chédirning hem chörisidiki hoylining barliq miq-qozuqliri mistin yasaldi.

İbadet chédiri üçhün atalgan matériyallar

²¹ Muqeddes chédir, yeni «hökü-m-guwahliqi chédiri» üçhün atalgan matériyallarning sani töwende xatirilengen (ular Musaning buyruqi bilen, kahin Harunning oghli Itamarning qol astidiki Lawiylar mes'ul bolup sanaqtin ötküzülüp, Xudagha atalganidi): —

²² Yehuda qebilisidin bolghan Xurning newrisi, Urining oghli Bezalel Perwerdigar Musagha buyrughaning hemmisini ada qildi; ²³ Dan qebilisidin bolghan Ahisamaqning oghli Oholiyab uning yadremchisi idi; u bolsa neqqashliq-oymichiliq ustisi, layihiligüchi hemde kök, sösün, qizil yiptin aq kanap rextke keshte tikeleydighan usta idi.

²⁴ Muqeddes chédirni yasashqa ishli tilgen altun, yeni «pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen altunning hemmisi muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yigirme toqquz talant yette yüz ottuz shekel idi. ²⁵ Jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler teripidin keltürülgen kümüşh bolsa muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche bir yüz talant bir ming yette yüz yetmish besh shekel idi. ²⁶ Bu kümüşh nopusi royxetke élinghan kishilerdin élinghanidi — démek, kimki yigirme yash ya uningdin chong, sanaqtin ötküzülgenlerning her-biri bir béka, yeni muqeddes jaydiki shekelning ölchem birliki boyiche yérim shekel kümüşh berdi. Sanaqtin ötken kishi alte yüz üç ming besh yüz ellik kishi idi.

²⁷ Muqeddes jayning tegliklerini hem otturisidiki perdining tegliklerini quyushqa yüz talant kümüşh ketti; yüz talant kümüshtin yüz teglik yasilip, herbir teglik üçhün bir talant ishli tilildi. ²⁸ U qalghan bir ming yette yüz yetmish besh shekel kümüshtin xadilarning il-

38:9 Mis. 27:9

38:24 «yigirme toqquz talant yette yüz ottuz shekel...» — bir «talant» 3000 shekel idi. «muqeddes jaydiki shekel»ning birliki (altun) 224 gram bolghan bolsa, undaqta bu altunlarning éghirliqi texminen 2 tonna bolghan bolidu.

38:25 «jamaet arisidin sanaqtin ötküzülgen ademler...» — bu «ademler» erkek kishilerni körsitidu («Chöl.» 1:2-46ni köring). «bir yüz talant bir ming yette yüz yetmish besh shekel ...» — kümüşhke nisbeten «talant» we «shekel»ning birliki altunningkige oxshash bolsa, bu kümüşhlarning éghirliqi texminen 6.7 tonna bolghan bolidu.

«Misirdin chiqish»

meklirini yasidi, ularning bashlirini qaplidi, shuningdek ularni bir-birige chatidighan baldaqlarni yasidi.

²⁹ «Pulanglatma hediye» süpitide keltürülgen mis bolsa yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel chiqti..³⁰ Buningdin u jamaet chédirining kirish éghizining tegliklirini, mis qurbangahni, uning mis shalasi we qurbangahning barliq eswablirini,³¹ hoylining chörisidiki xada tegliklirini, hoylining kirish éghizidiki tegliklerni, chédirning barliq qozuqlirini we hoylining chörisidiki qozuqlarning hemmisini yasidi.

Kahinlarning muqeddes kiyimlirining tikilishi

39¹ Perwerdigar Musagha buyrughinidek kök, sösün we qizil yiplar ishilitilip, muqeddes chédirning xizmitide kiyilidighan kahinliq kiyimler, shundaqla Harunning muqeddes kiyimliri teyyar qilindi..

² Bezalel altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rextlerdin efodni yasap teyyarlidi..³ Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, andin bularni mahirliq bilen kök yiplar, sösün yiplar we qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilengen nusxilar üstige toqudi..

⁴ Ular efodning aldi we keyni qismini bir-birge tutashturup turidighan ikki mürilik tasma yasidi; efodning ikki teripi bir-birige tutashturuldi..⁵ Efodning üstige baghlaidighan belwagh efod bilen bir pütün qilinghan bolup, uninggha oxshash sipta ishlinip, altun we kök, sösün, qizil yiplar we népiz toqulghan aq kanap rexttin yasaldi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi..⁶ Ular ikki aq héqiqni ikki altun közlükke ornitip, ularning üstige xuddi möhür oyghandek Israilning oghullirining namlirini oyup yasidi..⁷ Israilning oghullirigha esletme tash bolsun üçhün, Perwerdigar Musagha buyrughandek ikki yaqutni efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi..

Höküm qoshénini yasash

⁸ U qoshénni chéwer qollargha nepis qilip keshtilitip yasidi; uni efodni ishligen usulda altun we kök, sösün, qizil yiplar bilen népiz toqulghan aq kanap rexttin yasidi..⁹ Ular qoshénni ikki qat, töt chasa qilip yasidi; ikki qat qilinghanda uzunluqi bir ghérich, kenglikimu bir ghérich kéletti..

¹⁰ Uning üstige töt qatar qilip göherlerni ornatti: — bir qatardikisi qizil yaqut, sériq göher we zumretler idi; bu birinchi qatar idi..¹¹ Ikkinchi qatargha kök qashtéshi, kök yaqut we almas..

¹² Üchinchi qatargha sösün yaqut, piroza we sösün kwarts,¹³ tötinchi qatargha béril yaqut, aq héqiq we anartash ornitildi; bularning hemmisi altun közlükke békitildi..¹⁴ Bu göherler Israilning oghullirining namlirigha wekil qilinip, ularning sanidek on ikki bolup, möhür oyghandek herbir göherge on ikki qebilining nami birdin-birdin pütüldi.

38:29 «yetmish talant, ikki ming töt yüz shekel...» — bir «talant» mis 1500 shekel yaki bezide 3000 shekel hésablinidu; bir shekel mis 224 gram yaki 540 gram bolushi mumkin. Undaqta bu misning éghirliqi 23-92 tonna otturisida bolsa kérek.

39:1 Mis. 31:10; 35:19

39:2 Mis. 28:6

39:3 «Ular altunni soqup népiz qilip, uni késip yip qildi, ... kök, sösün, qizil yiplardin aq kanap rextke lahayilengen nusxilar üstige toqudi» — eyni ibranii tékistni chüshinish bir qeder tes. Uning birneche xil terjimisi uchrishi mumkin.

39:3 Mis. 28:6

39:5 Mis. 28:8

39:6 Mis. 28:9,10,11

39:7 «... ikki yaqutni Efodning ikki mürilik tasmisigha békitip qoydi» — efod toghruluq munasiwetlik séxmini köring.

39:7 Mis. 28:12

39:9 Mis. 28:16

39:10 Mis. 28:17

39:11 Mis. 28:18

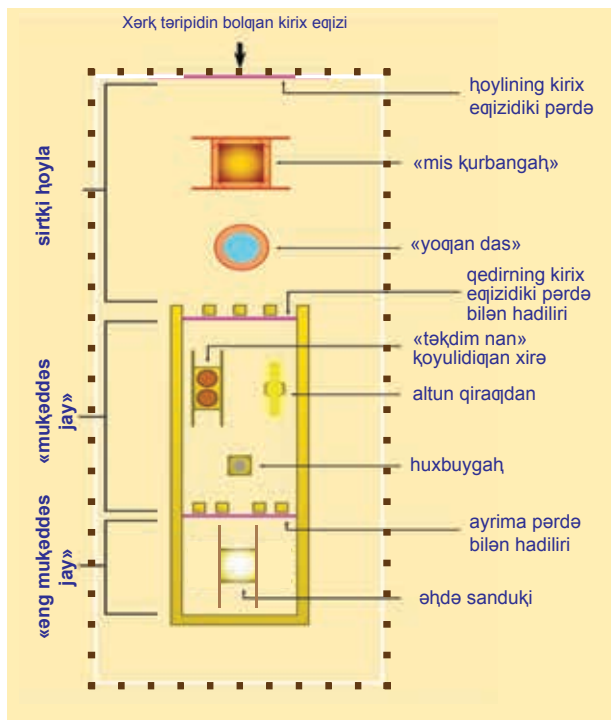
«Misirdin chiqish»

¹⁵ Ular qoshéngga shoynidek éshilgen sap altundin ikki éshilme zenjir yasidi; ¹⁶ ular qoshéngga altundin ikki közlük we ikki halqa étip, ikki halqini qoshénning yuqiriqi ikki burjikige békitti; ¹⁷ andin shu altundin éshilip yasalghan ikki zenjirni qoshénning yuqiriqi ikki burjigidiki halqidin ötküzüp, ¹⁸ éshilgen shu zenjirlarning ikki uchini ikki közlükke békutip, közlüklerni efodning ikki mürilik tasmisining aldi qismigha ornatti. ¹⁹ Buningdin bashqa ular altundin ikki halqa yasap, ularni qoshénning asti teripidiki ikki burjikige békitti; ular efodqa tégiship turidighan qilinip ichige qadaladi. ²⁰ Mundin bashqa ular altundin yene ikki halqa yasap, ularni efodning ikki mürilik tasmisining aldi töwenki qismigha, efodqa ulinidighan jaygha yéqin, keshitilengen belwaghdin égizrek qilip békitti. ²¹ Ular qoshénning efodning belwéghidin yuqiraraq turushi, qoshénning efodtin ajrap ketmesliki üçün kök shoyna bilen qoshénning halqisini efodning halqisigha chétip qoydi. Bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

39:16 «ikki burjikige» — ibraniy tilida «ikki bëshigha».

39:19 «ikki burjikige» — ibraniy tilida «ikki bëshigha».

IBADƏT QEDIRI (MUQƏDDƏS QEDIR) («Misirdin qikix» 25-31, 35-40-bab)

Kahinlar kiyidighan bashqa kiyimlarning tikilishi

²² Bezalel efodning ichidiki tonni pütünley kök renglik qildi. ²³ Tonning bashqa kiyilidighan töshüki del otturisi, xuddi sawutning yaqisidek ishlengenidi; yirtilip ketmesliki üçün uning chörisige pewaz ishlendi. ²⁴ Ular tonning étikining chörisige kök, sösun we qizil yiptin anarlarni toqup ésip qoydi. ²⁵ Ular hemde altun qongghuraqlarni yasap, qongghuraqlarni tonning étikining chörisige, anarlarning ariliqigha birdin ésip qoydi; her ikki anarning otturisiqha bir qongghuraq ésip qoyuldi. ²⁶ Qahinliq xizmitige ait qongghuraqlar tonning étikining chörisige békitildi; bir altun qongghuraq, bir anar, bir altun qongghuraq, bir anar qilip békitildi; hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁷ Ular Harun bilen uning oghullirigha népiz toqulghan aq kanap rexttin xalta könglekleri tiktí; ²⁸ sellini aq kanap rextte yasidi, shundaqla chirayliq égez böklerni aq kanap rextte, tamballarni népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi; ²⁹ buningdin bashqa ular belwaghnimu kök, sösun we qizil yip arilashturulup keshtilengen, népiz toqulghan aq kanap rextte teyyarlidi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

³⁰ Ular yene nepis taxtayni, yeni muqeddes otughatni sap altundin yasap, uning üstige möhür oyghandek: «Perwerdigargha muqeddes qilindi» dep oyup pütüti; ³¹ ular otughatqa kök renglik yipni baghlap, uning bilen otughatni sellige taqidi, bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

Musaning yasalghan seremjanlarni közdin kechürüshi

³² Shu teriqide jamaetning ibadet chédirining hemme qurulusi pütüküzildi; Israillar Perwerdigarning Musagha buyrughinining hemmisini shu boyiche qildi; shu teriqide hemmisini pütütdi. ³³ Ular chédirni Musaning yénigha élip keldi — chédir yopuqlirini, uning barliq eswablirini, ilmeklirini, taxtaylirini, baldaqirini, xadiliri bilen tegliklirini, ³⁴ shuningdek qizil boyalghan qochqar térisidin yasalghan yopuq bilen délfín térisidin yasalghan yopuqni, «ayrima perde»ni, ³⁵ ehde sanduqi we uning baldaqirini, «kafaret texti»ni, ³⁶ shire we uning barliq eswablirini, shundaqla «teqdim nanlar»ni, ³⁷ sap altundin yasalghan chiraghdan bilen uning chiraghlirini, yeni üstige tizilghan chiraghlarni, uning barliq eswabliri hem chiragh méyini, ³⁸ altun xushbuygah, mesihlesh méyi, dora-dermeklerdin yasalghan xushbuyi, chédirning kirish éghizining perdisini, ³⁹ mis qurbangah bilen uning mis shalasini, uning baldaqiri bilen hemme eswablirini, yuyush dési bilen uning teglikini, ⁴⁰ hoylining chörisidiki perdilerni, uning xadiliri we ularning tegliklirini, hoylining kirish éghizining perdisi bilen hoylining taniliri we qozuqlirini, muqeddes chédirning, yeni jamaet chédirigha ait xizmetke ishlitilidighan barliq eswablarni, ⁴¹ muqeddes jaygha ait xizmet üçün tikilgen kahinliq kiyimini, yeni Harun kahinning muqeddes kiyimliri bilen uning oghullirining kahinliq kiyimlirini bolsa, hemmisini élip keldi.

⁴² Bu ishlarning hemmisini Israillar Perwerdigarning Musagha barliq buyrughanliri boyiche ene shundaq ada qilghanidi. ⁴³ Musa ishlarning hemmisige tepsiliy qaridi, mana, ular Perwerdigarning buyrughini boyiche bu ishlarni pütüküzgenidi; buyrulghandek, del shundaq qilghanidi; Musa bularni körüp, ulargha bext-beriket tilep dua qildi.

39:23 «sawut» — jengchining alahide kiyimi.

39:27 Mis. 28:39

39:30 Mis. 28:36; 29:6

39:31 Mis. 28:37

39:33 Mis. 35:11

39:36 Mis. 31:8

39:38 «altun xushbuygah» — ibraniy tilida «altun qurbangah».

39:41 Mis. 31:10

Ibadet chédirining tiklinishi

40¹ Andin Perwerdigar Musagha mundaq emr qildi: —
² Birinchi ayning béshi, ayning birinchi küni sen jamaet chédirining muqeddesxanisini tikligin..³ Höküm-guwahliq sanduqini uning ichige qoyup, ichki perde arqiliq ehde sanduqini tosup qoyghin;⁴ shireni chédirning ichige ekirip, üstige tizilidighan nersilerni tizghin; andin chiraghdanni ekirip, üstige chiraghlarni orunlashturghin..⁵ Altun bilen qaplanghan xushbuy köydürgüchi qurbangahni höküm-guwahliq sanduqining uduligha tiklep qoyghin; chédirning kirish éghizining perdisini ésip qoyghin..

⁶ Köydürme qurbanliq qurbangahini muqeddesxanining, yeni jamaet chédirining kirish éghizining aldigha qoyghin;⁷ andin yuyush désini jamaet chédiri bilen qurbangahning otturisiqha orunlashturup, su toshturup qoyghin.

⁸ Hoylining chörisige perdilerni békitip, hoylining kirish éghizining perdisini asqin..⁹ andin «mesihlesh méyi»ni élip, ibadet chédiri we uning ichidiki barliq nersilerni mesihlep, uni we barliq hemme eswablrini Xudagha atap muqeddes qilghin. Shundaq qilip pütkül chédir muqeddes bolidu..¹⁰ Sen köydürme qurbanliq qurbangahini, shundaqla uning barliq eswablrini mesihlep, uni Xudagha atap muqeddes qilghin; buning bilen qurbangah «eng muqeddes nersiler» qatarida bolidu..

¹¹ Sen yene yuyunush dési we uning teglikini mesihlep muqeddes qilghin..¹² Andin Harun bilen uning oghullirini jamaet chédirining kirish éghizigha yéqin ekilip, ularni su bilen yughin;¹³ Harungha muqeddes kiyimlerni kiydürüp, Manga kahinliq xizmette bolushi üçün uni mesihlep, Manga ayrip muqeddes qilghin.

¹⁴ Andin uning oghullirini élip kirip, ulargha xalta könglekleri kiydürüp,¹⁵ ularning atisini mesihliginingdek Manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin. Shuning bilen ularning bu mesihlinishi ular üçün ewladtin ewladqiche ebediy kahinliqning belgisi bolidu..

¹⁶ Musa shundaq qildi; Perwerdigar uninggha néme buyrughan bolsa, u shundaq beja keltürdi.

¹⁷ Shundaq boldiki, ikkinchi yilning birinchi éyida, ayning birinchi künide ibadet chédiri tiklendi..

¹⁸ Musa chédirni tikip, teglikirini orunlashturup, taxtaylirini tizip, ularning baldaqirini békitip, xadilirini tiklidi..¹⁹ Muqeddes chédirning üstige ichki yopuqni yapti, andin uning üstige tashqi yopuqni yépip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁰ Andin u höküm-guwahliqni élip, uni sanduq ichige qoydi; baldaqlarni ehde sanduqining halqiliridin ötküzüp, «kafaret texti»ni sanduqning üstige orunlashturdi..

²¹ Ehde sanduqini muqeddes chédir ichige élip kirip, otturigha «ayrima perde»ni tartti; shundaq qilip u höküm-guwahliq sanduqini perde arqiliq tosup qoydi. Hemme ish Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi..

40:2 «muqeddesxanisi» — démek, chédirning özi, yeni «muqeddes jay» bilen «eng muqeddes jay».

40:4 «chiraghlarni orunlashturghin» — yaki «chiraghlarni yéqip qoyghin».

40:4 Mis. 26:35; 27:20

40:5 «xushbuy köydürgüchi qurbangah» — xushbuygahni körsitidu.

40:5 Mis. 26:36

40:8 Mis. 27:16

40:10 Mis. 29:37

40:15 «Ularining atisini mesihliginingdek manga kahinliq xizmitide bolushi üçün ularnimu mesihligin» — bu ishning, yeni Harun we oghullirini mesihlep kahinliqqa teyinlesh murasimining tepsilatiri «Law.» 8-babta xatirlengen.

40:17 «ikkinchi yili» — démek, Misirdin chiqqandin kéyinki ikkinchi yili.

40:17 Chöl. 7:1

40:20 höküm-guwahliq» — Xuda Musagha tapshurghan «on perz» yaki «on emr» pütülgen ikki tash taxtayni körsitidu (31:18ni körüng).

40:21 Mis. 35:12

«Misirdin chiqish»

²² U shireni jamaet chédirigha élip kirip, muqeddes jayning shimal teripige, «eng muqeddes jay»diki perding sirtigga qoydi. ²³ «Teqdim nanlar»ni shirening üstige, Perwerdigarning aldigha tizip qoydi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi..

²⁴ Andin u chiraghdanni jamaet chédirigha élip kirip, uni muqeddes jayning jenub teripige, shirening uduligha qoydi, ²⁵ chiraghlarni Perwerdigarning aldigha orunlashturdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁶ Andin u xushbuyni köydürgüchi altun qurbangahni ichidiki perding aldigha tiklidi;..

²⁷ Uning üstide ésil xushbuyni köydürdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

²⁸ U ibadet chédirining kirish éghizigha perde tartti. ²⁹ Andin köydürme qurbanliq qurbangahini jamaet chédiridiki muqeddes jayning kirish éghizigha yéqin qoydi; uning üstide köydürme qurbanliq we qoshumche ashliq hediyesini ötküzdi; bularning hemmisi Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi..

³⁰ Yuyunush désini jamaet chédiri bilen qurbangahning otturisigha qoyup, yuyushqa ishlitilidighan suni dasqa toshquzup quydi.

³¹⁻³² Musa we Harun bilen uning oghulliri qachanla jamaet chédirigha kirse yaki qurbangahqa yéqin barsa, Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qollirini shu suda yuyatti. Bular Perwerdigarning Musagha buyrughinidek qilindi.

³³ Andin u chédir hem qurbangahning etrapigha hoyla perdisini tiklep, hoylining kirish éghizining perdisini tartti. Shu teriqide Musa pütkül ishni tamamlidi.

Perwerdigarning parlaq nurining ibadet chédirini qaplishi

³⁴ Shuning bilen bulut jamaet chédirini qaplap, Perwerdigarning julasi ibadet chédirini toldurdi.. ³⁵ Bulut saye chüshürüp, Perwerdigarning julasi chédirni toldurghini üçün, Musa jamaet chédirigha kirelmidi.

³⁶ Qachanki bulut jamaet chédiridin kötürülse, Israillar seperge atlinatti. Herbir qétim seperde shundaq bolatti. ³⁷ Bulut kötürülmise ular qozghalmay, taki kötürüldighan küngiche seperge chiqmaytti. ³⁸ Chünki kündüzi Perwerdigarning buluti muqeddes chédir üstide turatti, kéchisi uning üstide ot körünetti; pütkül Israil jemetining köz aldida ularning barliq qilghan seperlide shular körünetti..

40:23 Mis. 25:30

40:26 «xushbuy köydürgüchi altun qurbangah» — xushbuygahni körsitidu.

40:29 «köydürme qurbanliqning qoshumche ashliq hediyesi» — herbir köydürme qurbanliqqa bir ashliq hediye qoshup sunulushi kérek (mesilen, «Chöl.» 28-29-bablarni körüng).

40:34 Chöl. 9:15; 1Pad. 8:10

40:38 Mis. 13:21; Chöl. 14:14; Qan. 1:33; Neh. 9:19; Zeb. 78:14; 105:39; 1Kor. 10:1

Qoshumche söz

«Qoshumche söz»de biz adettikidek kitabtiki kishilarning diqqitini bekrak tartidighan bezi ishlar yaki chüshinish tesrek bolghan bezi yerler üstide toxtilimiz.

Misirdiki «18-sulale» we uning bezi tarixiy tepsilatlırı

Misirdiki «18-sulale» «Hiskoslar» sulalisini aghdurup ornini basti. «Hiskoslar» shemning ewladlırı bolup, ular Shemning ewladlıridin bolghan Yehudiy qebililirige iltipat körsetken bolushi mumkin. Misirdiki «18-sulale»ning tarixiy tepsilatlırı Misirda bezi qedimki abidiler we papiruslarda (arxéologlar tapqan qedimki oram yazmilarda) xatirilengen bolup, tepsilatlırını «Misirdin chiqish»ning tarixi bilen sélishturush tolimu ehmiyetlik bir ish bolidu. Shu abidiler we papiruslardin bilishimizche, «18-sulale» dewridiki Pirewnlerning höküm sürgen waqitlırı hem ularning tepsilatlırı töwendikidek: —

1. Aqmos (miladiyedin ilgiriki 1570-1546-yillar).

Aqmos Yehudiylargha dost bolghan «Hiskoslar»ni aghdurghan padishah idi. Shunga u toghruluq: «**U waqitlarda Yüsüpnı bilmeydighan yéngi bir padishah Misirda textke chiqti**» dep xatirilınıdu (1:8)

2. Amenxotep I (miladiyedin ilgiriki 1546-1526-yillar).

Amenxotep belkim Yehudiy oghul bowaqlarnı öltürüş yarlıqını chüshürgen padishah bolushi mumkin (1:22).

3. Tutmos (I) (miladiyedin ilgiriki 1526-1512-yillar).

Tutmos (I)ning birinchi xanishi uninggha «Xutshepsut» dégen bir qizni tughup berdi. Tutmos I ölgendin kéyin, Xutshepsutning ana bölek bir tughqan inisi (Tutmos II) textke chiqqudek yashqa kirgüche Xutshepsut Misirgha «muweqqet padishah» bolup turdi.

Isenchimiz barki, Musani bowaq waqtida deryadin süzüwalghan «Pirewnning qizi» del mushu Xutshepsut idi. U qoyghan «Musa» (ibraniy tilida «moshi») dégen isimning menisi «sudin tartıwalghan» idi; halbuki, Misir padishahlrı (Pirewnler) perzentlırige isim qoyghanda, adette özlirining melum bir butining namigha «mos» yaki «moshi» dégen qoshumchini qoshup, andin uni öz perzentining ismi qilatti. Mesilen, yuqırıqi «Tutmos»ni alsaq, «Tut» bir butning nami, «moshi» yaki «mos» dégenler bolsa, «sowghat» yaki «tartuq» dégenlik bolup, «Tutmos» dégen isim ««Tut» bergen adem» dégenlik bolatti (oqurmenler «mos» dégen qoshumchini Misir padishahlrining nesebnamisidin köp uchritalaydu). Yene alayluq, Misirliqlar quyashqa choqunatti. Shunga, «quyash» (Misir tilida «Ra») ularning bir buti hésablinatti; Misirda ötken padishah «Ramos» yaki «Ramosis» dégenning menisi: «Quyash bergen» dégenlik bolidu.

Shunga körüwélıshqa bolıduki, «Musa» dégen isim uning ismining ikkinchi terkibi bolushi mumkin. Lékin ismining birinchi terkibi Misirliqlarning melum bir butining nami bolghachqa, bu qismini éliwétip, peqet «Moshi» dégen qoshumchini öz ismi qilip ishletken bolushi mumkin.

4. Tutmos II (miladiyedin ilgiriki 1512-1504-yillar).

Isininimizki, Tutmos II höküm sürgen waqitlarda «**Musa misirliqlarning barlıq bilim-hékmiti bilen terbiyilınip, sözde we emelde intayın qabiliyetlik adem bolup chiqti**» («Ros.» 7:20).

«Misirdin chiqish»

5. Tutmos III (miladiyedin iliriki 1504-1447-yillar)

Tutmos III Xutshepsutqa och bolup, uning bilen munasiwetlik bolghan adamlarni wenersilarni kőzidin yoqitishqa urunatti. Musa shu chaghlarda shahzade hėsablanghachqa, adettikidek uning melum bir «qul bėshi»ni ۆltürüşhi «hėch gep emes» idi; lėkin Musa Xutshepsut bilen munasiwetlik bolghachqa, qul bėshini ۆltürgendin kėyin uning ehwalimu chataq idi. Tutmos III Xutshepsutning ۆlümidin kėyin qiriq yil höküm sürdi; Musamu mushu waqitlarda chöl-bayawanda turdi.

6. Amenxotep II (miladiyedin iliriki 1447-1425-yillar)

Amenxotep II belkim Musa peyghemberning: «**Perwerdigarning xelqini qoyup bergin**» dėgen telipini ret qilghan, «Misirdin chiqish»ta teswirlinidighan «**köngli qattiq, jahil Pirewn**» del shu bolsa kėrek. Israillar u höküm sürgen waqitta Misirdin chiqqan bolsa kėrek.

7. Tutmos IV (miladiyedin iliriki 1425-1417-yillar).

Tutmos IV Misirning tarixnamisi boyiche Amenxotep Ining «tunji oghli» emes idi. Amenxotep Ining «tunji oghli»ning nėme bolghanliqi «Misirdin chiqish»ni oqughan barliq oqurmenlerge ayandur.

8. Amenxotep III (miladiyedin iliriki 1417-1379-yillar)

Amenxotep III ajiz bir padishah bolup, eslide u höküm sürgen «Qanaan zėmini» qolidin chiqip ketti. Del shu waqitlarda Yeshua peyghember Qanaan zėminigha kirip uni igilgenidi.

9. Amenxotep IV (miladiyedin iliriki 1379-1361-yillar) Amenxotep IVmu ajiz bir padishah idi, u sirttiki hėchqandaq ellerge tajawuz qilmighan; uning dewride «Batur Hakimlar» Israillar turghan Pelestinge höküm sürüşhni bashlighanidi.

«Mis.» 3:14-15, 6:3

Xudaning «Yahweh» dėgen alahide nami — «Men ۆzümdurmen» «Ezeldin bar Bolghuchimen»

«Yahweh» dėgen namni adette «Perwerdigar» dep terjime qilimiz. Mushu 6:3-ayette Xuda Musagha ۆzini ashkara qilghandin kėyin: «**Men Ibrahimgha, Ishaqqa we Yaqupqa qadir-mutleq Tengri süpitide kőrümdüm; lėkin «Yahweh» dėgen namim bilen ulargha ashkara tonulmidim**» dėgen sözlirini oqughan segek oqurmenler belkim sel heyran qėlishi mumkin. Chėnki Ibrahim, Ishaq we Yaqupning terjimihalini oqughanlar bu ۆch atimizning Xudaning namining «Yahweh» ikenlikini bilidighanliqini bilidu (mesilen, «Yar.» 12:7, 8, 14:22, 26:22-25, 28:13). Emdi bu ayetning menisi nėme?

Ibrahim, Ishaq we Yaqup kechürmishliride derweqe Xudani kőprek «Hemmige Qadir» dep tonughan — dėmek, Xudaning kűch-qudratining zor, ulugh ikenlikini bėshidin kőp ۆtküzgen. Halbuki, Xudaning «Yahweh» dėgen namining menisi ulargha tėxi toluq ayan bolmighan. Chėnki «Men ۆzümdurmen» dėgenning yaki «Ezeldin Bar Bolghuchimen» dėgen bu nam Xudaning (a) ۆzgermes tebiitini; (e) ۆz ehdisige mutleq sadiq bolidighanliqini, yeni «ۆz ehdiside turghuchi Xuda» ikenlikini tekitleydu. Xudaning xaraktėrining bu ikki teripi peqet waqitning ۆtüşhi bilenla ispatlinip kőrsitilishi mumkin. Musa peyghember del shu ishni ispatlighanki, Ibrahim, Ishaq we Yaqupning dewridin töt yüz yil kėyinki Musaning dewridimu Xudaning Ibrahim, Ishaq we Yaqup bilen baghlighan ehdiliri yenila pütünley inawetlik bolidu.

«Misirdin chiqish»

Ademler özining qilgan wedilirini untup qalidu yaki uninggha emel qilmaydu, emma Xuda hergiz Özi éytqan birmu sözni yaki Öz aldida étiqad bilen qilinghan herqandaq iltijaning birmu sözini untumaydu. Shuning bilen Musa we shu dewrdikiler Xudaning xaraktérining ata-bowiliri körmigen bir teripini bilip ispatlashqa muyesser bolidu.

3:2-22 «Perwerdigarning Perishtisi»

Bu ulugh zatning salahiyiti toghruluq oqurmenler «terbirler»ni körsün.

4:24-26

«Emma Musa seper qilip bir qonalghugha kelgende, Perwerdigar uninggha uchrap, uni öltürüwetmekchi boldi»

Bu ayet, shübhisizki, oqurmenlerge intayin ghelite tuyulushi kérek; Xuda Musani chaqirip uni Misirgha qaytquzghandin kéyin némishqa hazir «uni öltürüwetmekchi boldi»?

Bu ishta ayan qilinidighan heqiqet intayin chongqur menilik we ehmiyetlik bolup, hemmimizning Xudadin qorqush yolini toghra igilishimiz üçün bu heqiqetni toluq bilishimizge toghra kélidu; Musa peyghember bu heqiqetni öz xelqige ögitishtin ilgiri, özi uni bu dehshetlik we qorqunchluq yolda obdan öginishi kérek idi.

Musa Misirliq shahzade süpitide béqip chong qilinghan bolsimu, deslipide öz anisi teripidin émitilgen, emchehtin ayrilghan shundaqla chong qilinip terbiye körgen (anisi bu ish üçün Pirewnning qizi teripidin ish heqqi alatti! — «Mis.» 2:9-10). Shunga Musa öz anisidin, Yehudiy xelqining Ibrahimning ewladliri ikenlikini, shunga Yehudiy xelqining Xuda Ibrahimgha ehde bilen bérishke wede qilghan zémingha mirasxorlar ikenlikini anglap bilgen bolsa kérek; we yene shu ehding hörmitining belgisi we simwoli süpitide Israilda tughulghan herbir oghul bala sekkizinci künide sünnet qilinishi kérek, dep ögengen bolsa kérek.

«Misirdin chiqish» 4-babtin körüniduki, Musa peyghember oghulliridin birini (belkim ikkinchi oghli Eliézerni) sünnet qilmay, Xudagha itaet qilishtin bash tartqan bolsa kérek. Belkim ayali Zipporah Yehudiy bolmighini üçün deslepte Musaning shundaq qilishigha qarshi chiqqan bolushi mumkin (4:25-26). Uning Musadin achchiqlinip éytqan sözlirige qarighanda («**Sen derweqe aldimda qan töker bir er ikensen!**»), Zipporah sünnet qilishni qanliq hem ehmiyetsiz bir murasim dep qarighan bolsa kérek.

Emdi Xuda Musani öz xelqini qutquzushqa chöl-bayawanda chaqirghinida némishqa uni shu ishni qilmighanliqi toghruluq esletmidi? Belki, némishqa uning aldigha kélip, uni tosup, itaetsizlik tüpeylidin «**uni öltürüwetmekchi boldi**»? Bu bekmu ghelite körünmemdu?

Bu ishta Xudaning mutleq pak-muqeddeslikining we shundaqla Uning Öz xelqini terbiyileshke sadiq bolghanliqining bir qismini ghil-pal körüp qalimiz; Uning xelqige qilghan terbiyisi bolsa ularningmu pak-muqeddes bolushi üçündür. Bu pak-muqeddeslikning bir qismi Uning barliq söz-kalamigha pütünley köngül bölüşimizdin ibaret bolidu.

Emeliyette Xuda Musa peyghemberni sinap kéliwatatti, uning ata-bowiliri arqiliq tapshuruwalghan Özining söz-kalamini qedirleydighan yaki qedirlimeydighanliqini

«Misirdin chiqish»

közitiwatatti. Bu ish xuddi Xuda Musagha: «Men sanga melum bir ishni birla qétim éytsam, kupaye bolmasmu?» yoki «Hemme emrimni sanga biwasite déyishim kérekmu?» dégendek bolatti. Emma Musa peyghember shu waqitqiche öz hayatidiki qilghan hemme ishini toghra dep qarap kelgen bolsa kérek — belkim: «Xuda Özi manga karamet bir wezipini amanet qilghan emesmu, shunga hemme ishim mukemmeldur» dep oyilghan bolushi mumkin.

Musa ayali teripidin qutquzulidu. Ayali oghlining sünnitini özi ötküzidu. Biz shuni éniq körimizki, Xudaning «**öltürmekchi bolghini**» Musaning ayali emes, belki Musaning özidur; shunga yene körimizki, Xuda bu ishning mes'uliyitini Zipporahdin emes, belki Musadin soraydu. Musa peyghember öz ailiside peyda bolghan bu itaetsizlikke mes'ul idi. Shuningdek, Xudaning ailisi bolghan jamaet üçün mes'uliyetke muyesser qilinghan kishiler Xudaning söz-kalamigha itaet qilishqa mutleq köngül bölüshi kérek, shundaqla héchqandaq bashbashtaqliq qilmasliqi yoki ishni addiy chaghlımasliqi kérek: — «**Kimge köp bérilse, uningdin telep qilinidighini köp bolidu. Chünki ademler kimge köp amanet qoyghan bolsa, uningdin telep qilidighinimu köp bolidu**» («Luqa» 12:48).

Shunga biz töwendiki xulasilerge kelsek bolidu: —

(a) herqandaq shexs, hetta peyghembermu Xudaning yolyoruqi bilen, shundaqla Xudaning berikitini körgen halda melum bir ishni ijra qiliwatqan bolsimu, bu uning barliq ishlirining durus ikenlikige barawer bolmaydu. Xudadin kelgen bext-beriketning özi shuni körgüchi ademning hemme ishini kem-kütsiz dep ispatlighan bolmaydu.

(e) Shunga, gerche öz hayatimizda Xudadin bext-beriketni yoki iltipat (jümlidin Xudaning alahide yolyoruqini qobul qilip) körüwatqan bolsaqmu, «hemme ishimiz durustur» dep oylap ketmeslikimiz kérek («1Kor.» 4:4ni körüng). Shuning bilen biz herqandaq waqıtta «**her terepte kemter bolup**» («Ros.» 20:19) we toghra bolsa bashqılarning pikrini qobul qilishqa teyyar turushimizgha toghra kélidu («Yaq.» 3:17). Hetta rosullarmu bezide ishlarni xata chüshinip qalidu («Gal.» 2:11-14).

Misir zéminigha chüshken apetler — «Misirning but-ilahlirining üstidin höküm chiqirish» (12:12)

Xuda Musa peyghemberge Misirliqlarning butliri toghruluq intayin qiziq bir söz qilidu: — «**Chünki Men u kéchisi Misir zéminini kézip ötimen; men Misir zéminida meyli insan bolsun, meyli haywan bolsun ularning tunji tughqan erkikining hemmisini öltürimen; shuning bilen men Misirning barliq but-ilahlirining üstidin höküm chiqirimen; men Perwerdigardurmen**» (12:12)

Bu ish toghrisida Xuda kéyin yene Musagha eslitidu: —

«**Bu chaghda Misirliqlar ularning arisidiki Perwerdigar teripidin öltürülgenlerni, yeni barliq tunji oghullirini depne qiliwatqanidi; Perwerdigar Misirliqlarning mebudlirining üstidin höküm chüshürdi**» («Chöl.» 33:4).

Muqeddes yazmilardiki telimlerden shuni bilimizki, butlar yoki «ilahlar» emeliyette insanlarning tesewwuridin yoki jin-sheytanlarning aldamchiliqidin chiqqan nersilerdur. Undaqtta Xuda qaysi jehette ularning üstidin «**höküm chiqiridu**»?

Bu, shübhisizki, «aldamchining salahiyitini pash qilish», «tesirlirini yoqitish» «butpereslikning exmeqanilikini ashkara qilish» dégenlik bolsa kérek.

«Misirdin chiqish»

Bilishimizche, Misirliqlar seksendin köp but-ilahqa choqunatti. Ular herbir but-ilah kainatning melum bir dairisini bashquridu, dep qaraytti. Bu daire shu but-ilahning «hökümrانliqi» bolatti. Injilda jin-sheytnlarning shundaq dairisi cheklik «hökümrانliq»lirining mewjut bolghanliqi bayan qilinidu (mesilen, «Mat.» 24:29, «Rim.» 8:38, «Ef.» 3:13, 6:12, «Kol.» 2:15ni körüng). Lékin Xuda Misirgha chüshürgen on balayi'apetning herbiri Misirliqlarning melum birnechche butlirining «hökümrانliq»lirining yoq bolghanliqini yaki Xudaning hökümrانliqi aldida héchnémige erzimeydighanliqini ispatlaytti. Mushu yerde sheipe cheklimi bolghachqa, buni tepsiliy körsetmeymiz, lékin töwendiki üç misal buni éniq körsitidu: —

(a) 1-apet, yeni Nil deryasini qangha aylandurush töwendiki butlarga «tesir yetküzdi»: —

«Nil deryasini qangha aylandurush» dégen apet «ilah» dep qaralghan Nil deryasigha, «Nil deryasini mudapie qilghuchi ilah» dep qaralghan «Knu» dégen butqa, «Nil deryasining rohi» dep qaralghan «Hapi» dégen butqa, Nil deryasi «uning qéni» dep qaralghan «Osiris» dégen butqa we Nil deryasining «Timsah ilah»igha chüshüp, ularning üstidin «hökümrان chiqarghan» — mesilen, Nil deryasidiki barliq timsahlar ölgen yaki deryadin heydiwétilgen bolsa kérek.

(e) 5-apet, yeni Misirliqlarning charpay mallirigha chüshürülgen waba; bu töwendiki butlarga «tesir yetküzdi»: —

«Tah» dégen ilahning wekili bolghan, muqeddes dep qaralghan «Apis» dégen buqa; «Ra» dégen «Kattiwash ilah»ning wekili bolghan muqeddes dep qaralghan «Newis» dégen buqa; «Non» dégen butqa wekil bolghan muqeddes dep qaralghan qochqar. Bu butlarning wekili bolghan bu haywanlar daim étizlarda béqilghachqa, sheksiz waba bilen öltürülgenidi

(b) 9-apet, yeni qarangghuluq apiti. Bu Misirliqlarning «asmanlar we hawa rayini bashqurghuchi» dep qaralghan köp butlirigha, bolupmu «Kattiwash ilah», yeni «Quyash ilahi» bolghan «Ra»gha tesir yetküzgen bolsa kérek. Pirewn «Raning oghli» dep qarilatti.

Bu yolda Misirliqlar qedemmu-qedem asman-zéminni yaratqan heqiqiy Xudani tonushqa yéteklendi. Bu bashlinish jeryani awwal ulargha anche éghir azab keltürmidi. Awwalqi üç apet bolsa hemme adamge tesir yetküzdi; tötinchi apettin bashlap Xuda Öz xelqini Misirliqlardin perq étip, apetler peqet Misirliqlargha chüshti. Misirliqlarning towa qilip Israilning Xudasigha étiqad qilishigha ulargha éniq bir purset yaritip bérilsun dep, shu yolda apetler tedrijiy qattiq derijige yetti.

20:5 **«Sen bundaq nersilerge bash urma yaki ularning qulluqigha kirme yaki ulargha xizmet qilma. Chünki Menki Perwerdigar Xudaying wapasizliqqa heset qilghuchi Xudadurmen. Mendin nepretlengenlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha, hetta newre-chewrilirigiche chüshürimen».**

Balilar öz atisining gunahlririning tesirige uchraydu, elwette; lékin mushu yerde: **«Mendin nepretlengenlarning qebihlikirini özlirige, oghullirigha... chüshürimen»**, shundaqla «hetta newre-chewrilirigiche» dégenning menisi néme?

Muqeddes Kitabtiki «jaza» dégen sözning herxil menisi üstide oylinish paydiliq ishtur. Muqeddes Kitabning her yerliridin roshenki, Xudaning bizning gunahimiz üstige adil, tégishlik bolghan birla jazasi bolsa dozaxtur — bu Xudadin ayrilip, Uning huzuridin mehrum bolush dégenlik, bu yene «menggülük ölüm» depmu atilidu (her jayda pat-pat tekrarlighimizdek, xush xewer shuki, bizde kechürüm-meghipret we nijat pursiti bolsun dep, Eysa Mesih hemmimizning barliq gunahimizning jazasini Öz téni we rohida kötürüp qobul qilghan).

«Misirdin chiqish»

«Mis.» 20:5te «**qebihlikirini... chüshürüş**» (ibranij tilida «paxad»)ning köp tereplik menisi bar: — asasiy menisi «yoqlash»tur. Xuda bizni «yoqlisa», towa qilmighan bolsaq netijisi «jaza» bolidu; towa qilghan bolsaq «yoqlash»ning netijisi bext-beriket bolidu. Shuning bilen bu ayette «yoqlash»ning menisi choqum «jaza»ni ipadilishi kérek. Eger bu jaza toluq bolsa, netijisi balilar atisining gunahliri tüpeylidin dozaxqa chüshüshi kérek idi. Undaqta héchqaysimizda ümid yoq bolatti. Biraq «jaza» bezi waqitlarda toluq meniside emes, ayrim menide ishli tilidu; u «terbiye»ning meniside bolushi mumkin; mesilen, ata öz balilirini terbiye üçün jazalighinida: «Balamni qandaq jazalisam bolar?» dep oylimaydu, belki «Qandaqla jaza bolsa uninggha sawaq, uninggha terbiye bolsun?» dep oylaydu. Emeliyette Muqeddes Kitabning köp yerliride «jaza» shu menide ishli tilidu, shu yerlerde «jaza» Xudaning ademni dozaxqa chüshüridighanliqini, yeni «gunahqa tégishlik we adil bolghan jaza»sini körsetmeydu.

Emdi «Mis.» 5:20ge kelseq, atining gunahlrining bezi netijilirini balilirigha chüshidu dégili bolidu. Bizningche töwendiki xulasilerge kélishe toghra kélidu: —

(1) Atining gunahliri balilargha shu terepte tesir yetküziduki, balilar atining gunahlrini körüp ularni dorisa, atilirigha bolghan jaza bolidu; shu yolda bezi chaghlarda atilar baliliri arqiliq öz qilmishlrining netije-méwisini köridu we tétiydu, hemde qilmishlrining yirinchlikini körüp, towa qilishi mumkin.

(2) Atining gunahliri balilargha shu terepte tesir yetküziduki, balilar bu dunyada atisining gunahlrining aqiwitidin japa tartidu. Mesilen, bir haraqkesh dada bolsa, u pulni haraqqa buzup chachsa, baliliri yaxshi öginish pursitige érishelmeydu. Ezakiyal peyghember buninggha bir misal bolidu — öz xelqining ata-bowilirining gunahliri tüpeylidin, u amalsiz sürgün bolghan («Ezakiyal» 1-babni we izahatlarni köring). Bashqa misallardin yene ikkini körüş üçün Tewrat, «2Sam.» 12:1-25, we «Yesh.» 39:3-8 ayetlernimu köring. Birinchi misaldin, Natan peyghemberning Dawut peyghemberni gunahliri üçün eyibliginini, gunahlrining aqiwiti, jümlidin Dawutning yéngila tughulghan bowiqining dunyadin ketkinini körimiz, ikkinchi misaldin Hezekiya padishahning tekebburliship ketkinining kéyinki dewrlerge yetküzgen ziyanalirini körgili bolidu.

(3) Israil Misirdin chiqqandin kéyinki dewrlerde, Ezakiyal peyghemberning: «**Oghul atisining qebihlikining jazasini kötürmeydu, we yaki ata oghlining qebihlikining jazasini kötürmeydu**» («Ez.» 18:20) dégen bayani Xudaning Musagha éytqan sözining pütünley terbiye bérish, toghra yolga bashlash yolida éytilghinini ayan qilidu. «Ez.» 18:20de bolsa «jaza» özining toluq meniside, yeni rohiy, menggülik hayat-mamat jehette ishli tilgen bolsa kérek. Atining gunahliri oghlining towa qilishi kéreklikini bilip yétishige tosalghu bolmaydu we shuningdek, uninggha towa qilmasliqi üçün héchqandaq bahane bolalmaydu. Oghul öz gunahigha towa qilsa, uning Xudaning huzurida turushigha, menggülik hayatqa érishishige héchqandaq tosalghu mewjut emes. «**Gunah sadir qilghuchi jan igisi ölidu**» dégenning menisi «Ez.» 33:8de izahlighinimizdek, jismaniye jehettiki ölüm din bashqa yene bir ölümni körsitishi kérek. Hemmimiz ölimiz — biraq shu chaghd biz Xudaning huzuridin ayrilghan halda ölse, bu heqiqeten bir pajiedur, menggülik ölüm dur. Oxshashla «**Rezil kishi barliq gunahlrinin yénip towa qilip, Méning barliq belgilimilirimni tutup, adilliq hem adaletni yürüzgen bolsa, u jezmen hayat bolidu, u ölmeydu**» («Ez.» 18:21) we uninggha oxshaydighan bashqa ayetlerdimu körsitilgen «hayat» peqet «ölüm din aman qélishe» yaki «turmushning dawami» emes, belki «aliy derijidiki bir hayat»ni, «heqiqiy hayat»ni körsitishi kérek. Bu del Injil bizge yetküzgen

«Misirdin chiqish»

telim: «**Mana menggülik hayat — u bolsimu, Sen heqiqiy Xudani hem Sen ewetken Eysa Mesihni tonushtin ibarettur**» («Yuh.» 3:17). Menggülik hayat jismaniy ölüm bilen emes, belki heqiqiy imanning peyda bolghan deqiqisi bilen bashlinidu; u peqet «yashashning üzlüksiz dawami»la emes, belki tirik Xuda bilen bolghan munasiwettin ibarettur.

Bu heqiqettin bilimizki, Xudaning Musa peyghemberge éytqan «**qebihlikni... chüshürüş**»i peqet waqitliq, jismaniy birxil höküm-jazaning dairisidila cheklinidu. «Ikkinchi, üçinchi yaki tötinchi ewladlar»da, ata-bowilirining ötküzgen gunahlaridin towa qilish niyeti bolghanlarga bu jismaniy jazalar cheklinishi yaki pütünley emeldin qaldurulushi mumkin — hemmidin muhimi shuki, Mesih bu dunyagha qaytip kelgüche, Xuda bilen heqiqiy alaqude bolup hayat ötküzüş yoli barliq insanlarga izchil ochuq turidu.

«Qanaaniylarni yoqitinglar» dégen emr toghruluq

«**Méning Perishtem séning aldingda méngip, séni Amoriylar, Hittiylar, Perizziylar, Qanaanlar, Hiwiylar we Yebuslarning zéminigha élip kiridu; Men bolsam ularni yoqitimen. ularning ilahlarigha bash éyip ibadet qilma, ularning qilmishlarini dorima, belki ularni yoqitip, ularning butlarini urup chéqiwet**» («Mis.» 23:23-24, «Qan.» 7-babnimu körüng).

Tewrat we Injilni oquydighan aqköngül kishilerning béshi bezide shu nuqta toghruluq qaymuqup qalidu. Injilda Reb Eysa Mesih bizge hetta dushmanlirimizgimu méhir-muhebbet körsitinglar, dep buyrughan yerde, Tewratqa «Misirdin chiqish»tiki mushu yerde némishqa Israillarga mushu ademlerni yoqitinglar, dep buyrulghan? Némishqa Tewratning bashqa yerlirimu shundaq buyruq körüldü? Xudaning iradisi zadi néme? Undaq buyruq zalimlik emesmu?

Bundaq soalgha jawab bérish üçün biz awwal Qanaanlarning ehwali bilen Israillarning ehwalini tepsiliy körüp chiqishimizgha toghra kélidu: —

(a) Qanaaniylarning ehwali

Töt yüz yil ilgiri Xuda Ibrahimgha Qanaan zéminini bérishke wede qilghan waqtida uninggha yene mundaq dégenidi: —

«**Perwerdigar Abramgha: Jezmen bilishing kérekki, séning nesling özlirining bolmighan bir zéminda musapir bolup, shu yerdiki xelqning qulluqida bolidu we shundaqla, bu xelq ulargha töt yüz yilghiche jebir-zulum salidu. Lékin Men ularni qulluqqa salghuchi shu taipining üstidin höküm chiqirimen. Kéyin ular nurgun bayliqlarni élip shu yerdin chiqidu. Emma sen bolsang, aman-xatirjemlik ichide ata-bowiliringgha qoshulisen; uzun ömür körüp andin depne qilinisen. Lékin shu yerde töt ewlad ötüp, nesling bu yerge yénip kélidu; chünki Amoriylarning qebihlikining téxi zixi toshmidi**» («Yar.» 15:15-17).

«**Amoriylarning qebihlikining téxi zixi toshmidi**» yaki «**Amoriylarning qebihlikni téxi toshmighanidi**» dégen sözler bizge, gerche zémindikilerning gunahi shu zamanda nahayiti éghir bolghini bilen, Xuda ularning béshigha hökümünü chüshürgüche ulargha téxi towa qilghudek waqit bermekchi idi, dep körsitidu. Egerde «qebihlikining zixi toshqan» bolsa, undaqta insan gunahqa tolghan bolupla qalmay, belki uning axir bérüp Xuda aldida towa qilip qilmishlarini tüzitish pursetlarini ret qilghanliqini körsitidu. Shunga Xudaning Ibrahimgha

«Misirdin chiqish»

bolghan bu sözi shuni körsitiduki, kelgüsi bir zamanda u bu rezil qebililerni (Amoriylar Qanaaniylar qebililerning kattabéshidur) zéminidin, shundaqla yer yüzidin yoqatmaqchi idi.

Biz «Qanaaniylarning yürüş-turushliri qandaq idi?» dep Muqeddes Kitabning bashqa qisimliridin izdisek yaki arxéologiyilik ispattin tekshürsek, netijisi oxshash chiqidu; ular derweqe «wehshiy ilahlargha» choqunghuchilar bolup, butpereslikke baghliq herxil nepretlik we yirginchlik ishlarni qilatti, jümlidin insanlar (bolupmu öz baliliri)ni qurbanliq qilatti. Butxanilirida herxil pahishiwazliq we bechchiwazliq ötküzületti (shuning bilen ular arisida herxil saqaymas jinsiy késellikler tarqalghan idi), örp-adetliri herxil zulum-rehimsizlikdin ayrimaytti. Shundaq bir xelq Xudaning xelqi Israilni bulghapla qalmay, belki yirginchliklikini pütkül dunyagha yuqturushi mumkin idi. Yaxshi bir tashqi késel doxturi ademni qutquzush üçün uning ténidin ölük etlirini késiwetkinidek, Xudamu shu kishilerni dunyadin késiwetmekchi idi; Israil bolsa uning pichiql bolatti.

(e) Israilning ehwali: —

Tewrat dewridiki Xudaning Israilgha tapilighan barliq emrliri toghruluq toxtalghinimizda, ularning Xudaning nijatini téxi toluq körmigen bir xelq ikenlikini yadimizda tutushimiz kérek. Shunga Tewrat xatirilengen emrlar belkim Xudaning könglidikidek meqset-muddialirini toluq bildürüp kételmesliki mumkin; belki U köngli qattiq bir xelq qobul qilghudek, ulargha nisbeten mumkin bolidighan, ular ada qilalighudek emrlarni tapshurghan. Bu ish Rebbimizning «Mat.» 19:3-9-ayette «talaq bérish» toghruluq bolghan sözliride éniq chüshendürülüdu, bolupmu 7-8-ayette xatirilengen bu misalda: —

«Perisiylar uningdin yene: — undaqa, Musa peyghember néme üçün Tewrat qanunida er kishi öz ayaligha talaq xétini bersila andin uni qoyuwétishke bolidu, dep buyrughan? — dep sorashti.

U ulargha: — Tash yüreklikinglardin Musa peyghember ayalliringlarni talaq qilishqa ruxset qilghan; lékin alemning bashlimida bundaq emes idi» — dédi».

Xudagha ming teshekkur, «yéngi ehde» tüzülüshi bilen, yeni Öz Rohining küch-qudriti we cheksiz iltipati bilen, Xudaning barliq emrlirige, jümlidin **«Silerge düshmenlik bolghanlargha méhir-muhebbet körsitinglar, silerdin nepretlengenlerge yaxshiliq qilinglar, silerge ziyankeshlik qilghanlargha dua qilinglar»** («Mat.» 5-babni körüng) déginige emel qilishqa urghup chiqidighan yéngi qelbler we yéngi rohlar bardur. Mana bu «yéngi ehde»diki pak-muqeddeslikdur. «Kona ehdidiki pak-muqeddeslik» bolsa bashqiche idi — Xuda Öz xelqini bulghighuchi amillardin saqlinishqa ularning etrapigha birxil «qasha» sélishi kérek. Qanaaniylarni zémindin chiqiriwétish hem kéyin ularning Israil zéminining sirtidiki qalduqliri bilen héchqandaq bardi-keldi qilmasliqi bolsa, Israilni Mesihning dunyagha kélishigiche ayrim saqlaydighan mushu «qasha»ning del kérek bolghan bir qismi idi.

Biz «Efesusluqlargha»diki «qoshumche söz»imizdin neqil keltürimiz: —

«Mesihning kélishi bilen bu «qasha» kéreksiz bolghanidi; Israil Mesih teripidin qutquzulghan bolsa, yene taibe qoshnilirining bulghighuchi tesirlirige béqinip kétishi mumkin bolmaytti; eksiche, ular tolup tashqan pak-muqeddes muhebbet bilen öz etrapidikilerge tesir körsitishi mumkin bolatti. Shunche paskiniliq arisida turghan bolsimu, ularda pak-muqeddes turuwéridighan birxil pak-muqeddeslik bar bolatti; herqandaq öchmenlik we nepret arisida turghan bolsimu, ularda méhribanliq turuwéridighan birxil muhebbet bar bolatti (shunga

«Misirdin chiqish»

hazir barliq étiqadchilarga, Yehudiy bolsun, Yehudiy bolmisun, héchqandaq «qasha» kérek emes)».

Lékin kona ehde dewride, yeni Tewrat dewride bolsa (Xudaning Rohi téxi ata qilinmighachqa), shundaq birnechche «qasha» bolghan emrlar intayin kérek idi («qasha» bolghan emrlarning eng qattiqi «Qanaaniylarni qiringlar, heydiwétinglar» dégendek emrni öz ichige élishi kérek idi). Lékin bular hazir derweqe Mesihning muhebbet we küch-qudretke tolghan yüksek emrlari teripidin bikar qilinghandur; Xudaning méhir-shepqiti bilen ularda mangayli!

Musa peyghember Sinay téghigha zadi qanche qétim chiqip-chüshken?

Biz hésablap besh qétim deymiz: —

(1) Taghning baghrigha bérip, Xudaning chaqirigini anglaydu (19:3)

(2) Xuda bilen uchrishish üçün taghning choqqisigha chiqidu; xelq bolsa taghning tüwide turidu (19:17, 20)

(3) Xuda hemmeylenge «on perz»ni chüshürgendin kéyin, xelq Musadin özlrige wekil bolup, Xudagha yéqinlishishini ötünüdu. Musa Perwerdigardin birnechche tepsiliy höküm-belgilimilerni tapshuruwalidu (20:19-23:33).

(4) Musa, Harun, Harunning oghullari we Israilning aqsaqallari Xuda teripidin taghqa chaqirilidu. Musa awwal Xudaning xelq bilen baghligghan ehdisini xelqning qobul qilghinining belgisi süpitide ularning üstige qan sépidu, andin Harun qatarliqlar bilen tagh étikige kélidu. Xuda uni téximu köp höküm-belgilimiler, shundaqla tash taxtaylarni qobul qilishqa téximu yuqirigha chiqishqa chaqiridu (24:1-12). U taghning baghrighiche, choqqisigha yéqin chiqidu (24:16-17) andin taghning choqqisida Xudaning huzurigha kiridu (24:18). U shu yerde qiriq kün turidu; Xuda uningha «muqeddes chédir»ning tepsilatirini hem uning shekil-nusxisini körsitidu (25-31-bablar, «Ibr.» 8:5).

(5) Qiriq kündin kéyin Xuda Musagha: — Xelqning manga asiyliq qilip, butlarga choqunup ketti, dep xewerlendüridu. U taghdin chüshidu we derweqe xelqning del shundaq qilghanligini bayqaydu. U ghezeplinip, ikki tash taxtayni étip chéqiwétidu. Musa xelq üçün dua-tilawet qilidu, andin Xudaning shan-sheripige guwahchi bolushqa yene bir qétim taghqa chaqirilidu (32-33-bablar). Bu qétim u özi ikki tash taxtayni oyup chiqidu (lékin u ularning üstige héchnerse pütmeydu). U taghda turuwatqinida Xudaning shan-sheripi aldidin ötidu. Musa yene bir qétim xelq üçün dua qilidu we shuning bilen köprek höküm-belgilimilerni tapshuruwalidu (34:1-27). U yene héch yémey-ichmey qiriq kün turghandin kéyin, taghdin yénip chüshidu; Xuda yene tash taxtaylar üstige «on perz»ni yazidu (34:28-35).

Shu künlerde Musa peyghember seksen kündin artuq héchnéme yémigen we ichmigenidi.

Xushbuygahning roli

(1) Adette xushbuygah «eng muqeddes jay»diki perdingning aldida turatti (40:5). Her küni etigende we kechte uning üstide xushbuy köydürülett.

(2) Yilda bir qétim «kafaret küni»de, Bash kahin «eng muqeddes jay» ichige kirishte, uningda köprek xushbuy köydüretti. Shu yol bilen xushbuydin bir bulut chiqip, «kafaret texti»ni qaplaytti («Law.» 16:12-13). Shuning üçünmu melum jehettin «xushbuygah» «eng muqeddes jay»gha tewe dep qarilidu («Ibr.» 9:4, «Weh.» 8:3).

Misirdin qutquzulush — menggülük nijatni körsitidighan «bésharetlik resim»

Israilning Misirdin qutquzulushi hem chöl-bayawandin ötüp «wede qilghan zémin»gha baridighan sepiri Injilda we Tewratning özidimu Mesihde bolghan ebediy nijatni körsetküchi «bésharetlik resim» süpitide köp yerlerde tilgha élinidu.

Ulardiki oxshaydighan yerler intayin köptür; töwende biz peqet ehmiyetlik, ibretlik sélishturmilardin bezilirini körsetmekchimiz. Awwal biz Musa peyghember bilen Mesihning otturisidiki sélishturmigha, bolupmu ularning ikkisining Israil bilen bolghan munasiwitige qarap baqayli: —

Musa peyghember «Israilni Qutquzghuchi» süpitide kelgüsidi «Mesih»ni körsetken bésharet bolidu

Musaning (hayatida) Mesihni körsetken bésharetlik yerliri töwendiki ishlarni öz ichige alidu (bashqilarmu bar): —

(1) Musa peyghember «Israilning Qutquzghuchisi» bolup, u tughulghanda ata-anisigha Xudaning wehiysi bilen Xudaning meqsetlirini emelge ashurghuchi alahide bala dep tonulghan («Mis.» 2:2, «Ibr.» 11:23).

Mesih «Dunyaning Qutquzghuchisi» bolup, tughulghanda ata-anisi, shundaqla köp xelqlerge Xudaning wehiysi bilen Xudaning meqsetlirini emelge ashurghuchi alahide bala dep tonulghan («Mat.» 2:2-12, «Luqa» 2:1-39).

(2) «Qutquzghuchi Musa» tughulghanda dühmenler uni öltürmekchi bolghan, lékin Xuda uni alahide saqlidi («Mis.» 1:22-2:10).

Qutquzghuchi Mesih tughulghanda dühmenler uni öltürmekchi bolup izdigen, lékin Xuda uni alahide saqlidi («Mat.» 2:13-18).

(3) Musa peyghember qiriq yashqa kirgende Xudaning Öz xelqini qutquzushqa özini chaqirghinini chüshendi («Ros.» 7:23).

Mesih anisining qorsiqidiki chaghdin tartipla (emeliyette, ezeldinla) könglide Xudaning Öz xelqini qutquzushqa özini chaqirghinini biletti («Zeb.» 22:9-10, «Yesh.» 49:1, 5).

(4) Musa peyghember öz xelqini qutquzushqa Misirdiki ordining shöhret-bayliqliridin waz kéchishke razı boldi («Ibr.» 11:23).

Mesih Öz xelqini qutquzushqa ershlarning bayliqliri we shan-sheripidin waz kéchishke razı boldi («Fil.» 2:5-8, «Yuh.» 1:14, «2Kor.» 8:9).

(5) Musaning Xudaning adimi bolghanliqi asmandin chüshken bir awaz bilen testiqlanghan («Mis.» 19:19)

Mesihning Xudaning Oghli bolghanliqi asmandin chüshken bir awaz bilen testiqlanghan («Mat.» 3:17, 17:5, «Yuh.» 12:28)

(6) Israil Musa peyghembarni, yeni Xuda teripidin ularni qulluqtin qutquzushqa hem ularni aman-xatirjemlikke érishtürüşke ewetilgüchini chetke qaqtı («Mis.» 2:11-14, «Ros.» 7:19-29). Ularning chetke qéqishining netijiside, Musa chöl-bayawanda azab tartidu.

Israil Mesihni, yeni Xuda teripidin ularni gunahdin qutquzushqa hem ularni menggülük aman-xatirjemlikke érishtürüşke ewetilgüchini chetke qaqtı («Mat.» 21:42, «Mar.» 8:13, 12:10, «Luqa» 9:22, 12:14, 19:42, «Ros.» 3:14). Ularning chetke qéqishining netijiside, Mesih eng dehshetlik ölümnı béshidin ötküzidu.

(7) Israil teripidin chetke qéqilghandin kéyin, Musa peyghember ulardin ayrilidu, uzun waqıt (40 yil) ular bilen bolghan alaqisi üzülidu. Bu waqıt ichide u Yehudiy bolmighan bir qizni

«Misirdin chiqish»

qutquzidu we uni emrige alidu («Mis.» 2:15-22).

Israil teripidin chetke qéqilghandin kéyin, Mesih ulardin ayrildi, uzun waqit (hazirghiche texminen 1990 yil) ular bilen bolghan alaqisi (omumiy jehettin éytqanda) üzüldi. Bu waqit dawamida U köp qisim Yehudiy bolmighanlardin bolghan jamaetni qutquzdi we qutquziwatidu, shundaqla uni «qiz süpitide» «Öz emrige» élip kelmekte («Ros.» 15:14, «Rim.» 11:11, «Kol.» 1:27, «Ef.» 5:22-32, «Weh.» 21:2, 9).

(8) Musa xelqqa bolghan muhebbiti bilen, xelqning gunahlrini öz üstige élip, ularni dep Xudadin ayrilip lenet bolushqa teyyar bolghan («Mis.» (32:30-34)

Mesih pütkül dunyagha bolghan muhebbiti bilen, dunyadiki xelqning gunahlrini Öz üstige élip, ularni dep Xudadin ayrilip lenet bolushqa teyyar bolghan we derweqe shu yolda özini qurbanliq qildi («2Kor.» 5:18»).

(9) Bu uzun waqittin kéyin Musa peyghember Misir zéminigha qaytip, Xudaning küch-qudriti bilen nurghun alamet-karametlerni körsitidu; u Israil teripidin Xuda ewetken Qutquzghuchi dep tonulidu we ularni Pirewnning qulluqidin qutquzidu.

Zamanning axirida Mesih Israil teripidin tonulidu («Zek.» 12:10-13:1); U küch-qudriti bilen nurghun alamet-karametlerni körsitip bu dunyagha qaytip, Israilni gunahlrinin qutquzidu, shundaqla ularni yoqatmaqchi bolghanlarning hemmisidin qutquzidu (mesilen, «Zek.» 12-bab we 14:1-9ni körüng).

Israillarning Misirdin qutquzulushi — u menggülik nijatni körsitidighan bir «bésharetlik resim»

Oxshap kétédighan yerliri: —

(1) Israil awwal mutleq ajiz we ümidsizlik haletke chüshüp, andin Perwerdigargha nida qilidu («Mis.» 2:23).

Ademler öz ajizliqini tonup, ümidsizlikтин Rebge nida qilidu; insanlar peqet shundaq haletke chüshkende gunahdin qutquzulushtin bolghan nijatqa érishidu («Ros.» 2:38-39 «Rim.» 10:12-13).

(2) Israil qutquzulush üçün Xuda ewetken Qutquzghuchi Musa peyghemberge pütünley ishinishi kérek idi.

Insanlar gunahlrinin qutquzulush üçün Xuda ewetken Qutquzghuchi Mesihge pütünley étiqad qilishi kérek.

(3) Israilning Musa peyghemberge bolghan ishenchi azab-oqubetler arqiliq sinaldi («Mis.» 5:1-21).

Ishengüchilerning Mesihge heqiqiy iman-ishenchi bolsa, undaqa ularning étiqadi azab-oqubet arqiliq sinilidu («Mat.» 3:21, 24:9, «Ros.» 14:22, «1Tés.» 1:6, «2Tés.» 1:5, «2Tim.» 3:12)

(4) Israilning qutulushi qozining qéni arqiliq wujudqa chiqti («Mis.» 12:3-13).

Insanlarning gunahdin qutulushi «Xudaning qozisi», yeni Mesihning qéni arqiliq wujudqa chiqidu («Yuh.» 1:29, «1Kor.» 5:7-8, «Weh.» 7:14).

(5) Pütün Israil qozining göshini («achchiq-chüchük köktat we pétir nan bilen») yéyishi kérek idi («Mis.» 8:12-13).

Pütkül jamaet Mesihni yéyishi kérek («Yuh.» 31:6-35, 48-63, «1Kor.» 7:5-8).

(6) Israil qulluqtin qutquzulush üçün birxil «ölüm»din, yeni «Qizil Déngiz»din ötüshi kérek idi. Bu ötüşni birxil «chömlüdürlüş» dégili bolidu; kéyin rosul Pawlus bu «chömlüdürlüş»ni «bulut hem déngiz»ning wasitisi bilen Pirewnning qulluqidin «Musaning yetekchilikge ötüş» deydu («Mis.» 14:19-31, «1Kor.» 10:1-2). Démek, bu «chömlüdürlüş»

«Misirdin chiqish»

ularni Musa peyghember bilan yéngi birxil munasiwetke kirgüzdi; Musa peyghember Xudaning yolyoruqi astida ulargha bash, yétekchi we yar-yölekchi boldi.

Xudaning jamaiti gunahning qulluqidin Mesihning ölümining wasitisi («Qizil Déngiz» Eysaning qénigha yaki ölümige wekillik qilidu) bilan we Muqeddes Rohning quch-qudriti («bulut» Muqeddes Rohqa wekillik qilidu) bilan «Sheytanning qulluqidin» «Mesih Eysagha kirishke chömlüdürlüp» qutquzulidu («Yuh.» 3:3-5, «Rim.» 6:3-4, «1Kor.» 12:13, «Kol.» 2:11-12).

(7) Israil Qizil Déngizdiki «ölüm»i bilan dushmani bolghan Pirewn we uning barliq qoshunlirining küchidin menggüge xalas qilinip qutquzuldi.

Mesihning ölümi bilan we shundaqla bizning Uning shu ölümi ichige élinishimiz bilan Uninggha ishengüchiler özlirining dushmani bolghan «bu dunyaning hökümdari», yeni Sheytandin, shundaqla qoshunliri bolghan barliq jinlarning küchidin menggüge xalas qilinip qutquzuldi («Kol.» 2:11-12, «Ibr.» 2:14-15, «1Yuh.» 3:8).

Hazir Sheytan we barliq jinlarning Mesihge étiqad qilghan herqandaq kishining üstidin héchqandaq hoquqi yaki bashqurush küchi yoqtur («Luqa» 10:19, «Ef.» 2:1-7, bolupmu 2-ayetni körüng). Halbuki, biz «**İblisqa héchqandaq orun qoyup bermeslik**»imiz kérek («Ef.» 4:27) we daim «**İblisning hiyle-neyrenglirige taqabil turushi**»miz lazimdur («Ef.» 6:11).

(8) Xudaning qudretlik qutquzushi arqiliq Israil uning bilan yéngi bir alaqige kirdi; bu munasiwet bilen u ularning otturida («muqeddes chédir»da) makan qildi we kahinliri arqiliq ular bilan alaqilishatti.

Mesihning zor nijati arqiliq étiqad qilghuchilar Xuda bilen yéngi bir alaqige kirdi; U Öz Rohi arqiliq ular arisida hem ichide makan qilidu we ularning «bash kahin»i bolghan Mesih arqiliq ular bilan alaqilishiwatidi («Ef.» 2:19-22, «Ibr.» 4:14-16, 12:18-28).

(9) Israilning Musa peyghemberning yétekchilik astida yashishi üçün ulargha yéngi bir qanun-tüzüm béghishlandi; bu qanun-tüzüm ehde süpitide tashlarga pütüldi («Mis.» 19-23-bablar).

Xudaning jamaiti Mesihning yétekchilik astida pütünley yéngi bir qanun yaki toghriraq éytqanda yéngi bir qanuniyetke kirgüzüldi. Bu qanuniyet sirtiki melum birxil ölchemge yétishke tirishishtin ibaret emes («Rim.» 2:29, 7:6, «2Kor.» 3:6), belki ichidiki yéngi bir hayatning küchi we türtkisi, yeni Xudaning Rohi arqiliq Xudaning ularning qelbige pütken bir ehdisi bilen bolidu: — «**Chünki Mesih Eysada bolghan hayatliqni bexsh étidighan Rohning qanuniyiti ademni gunahqa we ölümge élip baridighan qanuniyettin bizni xalas qildi**» («Rim.» 8:1-4, «2Kor.» 3-bab).

Musa peyghemberning terjimihalidin élinghan bezi sawat-sawaqlar

Musaning terjimihalidin intayin muhim bir rohiy prinsipning süpetlengini körüşke bolidu. U rosul Pawlus teripidin bayan qilinidu: —

«**Belki Xuda danalarni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki exmeq sanalghanlarni talliwaldi; küchlüklerni xijaletke qaldurush üçün bu dunyadiki ajiz sanalghanlarni talliwaldi; U yene bu dunyadiki qedirsizlerni, pes körüldighanlarni talliwaldi, «yoq bolghan nersiler»ni mewjut shey'lerni yoqqa chiqiriwétish üçün talliwaldi. Uning meqsiti Xuda aldida héch et igisi maxtanmasliq üçündür. ... shuningdek Tewratta pütülgendek: «Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtisun!**» («1Kor.» 1:27-29, 31).

Xuda Öz qulini Misirgha qayta ewetishtin burun «chölning eng chétide» (3:1) qiriq yil yoshurun turghuzushigha belkim heyran qélisimiz mumkin. Birinchidin, u (Musa) öz xelqige

«Misirdin chiqish»

yardemlashish niyitide bolghanda, ularning chetke qeqishining derdini yetküche tartti; uninggha nisbeten Pirewnning ordisida özleshtürgen barliq bilim-hékmetliri «chölning eng chétide» paydisizdek körünetti; xelqni qutquzushtek ulugh bir ishning ornigha, u chöldiki qoychilarning japaliq hayatini ötküzüp, ademlerdin emes, belki qoylardin xewer almaqta idi. U bihude ötüwatqan künlirini oylichinida we öz xelqini dep ögengen bilim-hékmet, ordidiki hoquq we hörmet-shöhretni tashliwetkinini esliginide, ularning hemmisi mutleq bikargha ketkendek körünetti. Uning Israilni qutquzushqa baghligghan ümidimu yoqqa chiqqandek qilatti.

Rosul Pawlus bayan qilghan prinsipqa yene qaraydighan bolsaq, Xuda karamet ulugh bir ishni barliqqa keltürüp, öz küch-quдрitini körsetmekchi bolsa, u bu ish üçün muwapiq bir wasitichi tépishi kérek, dep bilimiz. Lékin shu wasitichi daim dégüdek öžini «ajiz», dep bilidighan, bashqilar teripidin «qedirsiz», «pes körülidighan», hetta «elning neziride yoq» dep hésablanghan bir adem bolushi kérek. Öžini «dana.», «küchlük» dep sanaydighan adem bolsa bolmaydu. Bolmisa, Xuda niyet qilghan bu ish ada qilinghanda, wasitichi adem: «Men némidégen ulugh bir ishni qildim-he!» dep oylishi, yaki bu ishni körgenler «Palanchi-pokunchi qaltis iken, u karamet bir ishni qiptu!» déyishi mumkin. Xudaning wasitichisi bolup, uning teripidin ishli tilishi üçün, insan ajiz («2Kor.» 12:9-10, 13:3-4), yeni öžining qabiliyiti yaki küchige tayanmaydighan bolushi kérek («Fil.» 3:3-8); uning tayanchisi peqet Perwerdigar Öžidur, uning ishench-ümidü pütünley Perwerdigarda bolidu. Shuning bilen bu ish tamam bolghanda u shan-sherepni pütünley Perwerdigarningkidur dep bilidu — we bashqa ademlermu shuni bilidu — «**Pexirlinip maxtighuchi bolsa Rebdin pexirlinip maxtisun!**».

Musa peyghember chöl-bayawanda uzun yillarni ötküzgechke, u Xuda ishli tishke muwapiq körgen shundaq «qedirsizler» yaki «elning neziride yoqlar»din bolghan bir wasitichi bolup chiqti. U Xudaning wezipisini ötiginide, öžining körgen chongqur terbiyisi we igiligen bilimige tayanmidi. Bundaq déginimiz Xuda Musani Pirewnning aldigha ewetip, Israilni Misirdin qutquzghinida, u köp yil burun özleshtürgen terbiye we bilimni ishletmidi, dégenlikimiz emes; peqet Musa peyghember Xudaning ulugh qutquzushini: «özümning qabiliyiti yaki hékmitidin bolghan» dep hésablimaytti. Lékin Musa xelqini «**shamal huwlaydighan dehshetlik bayawan**»din bashlap mangghanda («Qan.» 32:10), shübhisizki, uning chölde ötküzgen qiriq yilliq «menisiz künliri»ning tejribisining paydisi chiqip, xéli kargha keldi. Emeliyette, Musaning könglidiki tügün bolsa, «Men Xudaning ishigha yarimaymen» dégendek birxil ishenchsizlik idi («Mis.» 4:10-17).

Axir béríp, uning könglidiki shu tügüni yéshildi; u haman tejribisini yaki bilimini «tayanch» qilmay, peqet Xudaghila tayandi.

Xudaning muqeddes qanun-belgilimilerni ata qilishining «muqeddes chédir» bilen bolghan munasiwiti

Xudaning xelqni qutquzush tertipi bizni Uning yollarini xéli chüshinidighan qilidu: —

(a) Xelqning kötürgen nale-peryadini anglap ular üçün bolghan köyümchanliqini körsitishi (4:31)

(e) Ularni Misirdin qutquzushi (5-15-bablar) hemde ularni chöl-bayawanda aman-ésen saqlap, ulargha yémek-ichmek teminlishi bilen Öz küch-quдрitini körsitishi (16-18-bablar)

(b) Ulargha muqeddes qanunini tapshurush arqiliq Öžining mutleq heqqaniy hem pak-muqeddes xarakterini ayan qilishi (19-24-bablar)

«Misirdin chiqish»

(p) Israilning otturisida makan qilishqa bolghan arzusini ipadilep, ulargha «**Manga bir chédir qurunglar**» dep emr qilishi (25-31-bablar). Kéyin Musa Xudagha mundaq dua qildi: «**Eger Sen Özüng biz bilen bille mangmisang, bizni bu yerdin chiqarmighaysen**» (33:14-15).

Mushu tertipte biz Xudaning nijatta bolghan muddia-meqsetlirini, yeni axir béríp Öz xelqining qelbliride makan qilishtin ibaret teshnasini köreleybiz. Bizning Xudani tonush, shundaqla Uning bizge bolghan menggülik muddia-meqsetlirini tonup yétish yoli köpinchimiz üçün éytqanda, qedimki Israilning Xudaning meqsetlirini tonush yoligha oxshash tertipte bolidu: —

- (a) biz Uninggha nale-peryad kötürsek, Uning bizge bolghan méhir-muhebbitini tonushqa bashlaymiz;
- (e) U bizning peryadimizni anglap, küch-quдрitini körsitidu
- (b) U Özining pak-muqeddes xarakéti toghruluq bizge ögitidu.
- (p) U Özining peqet «**biz bilen bille**» emes, belki «**bizde, qelbimizde**» makan qilishtiki muddia-meqsitini bizge ayan qilidu («Yuh.» 14:17)
- (t) Uning Muqeddes Rohi qelbimizdin orun alghanda, uning muddia-meqsiti emelge ashurulidu!

«Muqeddes chédir»ning «bésharetlik sxémisi»

Rosul Pawlusning «Rim.» 15:4, «1Kor.» 10:11 we «Kol.» 2:16-17diki bayanliri boyiche Tewratta barliq xatirilengen ishlar Injil dewridimu Xudaning xelqi üçün köp ibret-sawatlarni béridu; chünki ular biz Mesihde muyesser bolghan bext-beriket we imtiyazlarni aldin'ala körsetti. «Ibraniylar»ning muellipimu «muqeddes chédir»ni бүгүн étiqad arqiliq bizge nésip bolghan ershtiki emeliyetlerning nusxisi yaki sayisidur, dep alahide körsitidu («Ibr.» 9:1-5, 23, 10:1-2).

Shuning üçün biz chédirning barliq tepsilatlrining (hetta «**hoylining xadiliri**»)ning atmish mis teglikidin tartip «**öchke tiwitidin ishlengen yopuq**»ning ikki parchisini bir-birige baghlaydighan «**ellik mis ilmek**»kiche (öz waqtida téxi emelge ashurulmighan), hemmisining Mesihde bolghan nijatni aldin'ala ayan qilidighan birxil rohiy ehmiyiti bar, dep ishinimiz. Injilning birnechche qisimlirida oqurmen bu «bésharetlik sxéma»ning bezi jehetlirining chüshendürüşini köreleydu.

«Bésharetlik sxéma»ning eng éniq we muhim teripi bolsa intayin addiydur; muqeddes chédirde birinchidin Xudaning huzuri «ap'aq bir tam» bilen, yeni hoylisining perdisi bilen tosalghan. Perde besh gez égzilikte bolghachqa, insan hoylining ichini körelmeytti. Shübbisizki, hoylisining shu égez aq kanap rextlik perdisi Xudaning mutleq heqqaniyliqini körsitidu — insan uning sirtida turghanda ichini körelmeytti we uningdin ötüp kirelmeytti («Weh.» 15:6, 19:8, 14ni körlüng).

Ikkinchidin Xudaning huzuri chédir bilen yoshurunatti. Xudaning julasi chédirning ichide bolghini bilen, u insanlarning közlirige yoshurun idi; chünki chédir bek qélin bolup, töt qat perde-yopuq bilen tosulghan. Xudaning parlaq shan-sheripi бүгүнmu téxiche insanning közlidirid yoshurun turidu («1Tim.» 6:1). Halbuki, hoylida, andin chédirining özide bir «kirish éghizi» bardur! Emdi biz бүгүн bu «kirish éghizi»ni qeyerdin tapimiz? Jawabni Injildin tapimiz; chünki Rebbimiz Eysa Mesih Özi toghruluq nahayiti éniq qilip bizge: «**Men Ishikturmen**» («Yuh.» 10:9) andin «**Men Yoldurmen**» deydu («Yuh.» 14:6).

«Misirdin chiqish »

Rebbimizning ölümide bu ishning toluq ehmiyitini körimiz: «**We mana, shu peytte ibadetxanining ichkiri perdisi yuqiridin töwenge ikki parche bölüp yirtildi. Yer-zémin tewrinip, tashlar yérildi,...**» («Mat.» 27:51). Bu ish, derweqe, étiqad qilghuchi barliq kishiler üçün Xudaning huzurigha baridighan yolni menggü ochuq turidu, dep körsitidu. Bu yol «**yirtilghan perde**»din, yeni Mesihning yirtilghan et-ténidin ötidu («Ibr.» 10:20).

Muqeddes chédirning «bésharetlik sxéma» bolghanliqining nurghun bashqa tereplirimu bardur. Xuda buyrusa, bularni ayrim yerde tepsiliyraq sherhleyimiz. Shundaq déginimiz bilen bilginimiz intayin cheklaktur, bu bizning chédirning herqaysi inchike tepsilatlrini chüshendüreleyimiz, dégenlikimiz emes (Xuda bizni telwilerche tesewwurlardin saqlisun!). Shundaqtimu, chédirning chüshengili bolidighan köp jehetliri bar; bularni chüshinip yetsek, étiqad qedemlirimizge righbet bérip küchlendüridu.

Oqurmenler muqeddes chédirning türlük qisimliri, shundaqla kahinliq kiyimlerni süpetleydighan resim-sxémilarnimu körsun.